

TAMPEREEN YLIOPISTO

Heta Hassinen

MUURIN EDESSÄ

Journalistin vapaus suomalaisten Kiinan-kirjeenvaihtajien kokemana

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Maaliskuu 2015

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

HASSINEN, HETA: Muurin edessä. Journalistin vapaus suomalaisten Kiinan-kirjeenvaihtajien kokemana

Pro gradu -tutkielma, 81 sivua, 2 liitesivua.

Tiedotusoppi

Maaliskuu 2015

Millaista on työskennellä suomalaisena toimittajana maassa, joka estää internetin vapaan käytön, sensuroi lehtiään ja väistelee arkoja kysymyksiä? Kommunistisen puolueen hallitsemalla Kiinalla on pitkä historia sananvapauden polkemisessa. Suomalaiset kirjeenvaihtajat sen sijaan tulevat maasta, joka on nimetty useana vuonna peräkkäin lehdistönvapauden toteutumisessa maailman parhaaksi.

Tämä pro gradu -tutkielma tarkastelee suomalaisten Kiinan-kirjeenvaihtajien kokemuksia journalistin vapaudesta Kiinassa. Olen kiinnostunut siitä, miten työympäristön muutos vaikuttaa journalistin vapauteen. Tutkielman tarkoitus on selvittää, ovatko suomalaiset Kiinan-kirjeenvaihtajat joutuneet joustamaan kotimaassa omaksumistaan journalistisista ihanteista. Kysyn, millainen työympäristö Kiina on journalistille, millaisia journalistisen vapauden esteitä kirjeenvaihtajat ovat kohdanneet työskennellessään Kiinassa ja miten kirjeenvaihtajat ovat ratkaisseet esteistä aiheutuneet ongelmat.

Tutkielman taustamaisema piiryy ulkomaan uutisointia, Kiinan mediaympäristöä ja journalismin normatiivista luonnetta käsittelevästä kirjallisuudesta. Keskeinen käsite on journalistin vapaus. Tarkastelen vapautta rajoittavia tekijöitä ja journalistin vastastrategioita. Empiirisenä aineistona on yhdeksän entisen ja nykyisen Kiinan-kirjeenvaihtajan haastattelut. Vastaan tutkimusongelmaani laadullisen sisällönanalyysin keinoin.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni vastaan haastateltavien kertomusten perusteella erittelemällä Kiinaa työympäristönä. Vastaukset kahteen jälkimmäiseen kysymykseen asettuvat kolmeen teemaan. Nämä ovat haastateltavien puheesta erotteleman *sääntöteema*, *ulkomaalaisteema* ja *suojeluteema*. Sääntöteema korostaa Kiinan hallinnon asettamia esteitä, joiden yli suomalainen journalisti kiipeää sääntöjä rikkomalla tai viranomaisten kanssa neuvottelemalla. Ulkomaalaisteema selittää vapauden esteiden johtuvan kirjeenvaihtajan ulkomaalaisesta taustasta, mutta sama tausta tarjoaa myös ratkaisun niihin. Suojeluteemassa pulmat nousevat halusta suojella lähteitä ja avustajia hallinnon uhkauksilta. Ratkaisuna on esimerkiksi lähteiden suojeleminen nimettömyydellä.

Tutkielman päätelmänä on se, että suomalaiset kirjeenvaihtajat kokevat pystyvänsä pitämään kiinni journalistisesta vapaudestaan jopa Kiinassa. He korostavat olevansa vastuussa suomalaiselle yleisölle, joten he tekevät journalismia Kiinassa suomalaisten periaatteiden mukaisesti.

天高皇帝远

Taivas on korkealla,
keisari kaukana.
(*Vanha sananlasku*)

Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö Jokes ja Uuden Suomettaren säätiö
ovat tukeneet tutkielmani kirjoitustyötä vuonna 2014.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
1.1 Kiinalainen juttu	1
1.2 Tutkimusongelma	6
2 KIINA JOURNALISTIN TYÖYMPÄRISTÖNÄ	8
2.1 Ulkomaankirjeenvaihtajien evoluutio	8
2.2 Ulkomaanuutisointi Suomessa	9
2.3 Journalismi Kiinassa	11
2.4 Suomalaiset Kiinan-kirjeenvaihtajat	20
3 KULTTUURI JA NORMIT LUOVAT JOURNALISMIN IHANTEET	23
3.1 Journalistisesta kulttuurista	23
3.2 Ajatus professiosta	25
3.3 Journalismin normit ja ihanteet	27
4 JOURNALISTIT PUOLUSTAVAT VAPAUTTAAN	34
4.1 Journalistisesta vapaudesta journalistin vapauteen	34
4.2 Journalismiin vaikuttavat tekijät	37
4.3 Rutiinit ja itsesensuuri rajoittavat journalistin työtä	39
4.4 Journalisti on riippuvainen lähteistään	41
5 AINEISTO JA MENETELMÄT	44
5.1 Aineistona kirjeenvaihtajien haastattelut	44
5.2 Teemahaastattelu menetelmänä	45
5.3 Arvoitusta ratkaisemassa	48
6 TULOKSET	52
6.1 Vastakohtien maa rakentaa kulissit poikkeukselle	52
6.2 Jatkuva kamppailu sääntöviidakossa	55
6.3 Ei me, mutta ne muut	61
6.4 Kirjeenvaihtaja suojelijana	64
6.5 Tulosten yhteenveto	67
7 TUTKIMUKSEN PÄÄTELMÄT	69
7.1 Kiinan-kirjeenvaihtajat pitävät kiinni vapaudestaan	69
7.2 Tutkimuksen kriittinen tarkastelu	71
7.3 Kiinasta kannattaa kirjoittaa	73
LÄHTEET	75
LIITE	82

1 JOHDANTO

1.1 KIINALAINEN JUTTU

Kun auto menee rikki tien päällä, meidän on ehkäpä astuttava autosta ulos ja katsoa, mikä on ongelmana. (A Response to President..., 2014. Suomennos – HH)

Rikkinäinen auto kuvaa tässä tapauksessa Kiinan ja ulkomaalaisten tiedotusvälineiden suhdetta. Kiinan presidentti Xi Jinping¹ käytti vertausta vastauksenaan, kun häneltä kysyttiin marraskuussa 2014, aikooko Kiina höllentää viisumikäytäntöjä ulkomaalaisten kirjeenvaihtajien eduksi. Presidentti Barack Obaman kanssa tiedotustilaisuutta pitänyt Xi oli nimittäin juuri ilmoittanut, että Kiina aikoo helpottaa opiskelijoiden, liikemiesten ja turistien pääsyä maahan. (A Response to President..., 2014.) Kysymys oli ajankohtainen, sillä edeltävänä vuotena monilla Kiinassa työskentelevillä ulkomaalaisilla toimittajilla oli ollut vaikeuksia toimia maassa.

Presidentti Xi ei oikeastaan vastannut kysymykseen, vaan antoi ymmärtää etäisellä vertauksellaan, että vastoinkäymiset ovat ulkomaalaisen median omaa syytä. Vastaavat kielikuvat ja sananlaskut ovat varsin perinteinen osa Kiinan vallankäyttäjien retoriikkaa. Ääneen lausutaan ainoastaan vetävä vertaus, ja varsinainen sanoma käy ilmi rivien välistä. Kiinan näkökulmastahan ulkomaalaiset toimittajat ovat itse aiheuttaneet ongelmansa, koska he ovat kirjoittaneet maasta epäsuotuisassa sävyssä. Xi muistutti, että Kiinassa ongelmien aiheuttajan on oltava myös ongelmien ratkaisija. Kiinaa ei siten kiinnosta auton korjaaminen, vaan se haluaa yksinoikeudella sanella tahdin, jonka mukaan media tanssii.

Tutkielmassani tarkastelen journalistin vapautta Kiinassa suomalaisten kirjeenvaihtajien kokemana. Kysymys kirjeenvaihtajien vapaudesta Itä-Aasian jättiläisen sylissä on tärkeä, sillä parilta viime vuodelta on useita esimerkkejä, jolloin kirjeenvaihtajia kuljettanut kuvitteellinen auto on hajonnut tien varteen, eivätkä

¹Noudatan kiinalaisten nimien translitteroinnissa vakiintunutta *pinyin*-järjestelmää. Poikkeuksena on pääkaupungin kirjoitusasu, josta käytän Suomen kieleen vakiintunutta Pekingiä pinyinin mukaisen *Beijingin* sijaan. Kirjoitan kiinalaiset nimet maan tapaan sukunimi ensin, joten Xi Jinpingin sukunimi on Xi. Lisäksi tutkielmassani viittaan Kiinalla olosuhteisiin Manner-Kiinassa, ellen mainitse toisin.

kiinalaiset ole auttaneet sen korjaamisessa. Sen sijaan Kiina on kiristänyt sensuurikoneistoaan ja esimerkiksi evännyt viisumeita ulkomaalaisilta toimittajilta, jos he ovat kirjoittaneet liian aroista aiheista. Kiristyneet käytännöt saivat jopa yhden laatulehden joustamaan länsimaisista journalistisista periaatteista ja sensuroimaan omia sisältöjään Kiinan tahdon mukaisesti.

Vuoden 2013 lopulla talouslehti Bloomberg jäi kiinni siitä, että se jätti julkaisematta tutkivan artikkelin, joka pureutui Kiinan eliitin piilotettuihin keskinäisiin rahallisiin kytköksiin. New York Timesin mukaan Bloombergin toimituksen johtoporras teki päätöksen, koska he pelkäsivät, että Kiina heittäisi heidät ulos maasta, jos artikkeli julkaistaisiin. Bloomberg oli jo ennestään kiinalaisviranomaisten epäsuosiossa, koska lehti oli edellisvuonna julkaissut juttusarjan kommunistisen puolueen eliitin varallisuudesta. (Wong, 2013.) Tapaus kieli Bloombergin Kiinan-toimituksen sisäisistä ristiriidoista. Noin viikon kuluttua toinen artikkelin kirjoittajista, tutkiva toimittaja Michael Forsythe ilmoitti Twitter-tilillään jättävänsä Bloombergin. New York Timesin mukaan Bloomberg oli kuitenkin siirtänyt Forsythen syrjään. (Haughney & Wong, 2013.) Myöhemmin Forsythe siirtyi New York Timesin palvelukseen ja hän jatkaa Kiina-raportointia Hongkongista käsin.

Kiinan sensuuri näykkäisee ulkomaalaista mediaa. Aiempaa tutkimusta aiheesta riittää. Kiinaa on perinteisesti pidetty vaikeana maana kansainvälisille journalistille (Uskali 2007, 231). Kiinan vaikeus ja vieraus ovat innoittaneet ainakin kahta aiempaa graduntekijää² haastattelemaan suomalaisia Kiinan-kirjeenvaihtajia. Tutkielmani eroaa näistä siinä, että näkökulmani on kirjeenvaihtajien vapaudessa, ei työn käytännöissä. Kysyn suomalaisilta kirjeenvaihtajilta, millaisia vapauden esteitä he ovat kohdanneet ja miten hankala asemamaa on muokannut heidän suhtautumistaan journalistin vapauteen. Uskon, että näkökulman vaihdoksesta on hyötyä, sillä näin saatan löytää uutta tietoa, jota aiemmissa tutkimuksissa ei ole havaittu.

Pyrin tutkielmassani ymmärtämään sekä länsimaista käsitystä journalismin ihanteista että kiinalaista mediaympäristöä. Tarkennan katseeni maisemaan, jossa

² Koskinen (2008), Väärämäki (iv.)

kirjeenvaihtajat toimivat. Tutkielmassani nostan rinnakkain kirjeenvaihtajien suomalaiset lähtökohdat ja asemamaan Kiinan erikoispiirteet.

Tutkielmani keskeinen käsite on journalistin vapaus. Journalisteja voi kuvata sananvapautta rajoittavien toimien ukkosenjohdattimiksi, sillä journalistien tapa ajatella sananvapauden arvosta ja tavoitteista kuvaa kulttuuria osuvasti ja näyttää sananvapauden voinnin. Suomessa sananvapaus ei ole ongelma, mutta turvallisuudentunteeseen tuudittautuessa saattaa unohtua, että itäinen naapurimme Venäjä ja kaukainen Kiina edustavat täysin päinvastaista kulttuuria. (Luostarinen ym. 2014, 7–9.)

Kansainvälisissä sananvapausvertailussa Suomi sijoittuu lähes poikkeuksetta kärkeen, kun taas Kiina pitää perää. Kiinassa median toimintaa rajoitetaan näkyvästi. Päätöksentekijät, kommunistisen puolueen eliitti istuu suljettujen ovien takana kaukana median esittämistä kysymyksistä. Toisaalta, vaikka media pääsisi esittämään kysymyksiään Kiinan johdolle, siitä tuskin olisi suurta hyötyä, sillä puolueen valta kulkee läpi koko mediajärjestelmän. Puolueella olisi aina lopulta mahdollisuus asettaa haluamansa kysymykset toimittajien suuhun.

Toisin on Suomessa, mutta keskellä toimitustyön arkea suurta journalistin vapautta ei tule juuri miettineeksi. Esimerkiksi työskennellessäni STT:n toimittajana viimeisten kahden vuoden aikana olen lukuisia kertoja istunut ulkomaanvuorossa ja jättänyt ulkoministerille soittopyynnön. Hetken kuluttua ministeri soittaa minulle takaisin ja vastaa kysymyksiini mukisematta. Olen kirjoittanut aroistakin aiheista, mutta minua ei ole estetty käsittelemästä niitä, eikä minua ole uhkailtu jälkikäteen. Vapaus ja työrauha ovat suomalaiselle toimittajalle lähes itsestäänselvyyksiä.

Journalistin vapaus on paitsi sananvapautta, myös oikeutta kerätä ja välittää merkityksellistä tietoa (Luostarinen ym. 2014, 7). Vapaus antaa mahdollisuuden uskottavaan journalismiin, koska näen, että uskottavuuden perusteena on hyvien lähteiden käyttö. Tällaisten lähteiden löytämiseen toimittaja tarvitsee vapaan pääsyn tiedon luo. Perehdyin tutkivaan journalismiin Tampereen yliopistossa lukuvuonna 2012–2013 Tuomo Pietiläisen ohjaamassa työpajassa, jossa kirjoitimme kirjan tutkivan journalismin keinoin. Silloin viimeistään ymmärsin, että journalismia ei voi

erottaa lähteistään. Hyvistä lähteistä tuleva merkityksellinen tieto oikeuttaa journalismin aseman valtiovallan vahtijana.

Tutkimuksessani en syvenny vallan tai totuuden käsitteiden pohtimiseen, vaikka ne ovat voimia, jotka vaikuttavat aiheeni taustalla. Vapaus antaa journalistille mahdollisuuden päästä käsiksi merkitykselliseen tietoon, joka ihanteellisessa tapauksessa on totuudellista. Kuten Foucault on sanonut, totuus on taistelujen kohde. Näin totuus asettuu yhteiskunnallisen vallan yläpuolelle, sillä valtaa voi kyseenalaistaa, mutta totuutta ei. Totuuden politiikkaan kuuluu Foucault'n mukaan viisi piirrettä, jotka ovat journalismin kannalta kiinnostavia. Foucault muun muassa esitti, että totuus on laajan levittämisen ja käytön kohde esimerkiksi journalismissa ja totuus tuotetaan ja siirretään kontrollin alaisena harvoissa taloudellisissa ja poliittisissa järjestelmissä, kuten yliopistoissa ja tiedotusvälineissä. Totuutta voidaan myös käyttää talouden ja politiikan verukkeena, mikä tarkoittaa sitä, että vaatimuksia esitetään totuuden nimissä. (Foucault 1984, 73–74, Valtonen 2004, 219.)

Viimeistellessäni tutkielmaani alkuvuonna 2015 journalistin vapauden pohtiminen tuntuu entistä ajankohtaisemmalta. Tammikuun 7. päivä Pariisissa kaksi aseistettua miestä hyökkäsi pilapiirroksia julkaisseen Charlie Hebdo -viikkolehden toimitukseen ja surmasi raa'asti 12 ihmistä. Kolme päivää kestäneen terrorijahdin aikana kuoli yhteensä 17 ihmistä. Helmikuun 14. päivä samanhenkinen isku tapahtui Kööpenhaminan kulttuuritalon lähetyvillä, kun paikalla oli käynnissä keskustelutilaisuus, joka käsitteli sananvapautta, jumalanpilkkaa ja taidetta. Yhteensä kolme ihmistä sai surmansa.

Pariisin iskun jälkeisenä viikonloppuna pitämässään tiedotustilaisuudessa Suomen Pariisin-suurlähetystössä pääministeri Alexander Stubb (kok.) totesi medialle, että ”avointa yhteiskuntaa on puolustettava avoimuudella”. Sananvapautta ja journalistien vapautta tehdä työnsä on puolustettava ja suojeltava tinkimättä avoimessakin yhteiskunnassa, muuten vapaus katoaa.

Kiina ei ole avoin yhteiskunta, mutta tarjoaa mielenkiintoisen taustan, johon peilata länsimaisia vapautta korostavia arvoja. Kiinaan keskittyvä tutkielmani on tärkeä, koska maa näkyy suomalaisissa uutisissa lähes päivittäin, vähintään viikoittain.

Kahdella suurella kotimaisella tiedotusvälineellä, Yleisradiolla ja Helsingin Sanomilla, on omat kirjeenvaihtajansa Pekingissä. Pelkästään vuodelta 2013 Helsingin Sanomien sähköisestä arkistosta löytyy 1 088 mainintaa Kiinasta, jos haun rajaa lehden uutisosastoihin.

Kiinan laajasta näkyvyydestä huolimatta mielestäni suomalaisella medially tai sen yleisöllä ei ole kovin selkeää käsitystä siitä, millaisissa olosuhteissa uutiset syntyvät Kiinassa ja miten Kiina kohtelee ulkomaalaisia journalisteja. Tutkimuksessani haluan tuoda esiin Kiinan mediamaiseman erilaisuudet ja epäkohdat.

Olen asunut vuoden Kiinassa. Lähdin vaihto-opiskelijaksi Nanjingiin syksyllä 2011. Mittakaava itsessään tekee Kiinasta mielenkiintoisen tarkastelukohteen suomalaiselle toimittajalle. Yli 1,3 miljardin ihmisen meluisa tungos vavahduttaa, kun on tottunut jakamaan maansa vain 5,5 miljoonan muun hiljaisen suomalaisen kanssa. Vaihtovuoteni jälkeen olen seurannut tiiviisti Kiinaa koskevaa uutisoituna ja suorittanut sivuaineopinnot Asia-tutkimuksesta. Tämän vuoksi halusin liittää graduaiheeni Kiinaan. Kokemukseni on auttanut minua aineiston etsinnässä ja läpikäynnissä. Luulen, että osaan suhtautua Kiinasta tehtyyn tutkimukseen hieman kriittisemmin kuin aluetta tuntematon lukija, koska olen nähnyt paikan päällä, miten asiat ovat. Toisaalta tämän tutkielman tekeminen on opettanut minulle paljon uutta Kiinasta. Kiinan mediaympäristön toimintaan perehtyminen on antanut minulle oivalluksia monista seikoista, joita en aiemmin tullut ajatelleeksi. Kiinaan perehtyminen on loputon matka, joka on omalla kohdallani vasta alussa.

Tutkielman empiirisenä aineistona on yhdeksän entisen ja nykyisen Kiinan-kirjeenvaihtajan haastattelut. Kirjeenvaihtajien tapaaminen oli yksi suurimmista motivaatioista aiheeni valintaan. Nautin haastattelujen tekemisestä paljon. Teemahaastattelujen lomassa pääsin kuulemaan mielenkiintoisia sattumuksia kirjeenvaihtajien arjesta Kaukoidässä.

Seuraavaksi esittelen tutkimusongelmani ja kerron, millä tavoin aion etsiä vastausta arvoitukseen. Lisäksi käyn läpi lyhyesti tutkimukseni rakenteen.

1.2 TUTKIMUSONGELMA

Tässä tutkielmassa tarkastelen kirjeenvaihtajien professiota selvittämällä heidän suhtautumistaan journalistisen työn ihanteiden ja käytännön suhteeseen maassa, joka näkyvästi rajoittaa lehdistönvapautta. Olen kiinnostunut siitä, millaisia ongelmia he ovat mahdolliset kohdanneet työympäristön luomien rajojen takia ja miten he ovat ratkaisseet kohtaamansa pulmat. Oletan, että oman journalistisen kulttuurin noudattaminen toista journalistista kulttuuria noudattavassa maassa on liki mahdotonta tai vaatii toimittajalta suuria ponnisteluja tai uhrauksia. Samalla oletan, että työskenteleminen vieraan kulttuurin keskellä vahvistaa toimittajan omaa käsitystä ammatillisista ihanteista. Taustalla ajatukset sitoo yhteen käsitys journalistin vapaudesta.

Tutkimusongelmaani lähestyn kolmella kysymyksellä:

1. Millaisena journalistin työympäristönä suomalaiset kirjeenvaihtajat kuvailevat Kiinaa?
2. Millaisia journalistisen vapauden esteitä kirjeenvaihtajat ovat kohdanneet työskennellessään Kiinassa?
3. Miten kirjeenvaihtajat ovat ratkaisseet esteistä aiheutuneet ongelmat?

Tutkimukseni ote on ensisijaisesti kuvaileva, sillä kokoamani aineiston avulla piirrän kuvan siitä, miten suomalaiskirjeenvaihtajat Kiinassa suhtautuvat journalistisiin ihanteisiin (ks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 129). Lähtökohtana se, että journalistien vapautta rajoitetaan Kiinassa ja ongelmat vapauden kanssa vaikeuttavat työtä.

Tutkielman kohteena on kirjeenvaihtajien hiljainen tieto. Heikki Kuutti (2002) määrittää hiljaisen tiedon kokemuksen tuomaksi ammattiosaamiseksi. Kuutin mukaan hiljainen tieto pitää sisällään muun muassa uskomuksia, mielikuvia, näkemyksiä ja kulttuurista tietoa omasta ammatista. (Kuutti 2002, 7.)

Vastaan tutkimusongelmaani laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Teemoittelen haastateltavien puheesta esiin vastauksia tutkimuskysymyksiini. Analyysia tehdessäni

huomasin, että vastaukset asettuvat luontevasti kolmeen erilliseen teemaan. Esittelen tulokseni näiden teemojen pohjalta ja jalostan havainnoistani tutkielmani päätelmät.

Tutkielmani alkaa teoreettisen taustan esittelyllä. Osio jakautuu kahteen. Jos tutkielmaani ajattelee maisemana, maalaan siihen ensimmäisenä puut, rakennukset ja ihmiset. Esittelen suomalaista kirjeenvaihtaja- ja ulkomaanuutiskulttuuria sekä Kiinaa mediaympäristönä. Kerron lyhyesti myös suomalaisista Kiinan-kirjeenvaihtajista. Sen jälkeen maalaan suuremmalla pensselillä maisemaan maan ja taivaanrannan. Kerron journalistisesta kulttuurista, normatiivisesta lähestymistavasta ja journalistin vapaudesta. Tutkielmani taustoitus levittäytyy useaan eri aihepiiriin pysähtymättä sen pidempää yhteenkään. Pidän kuitenkin jokaista mainintaa perusteltuna ja siksi annan maiseman rönseyillä runsaaksi.

Hahmoteltuani maiseman valmiiksi siirryn analyysin ja lisään kuvaan värit omalla tutkimuksellani. Käyn läpi aineistoni ja menetelmäni. Kerron tuloksistani, joiden pohjalta teen päätelmät, joilla vastaan tutkimusongelmaani. Lopuksi käytän hetken tutkielmani kriittiseen tarkasteluun sekä tulevaisuuden pohdintaan. Ehdotan, miten maisemaa voisi vielä täydentää ja mitä kohtia voisi katsoa tarkemmin jatkotutkimuksessa.

2 KIINA JOURNALISTIN TYÖYMPÄRISTÖNÄ

On aika esitellä tutkimukseni päähenkilöt, kirjeenvaihtajat. Tässä luvussa esittelen aiempaa tutkimusta, joka käsittelee kirjeenvaihtajia, suomalaista ulkomaan uutisointia ja Kiinaa journalistisen työympäristönä. Lisäksi kerron lyhyesti suomalaisten Kiinan-kirjeenvaihtajien historiasta.

Tutkimuskohteena kirjeenvaihtajat ovat kiinnostavia, koska he poikkeavat tavallisesta rivitoimittajasta huomattavasti. Kirjeenvaihtajat toimivat pääsääntöisesti yksin kaukana toimituksesta, joten journalistin vapautta uhkaavat ulkopuoliset tekijät vaikuttavat yleensä suoraan kirjeenvaihtajaan, sillä lähellä ei ole esimerkiksi päätoimittajaporraa, joka ottaisi iskut vastaan. (vrt. Hemánus 1983).

2.1 ULKOMAANKIRJEENVAIHTAJIEN EVOLUUTIO

Ulkomaankirjeenvaihtajaa ei pidä sekoittaa ulkomaantoimittajaan. Uskalin (2007, 51–52) yksinkertaisen määritelmän mukaan ulkomaankirjeenvaihtajan pääasiallinen työpaikka on asemamaassa ulkomailla, kun taas ulkomaantoimittaja työskentelee kotitoimituksesta käsin. Uskali arvioi, että maailmanlaajuisesti kirjeenvaihtajia määrittävä piirre on se, että kirjeenvaihtajuuskaudet kestävät yleensä vain muutaman vuoden (emt., 60). Kirjeenvaihtajuus on kuin viitta, jonka journalisti pukee hetkeksi ylleen. Kirjeenvaihtajuutta määrittää myös työn luonteen itsenäisyys ja ympärivuorokautisuus (Uskali 2003, 17).

Kirjeenvaihtajuutta kehitetään toisinaan journalismin kuninkuuslajiksi. Tuomo Mörä arvioi, että kirjeenvaihtajia arvostetaan toimitusten epävirallisessa hierarkiassa korkealle. Kotitoimituksen rivitoimittajiin verrattuna itsenäisesti toimivien kirjeenvaihtajien arvostelukykyyneen saatetaan luottaa vankemmin. (Mörä 1999, 58–59.)

On jo jonkin aikaa ennustettu, että nykymallinen kallis kirjeenvaihtajaverkko vaihtuu tapahtumapaikoille lähetettäviin laskuvarjojournalisteihin tai korvautuu freelancer-pohjaisella avustajaverkolla. Näin ei ole onneksi vielä käynyt. (Uskali 2007, 59.)

Talvella 2014 sekä Helsingin Sanomat että Yleisradio ilmoittivat keskittyvänsä ulkomaanjournalismiin entistä paremmin. Yleisradio kertoi myös laajentavansa kirjeenvaihtajaverkkoaan. Nämä monipuolisuuden kannalta hyvät uutiset tulivat sen jälkeen, kun suomalaisia kirjeenvaihtajia oli jo vedetty takaisin maailmalta. Esimerkiksi STT-Lehtikuva ja MTV olivat päättäneet luopua yhteisistä kirjeenvaihtajistaan Moskovassa ja Yhdysvalloissa vuonna 2013.

Vuonna 2015 Helsingin Sanomilla on kahdeksan kirjeenvaihtajaa, joista yhden asemapaikka on kiertävä. Ylellä on yhdeksän kirjeenvaihtajaa, joiden lisäksi maailmalle lähetetään tarvittaessa lyhytaikaisia kirjeenvaihtajia raportoimaan asemapaikoistaan muutamien kuukausien ajaksi. STT-Lehtikuva puolestaan pitää yhtä vakituista kirjeenvaihtajaa, jonka asemapaikka on Brysselissä.

Yhdysvaltalaisia kirjeenvaihtajia tutkineet Lars Willnat ja Jason Martin (2012) nimittävätkin kirjeenvaihtajia uhanalaiseksi lajiksi. He huomauttavat, että esimerkiksi arabikevään 2011 uutisoinnissa kansalaisjournalisteilla ja sosiaalisella medially oli huomattavan suuri rooli verrattuna varsinaisiin kirjeenvaihtajiin. Sosiaalisen median ja esimerkiksi videopalvelu Youtuben avulla kuvat, tieto ja uutiset kulkevat maailmalle nopeammin kuin kirjeenvaihtaja ehtii niitä välittää. Näin yleisö siirtyy etsimään tietoa sieltä, mistä sitä nopeimmin saa, ohi perinteisen median. (ema., 506–507.) John M. Hamilton ja Eric Jenner eivät usko yhtä vahvasti siirtymän tekevän ulkomaankirjeenvaihtajista uhanalaisia, vaan pitävät puhetta siitä liioiteltuna (Hamilton & Jenner 2004, 305). He korostavat, että kyse on evoluutiosta, kirjeenvaihtajien on muututtava ulkomaanuutisoinnin muutoksen mukana (ema., 303).

2.2 ULKOMAANUUTISOINTI SUOMESSA

Ketään muuta ei kiinnosta suomalainen näkökulma ulkomaanuutisiin paitsi suomalaisia, perustelee Uskali kotimaisen ulkomaanuutisoinnin tärkeyttä (Uskali 2007, 13). Siitä huolimatta suomalainen ulkomaanuutisointi ei vaikuta nauttivan ansaitsemaansa arvostusta. Mediatilat ovat viime vuosina karsineet ulkomaantoimituksiaan, osin siitä syystä, että ulkomaanuutisointi ja erityisesti kirjeenvaihtajaverkon ylläpito on kallista. (emt., 10–15.) Toisaalta kuten aiemmin

mainitsin, Yleisradio ja Helsingin Sanomat ovat toimitusorganisaatioitaan uudistaessaan ilmoittaneet vahvistavansa ulkomaantoimituksiaan.

Ulkomaanuutisointiin on vaikuttanut suuresti teknologian kehitys, kuten kaikkeen journalistiseen työhön. Internet on tuonut maailman lähelle, eivätkä ulkomaanuutiset ole enää ainut ikkuna maailmaan. Toimituksessa päästään helposti kurkkaamaan kansainvälisten uutistoimistojen uutisvirtaa pidemmälle ja lukemaan verkkouutisia ulkomaalaisista sanomalehdistä. Teknologian kehitys on muokannut uutisvirtoja, madaltanut kynnystä päästä kansainvälisille uutislähteille ja antanut yleisölle enemmän mahdollisuuksia valita ulkomaanuutiset, joita seurata (Hamilton & Jenner 2003, 132).

Hamiltonin ja Jennerin mukaan ulkomaanuutiskulttuurin ympäriltä on rapissut pois elitismin leima (emt., 137). Syynä tähän on nimenomaan teknologian kehitys ja koveneva kilpailu tiedonkulun nopeudesta kansalaisjournalistien ja sosiaalisen median kanssa. Muutokset ovat kyseenalaistaneet ulkomaankirjeenvaihtajien aseman, mutta ne eivät horjuta ulkomaanuutisoinnin merkitystä. Hamilton ja Jenner uskovat, että ulkomaanuutisointi elää vahvana niin kauan kun sillä on kysyntää. (emt., 302.)

Ulkomaanuutistutkimus selvittää usein uutisten kansainvälistä leviämistä, ulkomaanuutiskriteerejä ja raportointitapoja (Pietiläinen 1998a, 15).

Ulkomaanuutiskriteerien määritelmän klassikko on Johan Galtungin ja Mari Rugen 1960-luvulla tekemä tutkimus. Galtung ja Ruge määrittelevät uutiskriteereiksi kielteisen muutoksen, tapahtuman etäisyyden, voimakkuuden, yksiselitteisyyden, merkittävyyden, odotuksenmukaisuuden, odottamattomuuden, jatkuvuuden, uutisaineiston kokonaisuuden, suhteen eliittivaltioihin tai eliittiin ja henkilöitymisen. Turo Uskali haastatteli tutkimustaan varten Johan Galtungia vuonna 2003, ja kysyi tältä, pitävätkö kriteerit hänen mukaansa vielä vuosikymmenien jälkeenkin paikkansa. Galtung sanoi, että vuoden 1965 tutkimus on edelleen ajankohtainen, mutta hän lisäisi mukaan viihteen (*entertainment*). Galtung jopa korottaisi viihteellistymisen vaikutuksen muita kriteerejä tärkeämmäksi. (Uskali 2007, 27–28.)

Uutiskriteerien lisäksi on mahdollista eritella myös hyvän ulkomaanuutisoinnin määritelmiä. Uskali tiivistää hyvän ulkomaanuutisoinnin piirteet viiden kriteerin

listaksi. Kriteereinä hyvälle ulkomaanjournalismille ovat juttuaiheiden ja lähteiden monipuolisuus, epäselvien lähteiden vähäinen käyttö, näkyvyys eli etusivulle pääsy sekä arkojen aiheiden suuri osuus jutuista. Näiden lisäksi hyvään ulkomaanuutisointiin kuuluu myös nopeus ja tarkkuus. (Uskali 2007, 44–45.)

Todellisuudessa ulkomaanuutisointi ei täysin yllä edellä lueteltuihin tavoitteisiin. Ullamaija Kivikuru kirjoittaa, että ulkomaanuutisointia rajoittaa muodollisempi uutiskriteerien kimppu kuin kotimaanuutisointia, mikä tekee ulkomaanuutisoinnista stereotyyppisempää kuin kotimaata koskettavasta journalismista. Kivikuru huomauttaa, että ”ulkomaantoimittajat ovat korkean luokan ammattilaisia, mutta heitä on toimituksissa niukasti ja heidän käytettävissä olevat lähteet ovat pitkälti vakioituneet – kuten epäilemättä heidän omat ammatti-ihanteensakin”. (Kivikuru 1998, 205.)

Ulkomaanuutisoinnin aiheissa on tavattu nähdä vinouma läntisen ja erityisesti yhdysvaltalaisen hegemonian suuntaan. Suomessa on luonnollisesti oltu kiinnostuneita myös Venäjästä. Asia käy ilmi esimerkiksi 1990-luvun puolivälissä tehdystä määrällisestä analyysistä (Pietiläinen 1998b, 86). Uskali arvelee, että jos sama tutkimus olisi toistettu 2000-luvun puolivälissä, olisi Aasian ja erityisesti Kiinan osuus paljon suurempi (Uskali 2007, 18).

Kiinnostus Kiinaa kohtaan on kasvanut maan nousun myötä. Siitä huolimatta Kiinan tapa toimia näyttää usein kummalliselta länsimaisin lasein katsottuna. Lännessä ei aivan ymmärretä, miksi Kiina toimii niin kuin toimii. Seuraavassa alaluvussa pyrin kertomaan, miksi Kiinan media on varsin erityislaatuinen ja tuomaan esiin ympäristön, jossa suomalaiset kirjeenvaihtajat työskentelevät.

2.3 JOURNALISMI KIINASSA

Kiinan mediaa ja journalisteja on tutkittu kansainvälisesti varsin kattavasti. Yu Haiqingin mukaan kiinalaismediaan kohdistunut tutkimus on huomattavasti nostanut tasoaan ja kasvattanut suosiotaan 2000-luvun aikana (Yu 2009, 2).

Tutkielmassani kuvailen nyky-Kiinaa ja sen journalistista kulttuuria lyhyesti keskittyen lehdistöön. En pureudu kiinalaisen yhteiskunnan historialliseen kehitykseen. Journalistisen kulttuurin ymmärtämiseksi on toki tärkeää tuntea maan erityispiirteet ja kehitysvaiheet, sillä tapaavathan kiinalaisetkin perustella monta asiaa maan tuhansia vuosia vanhalla sivilisaatiolla. Erityisesti viime vuosikymmenten yhteiskunnallinen myllerrys heijastuu median kehitykseen. Suomeksi Kiinan lähivuosisikymmenten historiaa avaa kattavasti Lauri Paltemaan ja Juha A. Vuoren teos Kiinan kansantasavallan historia (2012). Kommunistisen puolueen vallasta kertoo puolestaan Kiinassa asuneen journalistin Richard McGregorin kirja Puolue (2010).

Kommunistisen puolueen valta lävistää Kiinan. Paltemaa ja Vuori kirjoittavat Kiinasta jälkitotalitaristisena maana, jossa valtio, tai jopa puolue-valtio käyttää päätösvaltaa ja pirstoo kansalaisyhteiskunnan palasiksi. Puolue-valtiolla tarkoitetaan tilannetta, jolloin puolue on korvannut valtion ajoittain täysin kokonaan. (emt., 14–15.) McGregor huomauttaa, että media ja akateeminen tutkimus ovat viime vuosina usein keskittyneet äimistelemään Kiinan huikeaa taloudellista ja sosiaalista muutosta, mutta unohtavat poliittisen järjestelmään pureutumisen. Kiinan hallintoa on vaikea kuvata, koska puolueen toiminta usein naamioituu tai katoaa näkymättömiin, vaikka se onkin läsnä kaikkialla (McGregor 2010, 18), myös mediassa.

Viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana Kiina on kehittynyt hurjaa vauhtia. Presidentti Deng Xiaopingin aloittamien uudistusten vauhdittama talouden ja teollisuuden räjähdysmäinen kasvu aloitti maan avautumisen ulkopuoliselle maailmalle. Samalla Kiinan media muuttui. Nykytutkimus korostaa, että kiinalaisen median muutos on ollut kaikkea muuta paitsi suoraviivaista. Tärkeää on muistaa, että länsimaisen tutkimuksen malleja journalismin muutoksista tai näkökulmia normatiivisuudesta ei voi sellaisenaan soveltaa Kiinaan. (ks. Zhao 1998, Yu 2009.)

Iris Ruoho ja Xu Peixi kirjoittavat, että 2000-luvulla Kiinan mediamarkkinat ovat kasvaneet ripeästi ja maa on siirtynyt massaviestinnän ajasta massojen omaan kommunikaatioon (Ruoho & Xu 2014, 176). Lukuja katsomalla Kiinan median koko on mykistävä. Kiinassa julkaistaan noin 2 200:a sanomalehteä ja noin 7 000:tä aikakauslehteä (ema., 180). Puolueen äänitorvina toimivat suuret valtakunnalliset puoluelehdet, joiden rinnalla toimii suuria ”metropolien päivälehtiä” (Zhang & Su

2012, 10). Valtakunnallisesti merkittäviä lehtiä ovat muun muassa People's Daily (*Renmin ribao*), Global Times (*Huanqiu shibao*) ja China Daily (*Zhongguo ribao*).

Ruoho ja Xu huomauttavat, että kiinalainen mediajärjestelmä poikkeaa lähtökohtaisesti valtiojohtoisista, kaupallisista ja julkisen palvelun mediajärjestelmistä (Ruoho & Xu 2014, 178). Kiinan erityispiirteiden hahmottamisen apuna he ovat käyttäneet Hu Zhengrongin laatimaa jaottelua. Hu nimeää kiinalaiselle mediajärjestelmälle kolme erikoispiirrettä.

Ensimmäiseksi Hu kirjoittaa, että Kiinan media on kokonaisuudessaan valtion omistuksessa, vaikka käytännössä useat osat ovat avoimia yksityisille sijoituksille ja pääomalle. Toiseksi Hun mukaan tämä kaksitahoinen käytäntö synnyttää medialle ristiriitaisia rooleja. Media voi olla propagandakoneiston äänitorvi, julkisen palvelun mahdollistaja kuin kaupallinen kilpailija. Risteävät roolit repivät mediaorganisaatioita eri suuntiin. Monijakoisuutta lisää se, että talouskehityksen myötä media on levittäytynyt leveästä valtavirrasta kohti marginaaleja. Hun kolmas huomio on mediajärjestelmän ennakoimattomuus. Mediainstituutioissa valta risteilee monopolvisesti keskushallinnosta paikallistasolle. Tämän vuoksi median tulevaisuutta on vaikea arvioida, koska arvaamattomalla poliittisessa päätöksenteolla on osansa joka portaalla. (Hu 2007, 336–337.)

Kiinalaiset mediatalot eivät koskaan ole täysin itsevaltaisia yrityksiä. Keskushallinto valvoo maan kansallistaa mediaa, maakuntahallinto valvoo maakuntien mediaa ja vastaava malli toistuu vallan tasolta toiselle. Tutkija Zhao Yuezhi kuorii huolella esiin kiinalaismedian kulisseissa jyllääviä valtakoneistoja. Hän tuo esille, että kommunistisen puolueen valta mediassa on kiistämätön, mutta puolueen nimittäminen median omistajaksi on poliittisesti arka asia Kiinassa. Siispä mediasta ei puhuta puolueomisteisena, vaan valtiolle kuuluvana. (Zhao 2008, 103.) Valtion sisäisten ja ulkopuolisten voimien vuorovaikutus mediassa tuottaa vastakkaisia narratiiveja, kirjoittaa Yu Haiqing (2009, 165–166), mikä taas lopulta tukee kommunistisen puolueen asemaa.

Puolueen ote kiinalaismediassa näkyy monella tapaa, kuten Zhao huomauttaa. Mediaa valvovia valtion elimiä ovat muun muassa radiota, televisiota ja elokuvia tarkkaileva

SARF (State Administration of Radio, Television and Film), printtimediaa ja julkaisutoimintaa valvova GAPP (General Agency of Press and Publication), informaationteollisuudesta vastaava ministeriö MII (Ministry of Information Industry) sekä eräänlainen viestintävirasto SCIO (The State Council Information Office), jonka tehtäviin kuuluu muun muassa verkkosisältöjen valvontaa. Edeltävien lisäksi ei pidä unohtaa puolueen sisäistä propagandaosastoa. (Zhao 2008, 22–24.)

Totalitaristissa valtioissa sensuuri ja julkisuuden rajoittaminen kuuluvat vallankäytön jatkeeksi (Uskali 2003, 72). Jälkitotalitaristisessa Kiinassa puolue valvoo median ja journalistien työtä etu- ja jälkikäteen. Mediatilojen odotetaan pitävän valvovat viranomaiset ajan tasalla rutiiniin kuuluvasta uutistyöstä. Jos juttulistalle osuu arkaluontoisia aiheita, journalisteja voidaan kieltää kirjoittamasta aiheesta tai ohjeistaa julkaisemaan vain valtiollisen uutistoimiston Xinhuan tuottamaa materiaalia. (Zhao 2008, 30–31.)

Jos arkaluontoisia juttuja päätyy etukäteistarkastuksista huolimatta julkisuuteen, puolue turvautuu sensuuriin ja pyrkii estämään jutun leviämisen laajemmalle esimerkiksi poistamalla sen. Tätä varten SARFT ja GAPP seulovat mediasisällöt läpi tarkkaan. Jos juttu ehtii levitä niin laajalle, että sitä ei kannata enää sensuroida, puolue ryhtyy vastaiskuun ja juoksuttaa muuta mediaa julkaisemaan juttuja, joissa arkaluontoinen tieto kumotaan perättömänä. Tämän lisäksi puolue rankaisee arkaluontoisen tiedon julkaisijaa esimerkiksi ajamalla sen kustannustoiminnan alas. Kaikista tarkimmin puolue valvoo media, joka on kohdennettu suurille yleisöille, kuten esimerkiksi suurimmat sanomalehdet. Pienillä julkaisuilla on enemmän liikkumavaraa sensuurin ikeessä. (emt., 31–36.)

Edes altistuminen kansainvälisille mediajäteille ei ole horjuttanut puolueen otetta Kiinan mediasta (Zhao 2004, 20–21). Kiinalaismedia avautui osittain ulkomaalaisille omistajille Kiinan liittyessä WTO:n jäseneksi vuonna 2001. Tuolloin esimerkiksi Yhdysvalloissa ounasteltiin, että kommunistinen puolue ei pystyisi pitämään kiinni tiukasta linjastaan, kun länsimaalaiset mediayhtiöt astuvat maahan. Zhao tyrmää ajatuksen naivina, sillä kansainvälisten mediayhtiöiden päästäminen kiinalaisille markkinoille ei tietenkään ole poistanut puolueen harjoittamaa sensuuria. (emt., 20–21.)

Kiinassa internetissä käydään kontrollin ja vapauden kilpajuoksua. (Lagerkvist 2010, 265). Kaikesta sensuurista huolimatta kiinalaisella medialla on kuitenkin enemmän liikkumavaraa kuin aikaisemmin, ja jatkuvan kamppailun ansioista Kiinan hallinnon monopoli totuuteen saattaa heikentyä. (Lagerkvist 2010, 144.) Kiinan harjoittama internetpolitiikka on sosiaalisten voimien ja poliittisten tahtojen taistoa normeista ja arvoista. Puolue-valtion valta kyseenalaistuu, kun nuorempi sukupolvi kerää voimia uudella taistelukentällä. (Lagerkvist 2010, 14–15.)

Kiinan hallinto sai tuta sosiaalisen verkon voiman esimerkiksi sars-epidemian aikaan helmikuussa 2003, kun tieto Guangzhoussa riehuvasta taudista levisi kansan keskuudessa kymmenien miljoonien tekstiviestien ja verkkohuhujen mukana, vaikka viranomaiset yrittivät kaikin keinoin kieltää epidemian. (Mykkänen 2004, 322 .)

Internet ja verkkoon syntyneet yhteisöt Kiinassa ovat merkittävä osa maan nykyistä mediamaisemaa. Zhao kirjoittaa, että internet on mahdollistanut lukuisten rinnakkaisten julkisuuksien synnyn (Zhao 2008, 328). Yhtenä niistä verkon ja sosiaalisen median kehitys on synnyttänyt Kiinaan eräänlaisen habermasilaisen porvarillisen julkisuuden, jossa koulutettu keskiluokka keskustelee. Puolueen valta kuitenkin lävistää tämänkin julkisuuden ja hallinnolle jää valta vaientaa soraäänit niin halutessaan. (emt., 341.)

Vuoden 2015 keväällä Kiinan johto ilmoitti valmistelevansa uutta lehdistölakia, joka toteutuessaan suitsisi tiukemmin verkkojulkaisuja. Valmisteluvaiheessa lakiin ei vielä suunniteltu kohtaa, joka ylettyisi myös yksittäisiin ihmisiin, jotka esimerkiksi sosiaalisen median käyttäjinä julkaisevat ja levittävät tietoa. (Hu 2015.) Kauhukuvia yksittäisten verkkokeskustelijoiden asettamisesta oikeudelliseen vastuuseen on kuitenkin maalailtu.

Zhaon mukaan kiinalaisia verkkokeskusteluja rajaa tietty elitismi. Ääneen pääsevät ne, jotka ovat varakkaita ja käyneet kouluja. (Zhao 2008, 263.) On myös muistettava, että koulutettuun keskiluokkaan kuuluu edelleen melko pieni osa kiinalaisista. Zhao viittaa huomiollaan 2000-luvun alun tilanteeseen, mutta sama pätee jossain määrin varmasti edelleen, sillä kuilu rikkaiden kaupunkilaisten ja köyhien maalaisten välillä

on syvä. Kiinalaisen internet-tietokeskuksen CNNIC:n raportti kertoo, että vuoden 2014 kesäkuussa kiinalaisia internetin käyttäjiä oli yli 630 miljoonaa. Heistä alle kolmannes, noin 28 prosenttia asui maaseudulla. Internetin käyttäjien suurin ikäryhmä oli 20–29-vuotiaat.

Kiina avasi internetin kansalaisilleen vuonna 1994 (Lagerkvist 2010, 41). Siitä lähtien lähes koko ajan puolue on pyrkinyt tavalla tai toisella rajoittamaan internetin käyttöä. Kiina aloitti suureksi palomuuriksi kutsutun verkkosensuurijärjestelmänsä rakentamisen 2000-luvun alussa. (Epstein 2013.) Suuren palomuurin taakse on suljettu esimerkiksi Facebookin, Twitterin ja Youtuben sivut, joihin ei saa yhteyttä Kiinasta. Niiden palvelimet sijaitsevat Kiinan ulkopuolella. Sensuuriviranomaisille sivustojen jatkuva syynäminen olisi liian vaikeaa, siksi niille pääsy estetään kokonaan. (Lagerkvist 2010, 139–140.) Sensuurin voi toki kiertää esimerkiksi salatuilla VPN-yhteyksillä, joita esimerkiksi kirjeenvaihtajat ja muut ulkomaalaiset käyttävät Kiinassa yleisesti.

Lisäksi Kiina sensuroi arkaluontoisia hakusanoja, jotka liittyvät poliittisesti arkoihin aiheisiin, kuten Tiananmenin verilöylyyn. Paikalliset kiertävät yksittäisten hakusanojen sensuuria käyttämällä herkistä aiheista kiertoilmauksia, esimerkiksi verilöylyn päivämäärään 4. kesäkuuta on esimerkiksi viitattu päiväyksellä 35. toukokuuta. Kiinan sensuuriviranomaiset kuitenkin lisäävät uusia ilmauksia kiellettyjen sanojen listalle sitä mukaan, kun he saavat niitä selville, joten toukokuun 35. on sekin päätynyt mustalle listalle. (Ng 2014)

Kiinalainen sosiaalinen media toimii paikallisten palvelujen varassa. Kiinalaiset käyttävät muun muassa mikroblogipalvelu Sina Weiboa, videopalvelu Youkua ja hakukone Baidua. Kiinalaiselle sosiaaliselle medialle Kiinan hallinnon asettamien rajojen noudattaminen on elinehto. Niiden lisäksi on lukuisia esimerkkejä ulkomaalaisista verkkopalveluista, jotka ovat valmiita noudattamaan Kiinan sensuurisäädöksiä. (Lagerkvist 2010, 139–141.)

Zhang Hongzhongin ja Su Linsenin (2012) tutkimus kuvailee kiinalaisia journalisteja verrattuna muuhun maailmaan. Zhang ja Su selittävät Kiinan silmiinpistävintä eroavaisuutta sillä, että puolueella ja valtiolla on edelleen vahva valta mediassa

(Zhang & Su 2012, 9). Voidaankin sanoa, että Kiinan hallinto haluaa nähdä journalistit osana valtakoneistoa (Tong, 2011, 223). Kaupallistumisen myötä journalistit ja media ovat päässeet hieman irti puolueen pakkovallasta.

Kiinalaisten journalistien keski-ikä on matala. Vuonna 2010 keski-ikä oli vain 33,1 vuotta. Suuri osa kiinalaisjournalisteista on hyvin nuoria, mikä selittynee sillä, että ala on paisunut viime vuosina ja uudet työpaikat on täytetty nuorilla. (Zhang & Su 2012, 15.) Zhang ja Su tutkivat kiinalaisjournalistien työssään kohtaamia ongelmia. Yli puolet nimesi suurimmaksi ongelmaksi ristiriidan ammatillisten ihanteiden ja todellisuuden välillä. Lisäksi kiinalaistoimittajia häiritsi journalismin teoreettisen pohjan puute ja lähteiden vähyys. Tutkimus tosin kohdistui käytännöllisistä syistä vain suuriin kaupunkeihin. (emt., 17.)

Kiinalaisten journalistien asemaa jakaa Zhangin ja Sun mukaan eniten se, työskentelevätkö journalistit puolueen vai kaupallisen median palveluksessa. Puolueen medioissa työskenteleville toimittajille kuuluu muun muassa elinikäinen virka ja hyvät työedut, samat kuin puolueen virkamiehillä. Kaupallisissa medioissa työskentelevät journalistit elävät lyhyiden sopimuksien ja epävarmojen työnäkymien maailmassa. Vaikka kiinalaismedia on muuttunut, lähtöasetelma journalismista puolueen palvelijana elää edelleen vahvana ja vaikuttaa työn käytäntöihin. Kiinalaisten toimittajien arvot ovat muuttuneet entistä monimuotoisimmiksi. Puolueen äänitorvi ei ole yksinäinen armeija enää. (Zhang & Su 2012, 19–20.)

Sama ihanteiden vaihtelevuus käy ilmi Jonathan Hassidin kiinalaisjournalisteihin kohdistuneesta tutkimuksesta. Hassid jakaa haastattelujensa pohjalta kiinalaistoimittajien ihanteet neljään ryhmään. Ihanteet vaihtelevat Hassidin nimeämästä amerikkalaistyyllisestä objektiivisen tiedon vaalijasta ja kansan edustajana itseään pitäviin itsenäisiin asianajotoimittajiin. Näiden kahden lisäksi Hassid luokittelee vielä perinteiset kommunistisen puolueen äänitorvet ja matalaotsaiset duunaritoimittajat, joilla ei ole erityistä ammatillista eetosta. (Hassid 2011, 825.) Hassidin mukaan Kiina on kaukana ajasta, jolloin journalistit noudattivat kyseenalaistamatta kommunistisen puolueen käskyjä, mutta yhtä kaukana on aika, jolloin Kiinan journalismi noudattelisi täysin amerikkalaista mallia (Hassid 2011, 832).

Ammatillisista ihanteista piittaamattomat duunaritoimittajat edustavat huomattavan suurta osaa kiinalaisista työsuhteisista journalisteista. He ovat kuitenkin Hassidin näkemyksen mukaan epäprofessionaaleja, koska heiltä puuttuu halu sitoutua ammattikunnan ihanteisiin ja he tekevät mitä vain rahan eteen. (Hassid 2011, 827.) Huomio heijastelee varsin tyypillistä tapaa kuvata kiinalaisten työmotivaatiota. Kiinakuvauksissa päädytään usein korostamaan kiinalaisten asennoitumista työhön fraasilla ”pidä suusi kiinni ja tee rahaa”. Tällä tarkoitetaan sitä, että kiinalaisessa yhteiskunnassa on parempi olla arvostelematta järjestelmää ja sen sijaan keskittyä tienaamaan elantonsa niin hyvin kuin se on mahdollista.

Kiinalaisten kollegojen kirjavuudesta kertoi myös yksi haastateltavani:

Sekin on kirjava joukko, että kiinalaiset toimittajat ne on, sielläkin on se vanhan liiton toimittajien joukko, joka pitää sensuuria ja valtion kontrollia mediasta hyvänä asiana ja näkee, että toimittajan tehtävä on olla puolueen äänitorvi ja vakauden ja hyvinvoinnin nimissä tulee välittää sitä viestiä, jota vallanpitäjät haluavat. Mutta sitten on iso joukko etenkin nuorempia ja ärhäkämpiä toimittajia, jotka näkee sen toimittajan roolin aikalailla samalla tavalla kuin mekin nähdään ja ne sit joutuu enemmän tasapainoilemaan sen kanssa, että mitä he voivat tehdä ja mitä he tavallaan joutuu sietämään, jotta he pystyvät tekemään työnsä ja sit tavallaan, että missä menee se raja, että kuinka paljon voi sietää. (H1)

Kiinalainen media on korruptoitunut. Hassidin haastattelemat toimittajat kertoivat avoimesti esimerkiksi taksirahakäytännöstä, joka tarkoittaa sitä, että lehdistötilaisuuden järjestäjä sujauttaa toimittajille punaisessa kuoressa sopivan summan rahaa, ikään kuin kiitoksena paikalle vaivautumisesta. Hassidin mukaan kiinalaistoimittajat ottavat kuoren vastaan lähes poikkeuksetta ja puhuvat siitä avoimesti kysyttäessä. Jutuissaan toimittajat eivät kuitenkaan tuo maan tapana pidettyä käytäntöä esiin. (Hassid 2011, 827–828.)

Esteistä huolimatta Kiinassa elää vahvana myös tutkivan journalismin idea, vaikka se on värittänyt varsin kiinalaiseksi ympäröivän yhteiskunnan erikoisuuksien vuoksi. Tong Jingrong (2011) on kirjoittanut tutkivasta journalismista Kiinassa. Hänen

näkemyksensä maan journalismin tilasta on lohdullinen. Tongin mukaan kiinalaisella journalismilla on vaisto ja halu säilyttää ammatillinen vapaus tai ainakin pyrkiä sitä kohti. Halu vapauteen perustuu Tongin mukaan kolmeen seikkaan, kungfutselaiseen perinteeseen, lännestä saatuihin vaikutteisiin ja liberalismiin. Tong näkee journalismin ideologian ja idean professiosta kirittävän kiinalaistoimittajia kohti vapautta. Tong kuitenkin myöntää, että journalistinen vapaus on hyvin rajoitettua Kiinassa. Tutkiva journalismikin joutuu pelaamaan koneiston säännöillä selvitäkseen. Hän esittää, että onnistuakseen tutkivien journalistien on osattava käyttää oikeita taktiikoita neuvotellakseen viranomaisvallan kanssa. Tong kirjoittaa, että tutkiva journalismi voi toimia Kiinassa nimenomaan sääntöjen soveltamisen kautta, ei niiden rikkomisen. (Tong 2011, 223).

Tutkivan journalismin rooli on mutkikas Kiinassa, koska sen elinehto on puolueen hyväksyntä. Puolue toivookin, että tutkivalla journalismilla edistetään puolueen tahtoa. Tämä pätee laajemmassa merkityksessä myös muuhun journalismiin Kiinassa. Tutkivan journalismin voimaa rajoittavat poliittiset ja taloudelliset tekijät Kiinassa. Mutta halu vapauteen ja sosiaalisen median kautta aktivoituva yleisö mahdollistavat sen, että tutkiva journalismi edistää Kiinan uudistumista ja avautumista. (Tong 2011, 230–235.)

Kuten edeltävistä kappaleista voi arvata, lehdistönvapautta mitattaessa Kiina sijoittuu lähes pahnanhimmaksi. Suomi on Toimittajat ilman rajoja -järjestön lehdistönvapausindeksin (2015) mukaan ensimmäinen, kaikista vapain maa. Kiina on sijalla 176. Lehdistönvapauden kannalta Kiinaa synkempiä maita ovat listauksen mukaan vain Syyria, Turkmenistan, Pohjois-Korea ja Eritrea.

Lehdistönvapausindeksissä huomattavaa on, että kärkipään maat ovat kaikki demokratioita ja häntäpään diktatuureja. Valtion läsnäolo ja valta journalismiin vaikuttaa siis vapausindeksillä nousemiseen. Tämän ehdotuksen teki Heikki Luostarinen, joka toteaa, että ennen Suomessakin tavattiin asettaa valtion etu journalistin vapauden edelle, mutta nyt valtio on suomalaisessa mediassa vaitonainen (Luostarinen 2014, 45).

Suomi on pitänyt kiinni listauksen kärkisijasta viisi vuotta peräkkäin. Ranskassa päämajaansa pitävä Toimittajat ilman rajoja asettaa maat järjestykseen esimerkiksi sen mukaan, miten hyvin maiden lainsäädäntö takaa vapaan työskentelyrauhan journalistille ja miten turvallista journalistille on työskennellä maassa. Kiina pitää vangittuna eniten journalisteja maailmassa. Järjestön arvion mukaan Kiinassa vuonna 2015 ainakin 164 journalistia, 13 avustajaa ja 179 internetkirjoittajaa istui vankilassa tiedonvälittämisestä.

Toimittaja ilman rajoja -järjestön lisäksi Kiinan sananvapaustilanteesta raportoivat yksityiskohtaisesti esimerkiksi Human Rights Watch ja Foreign Correspondents' Club of China. Kirjeenvaihtajien klubi kirjoittaa toimittajien kohtelusta Kiinassa raportteja, jotka perustuvat muun muassa jäsenistölle tehtyihin kyselyihin. Tapasin vieraillessani Pekingissä maaliskuussa 2014 klubin puheenjohtajan Peter Fordin, joka kertoi minulle klubin toimintaperiaatteista. Klubi pyytää Kiinassa työskenteleviä kirjeenvaihtajia raportoimaan kaikista ongelmatilanteista. Raportit julkaistaan verkossa salasanan takana, sillä klubi haluaa välttää hankaluuksia viranomaisten kanssa. Jos Kiinaa suomivat raportit julkaistaisiin verkossa avoimina, Kiinan viranomaiset todennäköisesti sensuroisivat klubin verkkosivun niin, ettei sitä voisi avata Kiinasta käsin.

2.4 SUOMALAISET KIINAN-KIRJEENVAIHTAJAT

Suomalaiset tiedotusvälineet hankkivat omia Kiina-uutisia 1990-luvulle asti pääasiassa avustajien välityksellä tai muiden pohjoismaisten tiedotusvälineiden kanssa yhdessä lähetettyjen kirjeenvaihtajien kautta. Vakinaiset kirjeenvaihtajat lähetettiin maahan vasta laman jälkeen (Koskinen 2008, 29). Yleisradio lähetti vakinaisen Kaukoidän-kirjeenvaihtajan Pekingiin 1996 (Arteva 1999, 9). Helsingin Sanomat vakinaisti Aasian-kirjeenvaihtajan pestin vuonna 1997. Myös MTV:llä oli kirjeenvaihtaja 1990-luvun lopulla Kiinassa. Ennen vakinaistuksia Kiinassa on toki ollut määräaikaaisia kirjeenvaihtajia Suomesta. Suomen Kuvalehti lähetti Linda Jakobsonin Pekingiin määrääjäksi jo vuonna 1992 (Jakobson 1997, 28). STT piti Kaukoidän-kirjeenvaihtajaansa 1990-luvulla Thaimaassa (Koskinen 2008, 29). Aiemmin STT oli lähettänyt muiden pohjoismaisten uutistoimistojen kanssa

kirjeenvaihtajan Pekingiin vuonna 1967 keskelle kulttuurivallankumousta, mutta norjalaisen kirjeenvaihtajan pesti ei kestänyt kuin muutaman kuukauden (Kastari 2001, 420). Kulttuurivallankumouksen jälkeen vuonna 1972 pohjoismaisten uutistoimistojen Kiinan-kirjeenvaihtajaksi pestattiin suomalainen Jaakko Kaurinkoski (Kaurinkoski 1978, 71).

Anu Nousiainen oli Helsingin Sanomien ensimmäinen vakituinen Aasian-kirjeenvaihtaja. Häntä ennen lehdellä oli vakituisia avustajia Aasiassa, kuten esimerkiksi Hongkongissa. Nousiaisen asemapaikkana oli alkuun Hongkong, mutta hän siirtyi lopulta Shanghaihin. Nousiaista seurasi vuonna 1998 Pekka Mykkänen, joka puolestaan siirsi asemapaikan Pekingiin vuonna 2002. (Uskali 2007, 77.) Mykkäsen jälkeen Pekingin-kirjeenvaihtajan saappaisiin astui Sami Sillanpää vuonna 2003. Häntä seurasi Petteri Tuohinen vuonna 2008 ja Tuohista puolestaan Mikko Paakkanen vuonna 2013. Ylen Kiinan-kirjeenvaihtaja on ollut vuodesta 2012 alkaen Sari Taussi. Hänen edeltäjiään ovat olleet esimerkiksi Kari Ahlberg, Pirkko Pöntinen, Katri Makkonen, Tuomo Pesonen ja Sinikka Arteva. MTV:n uutisilla ja Kauppalehdellä on ollut 2000-luvulla kirjeenvaihtaja Pekingissä, Petri Saraste. Kiinassa toimii muutamia suomalaisjournalisteja freelancereina, ilman varsinaista kirjeenvaihtajan asemaa. Rajaankin tutkimukseni varsinaisiin kirjeenvaihtajiin.

Tutkimustani on auttanut se, että osa Kiinan-kirjeenvaihtajista on purkanut aikaansa idässä kirjoiksi. Esimerkiksi Sinikka Arteva, Linda Jakobson, Pekka Mykkänen ja Petri Saraste ovat kirjoittaneet kirjeenvaihtajakokemuksistaan. Sami Sillanpää puolestaan on julkaissut pakinakokoelman ja kirjoittanut kirjan kiinalaisista toisinajattelijoista.

Kirjeenvaihtajien kertomuksista käy hyvin ilmi, että suomalainen journalisti kohtaa esteitä työskennellessään Kiinassa. Outo kulttuuri, kieli ja ympäristö tuovat oman haasteensa työhön, mutta tasapainoilu virallisten kieltojen ja viranomaisten aivoitusten kanssa tekee journalistin työstä täysin erilaista kuin kotona Suomessa. Kirjeenvaihtajat ovat kirjoittaneet vastoinkäymisistään suoraan ja kaunistelematta. Sama suoruus toistui tekemissäni teemahaastatteluissa, jokaisella haastateltavalla riitti tarinoita siitä, kuinka Kiina oli rajoittanut heidän vapauttaan tehdä journalistin työtä.

Mykkänen muistelee kirjassaan sitä, että Helsingin Sanomat joutui odottamaan siirtoa Shanghaista Pekingiin kaksi vuotta, vaikka kyseessä piti olla yksinkertainen muodollisuus. Mykkänen esittää vitkuttelun syyksi sitä, että Helsingin Sanomat oli julkaissut kriittisiä juttuja Kiinan ihmisoikeustilanteesta. Muuttohaaveet eivät kuitenkaan saaneet Mykkästä tinkimään omista periaatteistaan, vaikka hän tiesi, että Kiinaa kohtaan myötäsukaisten juttujen kirjoittaminen olisi vauhdittanut muuton toteutumista. (Mykkänen 2004, 288–292.)

Olosuhteet tekevät kirjeenvaihtajista varovaisia. Mykkänen toteaa, että länsimainen journalisti muuttuu helposti vainoharhaiseksi kuvitellessaan kaikkia mahdollisia keinoja, joilla Kiina pitää silmällä journalisteja (Mykkänen 2004, 292).

Haastatteluaineistostani käy ilmi myös se, että Kiinassa työskentely ei ole joka päivä yhtä kamppailua ja seikkailua, kirjeenvaihtajan arkeen mahtuu esteiden lisäksi paljon ruisleipää ja kaurapuuroa, eli rutiininomaista uutisointia.

3 KULTTUURI JA NORMIT LUOVAT JOURNALISMIN IHANTEET

Ymmärtääkseni paremmin, millaisen ristiriidan Kiina työympäristönä luo suomalaiselle kirjeenvaihtajalle, esittelen karkeasti länsimaalaisen tavan ymmärtää journalismi kulttuurina ja normien veistämänä ilmiönä. Kulttuurin ja normatiivisen näkökulman pohjalta kerron journalismin ihanteista. Länsimaalaisen perinteen kautta voi ymmärtää suomalaista näkökulmaa, mutta sellaisenaan länsimaalaista katsantoa ei voi monistaa suomalaisen perinteen kuvailemiseen. Käsitys länsimaalaisesta journalismista on hyvin monivivahteinen. Pelkästään Euroopan rajojen sisällä eri maiden perinteissä on huomattava eroja.

Tämä luku tukeutuu vankasti tutkimuskirjallisuuteen. Lyhyiden katsausten avulla pyrin hahmottelemaan esiin nostamieni ilmiöiden ääriviivoja. Tarkoitukseni ei ole jäädä pohtimaan niitä syvemmin, sillä kulttuuri, normit ja ihanteet ainoastaan pohjustavat polkua kohti seuraavaa, tutkimusaiheeni kannalta olennaista lukua, jossa perehdyn journalismin ja journalistin vapauteen.

3.1 JOURNALISTISESTA KULTTUURISTA

Tutkimuksessani katson kohti kahta erilaista journalistista kulttuuria, Suomea ja Kiinaa. Journalistinen kulttuuri syntyy arvoista, tavoitteista, normeista ja käytännöistä, jotka ohjaavat journalismin sisältöä ja muotoa. Näin journalismia tarkastellaan sosiaalisena ilmiönä, joka kansallisella tasolla liittyy erottamattomasti historiallisiin ja poliittisiin tekijöihin. (Kuutti 2006, 77.)

Kunelius jakaa journalistisen kulttuurin analyttisen tarkastelun kolmeen tasoon. Näin journalistista kulttuuria voidaan tarkastella 1) ajatuksina ja arvoina, 2) tapoina ja tottumuksina sekä 3) tuotteina. Kolme tasoa limittyvät toisiinsa kulttuurin käytännöissä, joten esimerkiksi journalistisina tuotteina olevia tekstiä ei voi tarkastella erillään niitä tuottavista arvoista tai tavoista. (Kunelius 1998, 213.) Empiirinen aineistoni kiinnittyy näistä tasoista kahteen ensimmäiseen, sillä olen haastatteluissa etsinyt vastausta yhtäältä kysymykseen kirjeenvaihtajien

journalistisista arvoista ja ihanteista ja toisaalta kysymykseen heidän tavastaan ratkaista journalistista vapautta rajoittavia esteitä.

Thomas Hanitzschin (2012) määritelmän mukaan journalistinen kulttuuri rakentuu kulttuurisesti neuvoteltujen arvojen ja käytäntöjen varaan. Tämä perusta toimii yksittäisten journalistien taustalla. (Hanitzsch ym. 2012, 473–474.) Hanitzsch raportoi yhdessä 16:n muun tutkijan kanssa World of Journalism -tutkimuksesta. Siinä on kartoitettu eri maiden journalistisia kulttuureita kolmella tasolla, jotka ovat yksittäinen toimittaja, organisaatiot kuten toimitukset ja mediatalot sekä mediajärjestelmät kansallisella tasolla.

Hanitzsch ja muut etsivät eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä näiden kulttuureiden ja uutistyön välillä. Eroavaisuudet eri journalististen kulttuurien välillä jakautuivat kolmeen tasoon, jotka ovat journalismin normatiivisiin rooleihin viittaava institutionaalinen taso, totuuteen ja totuudellisuuteen viittaava epistemologinen taso sekä journalistien eettisiin pulmiin viittaavan eettisen ideologian taso. Kolme tasoa jakaantuvat edelleen seitsemään eri ulottuvuuteen. Niitä ovat esimerkiksi objektiivisuus, johon sisältyy kysymys, voidaanko totuutta raportoida sellaisenaan vai ovatko kaikki uutiset vain subjektiivisia esityksiä, sekä empirismi, joka viittaa siihen, mikä painoarvo annetaan journalismissa empiirisille todisteille totuudesta suhteessa analyttiseen perusteluun kuten ideoiden ja mielipiteiden esittämiseen. (ema., 474).

Hanitzsch ja muut päätyivät tutkimuksessaan muun muassa siihen, että länsimaisille journalistisille kulttuureille tyypillinen tapa luonnehtia median roolia vallan vahtikoirana, joka ei osallistu poliittiseen päätöksentekoon, on levinnyt laajalle. Sen sijaan interventionismi, eli sitä, että toimittajat ajavat tiettyjä arvoja tai tarkoitusperiä, ei ole saanut yhtä laajaa tukea. Länsimaalaisen journalistisen kulttuurin ulkopuolella interventionismiin kuitenkin uskotaan jossain määrin, ja esimerkiksi tutkimukseen osallistuneet kiinalaiset toimittajat kannattivat sitä. Kiinassa kannatusta saivat myös sosiaalisen muutoksen avittaminen ja julkiseen mielipiteeseen vaikuttaminen. Kiinalaistoimittajat kokivat tärkeäksi sellaisten juttujen tekemisen, joilla tavoitetaan mahdollisimman laajan yleisön. (ema., 480–482.) Tutkimuksessa yllättävää oli se, että kiinalaistoimittajista myös 83 prosenttia koki tärkeäksi vallan vahtikoirana

toimimisen (ema., 482). Yllättävyys perustuu siihen, että Kiinan vallanpitäjät pitävät mediaa tiukassa otteessa, eikä puolueen korkeimpien jäsenten arvostelua juuri suvaita.

Epistemologisella tasolla Hanitzsch ja muut löysivät todisteita sille, että toimittajat ympäri maailmaa jakavat ajatuksen neutraalin uutisoinnin tärkeydestä totuudellisuuden kannalta. Sen sijaan eroavaisuuksia oli toimittajien käsityksissä siitä, miten paljon kirjoittajan oma ääni ja tulkinta saa tulla esiin uutisoinnissa. Oman äänen määrästä oli erimielisyyttä jopa länsimaiden välillä. (ema., 482.) Myös eettisen ideologian tasolla tutkimuksessa löytyi maailmanlaajuisia yhteneväisyyksiä. Toimittajan olivat tutkijoiden mukaan huomattavan yksimielisiä siitä, että universaaleja eettisiä periaatteita tulee noudattaa tilanteesta riippumatta. Kiina oli tässä suhteessa poikkeus, sillä vaikka lähes kaikki vastanneista olivat universaalien eettisten periaatteiden puolella, yli 70 prosenttia kiinalaistoimittajista kuitenkin myönsi, että tulkinta eettisyydestä voi vaihdella tilanteesta riippuen. (ema., 485–486.) Kiina erottui muista myös siinä, että kiinalaisjournalistit kokivat, että sensuurilla, valtion virkamiehillä ja poliitikoilla on varsin läpitunkeva vaikutus heidän työhönsä (ema., 489). Tutkimus osoitti sen, että maailmanlaajuisesti toimittajat kokevat saavansa tehdä työtä varsin itsenäisesti (ema., 492).

3.2 AJATUS PROFESSIOSTA

Aion kulkea kohti journalistisen kulttuurin normien luonnehdintaa, mutta haluan ensin kuvailla lyhyesti journalismia *professiona*, koska haastatteluaineistoni on toimittajien puhetta omasta professiostaan. Tutkimukseni kannalta ei ole olennaista kyseenalaistaa sitä, onko journalismi professio vai ei. Viestinnän tutkimuksessa tätä on pohdittu melko laajalti, mutta tutkimukseni perustuu yksinkertaiselle oletukselle, että journalismin voi lukea vähintään semiprofessioksi.

Clifford G. Christiansin, Theodore L. Glasser, Denis McQuail, Kaarle Nordenstreng ja Robert A. White kirjoittavat, että professionalismin synty vaikutti journalismiin kolmella tavalla. Ensinnäkin se antoi vahvistuksen, että toimittajat ovat ammattinsa koulutettuina harjoittajina päteviä tekemään työtä. Toiseksi professionalismiin kiinteästi liittyvä ymmärrys eettisestä koodistosta loi lupauksen luotettavuudesta

yleisölle ja ammattikunnan muille jäsenille. Kolmanneksi professionalismin kautta toimittaja pääsee osaksi ammatillisen identiteetin tuntua, tiettyjä etuoikeuksia siinä yhteisössä, jossa toimittaja toimii. (Christians ym. 2009, 54.)

Pertti Hemánuksen mukaan toimittaja oikeastaan sosiaalistuu journalistiseen kulttuuriin työskennellessään toimituksessa. Journalistisen kulttuurin voima on näin ”läpitunkeva” (Hemánus 1983, 67). Mark Deuze kirjoittaa, että kaikki journalistit kantavat mukanaan journalismin ideologiaa. Ideologia on kaikille sama, vaikka se muuttaa muotoaan käytännön työssä. (Deuze 2007, 168–169.)

Silvio Waisbord määrittelee profession rajat sillä, että kaikilla profession edustajilla on yhtenäinen käsitys siitä, mikä on yhteistä omalle ammatilliselle kulttuurille. Journalistien keskuudessa yhteinen ymmärrys on käsitys uutisesta, vastaus kysymykseen siitä, mikä on uutinen. Tosin vastaus ei ole kaikkialla sama, koska siihen vaikuttavat käsitykset muun muassa etiikasta ja uutiskriteereistä. Ajatuksena kyseinen *newstink* on etiikkaakin yhdistävämpi käsite. Waisbordin mukaan länsimaalaisen median levittäytyminen ympäri maailmaa ei ole yhtenäistänyt kuitenkaan käsitystä journalismin normeista. (Waisbord 2013, 228.) Waisbord korostaa, että profession selviytymisen kannalta on tärkeää, että ympäröivä yhteiskunta jakaa saman yhteisymmärryksen profession rajoista. Sama ajatus toistuu muissakin tutkimuksissa. Esimerkiksi jo Hemánus esitti, että journalistinen vapaus on kiinni ympäröivän yhteiskunnan taloudellisista, poliittisista ja kulttuurisista arvoista. (Hemánus 1983, 52–53.)

David Weaverin ja Lars Willnatin toimittama *The Global Journalist in the 21st Century* kokoaa yhteen ympäri maailmaa käsityksiä journalisteista. Weaver ja Willnat päätyvät pohdinnoissaan siihen, että maailmanlaajuisesti yhtenäistä journalistista kulttuuria tai käsitystä journalismista ei ole vielä syntynyt. Kansainvälisesti jotain yhteneväisyyksiä on esimerkiksi journalistin rooleista, mutta niin myös on eroavaisuuksia. Yhtenäisyydet ja erot eivät noudata tiettyä maantieteellistä, kulttuurista tai poliittista mallia, joten tulevaisuutta on vaikea ennakoida. (Weaver & Willnat 2012, 545.)

Heinonen toteaa, että journalistisen profession ammatilliseen identiteettiin kuuluu kaksi vaikuttavaa puolta. Ensimmäisenä pitää ottaa huomioon yhteiskunnalliset odotukset, jotka kohdistuvat journalismiin instituutiona. Toiseksi on huomioitava toimittajakunnan oma käsitys työn merkityksestä yhteiskunnalle ja itselleen. (Heinonen 1996b, 231.)

Tutkielmani perustuu ajatukselle, että ainakin suomalaiset journalistit jakavat jollain tapaa yhteneväisen käsityksen journalistisen kulttuurin pelisäännöistä ja profession piirteistä. Tähän liittyy oletus, että Suomessa journalistit jakavat ymmärryksen myös journalismietiikasta. Suomalaistoimittajien eettisiä käsityksiä ohjaa myös alan yhteiset Journalistin ohjeet (2014). Hyvää journalistista tapaa valvoo ja Journalistin ohjeita tulkitsee Julkisen sanan neuvosto.

Journalistin ohjeet määrittelevät hyvän journalistisen tavan perustuvan jokaisen oikeuteen vastaanottaa tietoa. Ohjeet sanelevat journalistien olevan vastuussa ennen kaikkea yleisölleen, eli lukijoilleen, kuuntelijoilleen ja katsojilleen. Mielestäni tärkeimmäksi nousevat kohdat siitä, että journalistin on torjuttava ulkopuolelta tuleva painostus ja journalistisen päätäntävällän on pysyttävä toimituksen sisällä.

3.3 JOURNALISMIN NORMIT JA IHANTEET

Seuraavaksi tarkastelen journalismia lyhyesti normatiivisesta näkökulmasta. Mitä on hyvä journalismi? Mitä ammatilliset ihanteet ovat? Mistä ne tulevat? Mitkä ohjaavat journalistin ammatti-ihanteita? Puhumalla journalismin ihanteista puhutaan samalla journalismin tehtävistä yhteiskunnasta, mikä johtaa journalismin tarkasteluun normatiivisesta näkökulmasta.

Christians, Glasser, McQuail, Nordenstreng ja White rakentavat yhdenlaisen typologian journalismin tehtävistä normatiivisesta näkökulmasta. Heidän teoriansa kiinnittyy journalismin toimintaan demokraattisessa järjestelmässä. Tämä sisältää oletuksen, että normatiivisuus on valinta demokraattisessa yhteiskunnassa (Christians ym. 2009, 29). He jakavat normatiivisuuden kehityksen neljään vaiheeseen, jotka puolestaan heijastuvat neljästä eri demokratiamalleista (emt., 21). Näiden mallien

esittely ei ole tutkimukseni kannalta olennaista, sillä mielenkiintoisempaa on heidän huomionsa kuudesta tekijästä, jotka toimivat viestinnän normatiivisessa järjestelmässä sekä neljästä roolista, jotka he medialle nimeävät.

Kuusi tekijää viestinnän normatiivisessa järjestelmässä ovat 1) Julkinen viestintäfilosofia, 2) viestinnän sosiaaliset ja normatiiviset teorit, joita käyttää akateeminen, filosofinen yhteisö), 3) kansallinen tai kansainvälinen viestintäpolitiikka, lainsäädäntö ja säädökset, jota käyttävät poliitikot, 4) Kulttuurialan sosiaalinen vastuu, mediaorganisaatiot, jossa toimivat mediayrittäjät, 5) Ammatillinen eettinen koodisto, jota käyttävät ammattilaiset sekä 6) henkilökohtaiset ideaalit. Kaikkien kuuden tason välillä on keskusteleva suhde. Tutkijat kuitenkin huomauttavat, että kaikki normatiiviset elementit riippuvat omatuntonsa mukaan toimivasta henkilöstä, eli henkilökohtaisella tasolla päätöksiä tekevästä ihmisestä. (emt., 68–69.)

Soveltaakseen edeltävää Christians ja muut nimeävät medialle neljä roolia, jotka riippuvat siitä, onko medially vahva vai heikko institutionaalinen valta-asema ja siitä, onko media autonominen vai riippuvainen. He nimeävät roolit valvonta- (*monitorial*), yhteistyö- (*collaborative*), radikaaliksi (*radical*) ja avustavaksi rooliksi (*facilitative*) (emt., 125). Media valitsee itse, mitä näistä rooleista se toteuttaa ja missä määrin, mutta roolivalintaan vaikuttavat sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset rajoitteet. Christians ja muut huomauttavat, että jopa ulkopuolisista rajoitteista kaikkein vapain media seuraa aina omia sisäisiä arvoja ja näin toimii normatiivisen kaavan mukaan. Heidän mukaansa ajatus siitä, että yksi media olisi toista vapaampi on lopulta vapausajattelun (*liberatarianism*) illuusio, koska kaikki mediat ovat kiinni sosiaalisessa vastuussa, oli se sitten annettu tai valittu. (emt., 221.)

Christians ja muut puhuvat journalistisista rooleista, koska pelkkä tehtävä olisi liian ahdas termi kuvaamaan niiden normatiivista olemusta. Rooli antaa enemmän ulottuvuuksia tulkinnalle. (emt., 118–119) Lisäksi Christians ja muut kirjoittavat, että on mahdotonta lyödä lukkoon sitä, minkä pitäisi olla mediainstituutioiden päätehtävä tai -rooli ja valita normit, joiden mukaan sitä tavoiteltaisiin. Valintaan liittyy kaksi ongelmaa, sillä ensinnäkin kiinnostukset ja odotukset ovat ristiriidassa sekä instituutioiden sisällä että niiden ulkopuolella. Toiseksi vapaita tiedotusvälineitä ei

voi pakottaa kantamaan mitään tiettyä tehtävää, koska määräys kumoaisi koko vapauden. (emt., 121.)

Median rooleja määrittävistä typologioista ei ole pulaa (emt., 123). Esittelen seuraavaksi kunkin roolin lyhyesti Christiansin ja muiden mukaan. Valvontarooli on laajimmin tunnustettu ja vähiten kiistelty perusideoidensa osalta. Valvontarooli antaa medialle itsenäisyyden ja vahvan institutionaalisen aseman, joiden suhde kuitenkin vaihtelee riippuen siitä, miten media vaikuttaa ja osallistuu yhteiskunnan toimintaan. (emt., 125.) Vapaassa yhteiskunnassa valvontarooli on kuitenkin herkkä epäonnistumisille, mutta koko systeemin ei tarvitse toimia täydellisesti, jotta tavoitteet toteutuvat (emt., 156–157). Lisäksi valvontarooli ottaa valta-asetelman annettuna (emt., 179).

Avustava rooli poimii elementtejä sosiaalisen vastuun teoriasta ja mediasta neljäntenä valtiomahtina. Median rooli nähdään auttajana, joka avittaa yhteisen moraalisen perustan luomista yhteisölle ja yhteiskunnalle. Sitä vastoin yksilön arvot eivät pääse tässä roolissa kovinkaan paljoa esille, joten rooli on ristiriidassa individualismin kanssa. Rooli ei kuitenkaan istu suoraan kaikkiin ajatuksiin journalismin professionaalisuudesta, esimerkiksi ajatus itsenäisyydestä uupuu. (emt., 126.) Avustavassa roolissa ongelmia aiheuttaa vakaumuksellisuus (emt., 177).

Radikaali rooli ei sovi yhteen professionalismin tai markkina-ajattelun kanssa, koska sen juuret ovat poliittisissa ja sosiaalisissa tarkoituksissa, jotka tulevat tiedotusvälineiden ulkopuolella. Radikaaliin rooliin kuuluu vallan väärinkäytösten paljastaminen ja yleisen tietoisuuden kasvattaminen siitä, mikä yhteiskunnassa on väärin. Christiansin ja muiden mukaan radikaali rooli pyrkii muuttamaan yhteiskuntaa: ”Autoritaarisessa yhteiskunnassa kriittisen lehdistön tarve on selvä, mutta mahdollisuudet harjoittaa sitä ovat rajatut.” Vapaassa yhteiskunnassa radikaali roolin ottaa useimmiten marginaalissa toimiva media. (emt., 126.) Radikaali rooli näyttäytyy eräänlaisena Robin Hoodina. Se pyrkii siirtämään valtaa etuoikeutetuilta vähäosaisille (emt., 181).

Yhteistyöroolin ottava media tekee tiivistä yhteistyötä valtion kanssa. Tämä näkyy esimerkiksi uusissa valtioissa, joissa vastaava rooli on Christiansin ja muiden mukaan

paikallaan. Rooli toimii hyvin myös kriisien ja uhkien aikana, esimerkiksi sodan tai terrorismin varjossa. Christians ja muut kirjoittavat, että yhteistyörooli tuo voiton sekä medialle että valtiolle. (emt., 127.) Toisinaan rooliin liittyy kunnioituksen ja uhman tasapaino, kuten Yhdysvalloissa, jossa yhteistyötä tehdään yleisen turvallisuuden nimissä (emt., 211–215). Toteutuakseen normatiivisena roolina, yhteistyön pitää olla läpinäkyvää ja siitä on neuvoteltava rehdisti (emt., 217).

Roolien toteutumiseen vaikuttavat yhteisö, vallan ulottuvuudet, lain tuoma legitimitetti ja vastuu (emt., 130–131). Vastuullisuus viittaa neljään asiaan. Ensinnäkin median halukkuuteen ottaa vastuu teoistaan, toiseksi markkinavoimien näkymättömään ohjailuun, kolmanneksi julkiseen paineeseen ja neljänneksi ammatilliseen itsesääntelyyn. (emt., 133.) Lisäksi on otettava huomioon kehityskulku ja uuden median tuomat muutokset (emt., 231–235). Kaikkiin median uusiin muotoihin ei voi soveltaa samaa typologiaa, eikä odottaa, että sama malli toimisi takuulla. Taloudelliset rajoitteet ajavat median ahtaalle, yleissävy on ollut negatiivinen (emt., 240).

Normatiivisen tarkastelun pohjalle sakkautuvat usein samat asiat, kuten Christians ja muut sen alla olevassa, allekirjoittaneen vapaasti suomentamassa, lainauksessa toteavat.

Perustavanlaatuiset normatiiviset kysymykset eivät ole juurikaan muuttuneet, jos puhutaan totuudesta, tarkoituksesta, vaikutuksista (hyvä vai paha) ja velvollisuuksista. Mutta käytettävissä olevat normatiiviset koodit niiden selvittämiseen ovat monimuotoistuneet ja muuttuneet, kun puhutaan moraalista, etiikasta, laista, yhteiskuntateorioista ja ammatillisista käytänteistä.
(Emt., 242. Suomennos – HH)

Christiansin ja muiden luoma typologia havainnollistaa, mitä journalismilta odotetaan ja millaisia rooleja journalismi voi normatiivisessa mielessä ottaa. Sen sijaan journalismin ihanteiden ymmärtämiseksi on tarkennettava katse journalismista yksilöön. On siis hypättävä yksittäisen journalistin housuihin. Ari Heinosen mukaan journalistien ammatillinen ihanne syntyy eräällä tavalla journalismin roolin yhteiskunnallisuudesta, joka heijastuu ammattikunnan tajunnan kautta siihen, että

toimittajat jakavat näkemyksensä toimittajan aseman velvollisuuksista ja oikeuksista yhteiskunnassa (Heinonen, 1996b, 232).

Heinonen (1996a) jakaa suomalaistoimittajien ammatilliset ihanteet kahteen ryhmään, jotka ovat ammattiroolia koskevat ja hyvää journalistista tapaa koskevat ihanteet. Ensimmäinen ryhmä kuvaa niitä tavoitteita ja odotuksia, joita ammattikunta asettaa itse itselleen. Jälkimmäinen ryhmä arvottaa toimittajien ammattieettisiä periaatteita, jotka johtavat taas Journalistin ohjeisiin. (Heinonen 1996a, 91–92.) Ensimmäisessä kysymys on siitä, millainen toimittajan tulisi olla, joten puheen paino on normatiivisessa pohdinnassa. Heinonen luonnehtii suomalaistoimittajien ihannekuvaa varsin perinteiseksi länsimaiseksi ammattiroolikäsitykseksi. Hänen mukaansa suomalaistoimittajat rakentavat ihanneroolikseen vallan vahtikoira, joka ottaa kriittistä etäisyyttä yhteiskunnallisiin vallankäyttöihin sekä pysyy sitoutumattomana (ema., 92–93).

Heinonen kirjoittaa, että toimittajien itsensä kriittisyys journalismia kohtaan elää vahvana, vaikka ammattikunnan keskuudessa elää vahvana käsitys siitä, millaisia piirteitä hyvään journalismiin kuuluu ja millainen on hyvä journalisti. Heinonen esittää, että kriittisyys perustuu ristiriitaan ammatillisten ihanteiden ja arkikäytännön välillä. (Heinonen 1996a, 99.) Hän huomauttaa, että ristiriidan myöntämisestä ja ammatillisesta itsekritiikistä on vielä pitkä matka journalismin varsinaiseen kohentumiseen. Itsekritiikki ei automaattisesti muutu uudistuneeksi ammattikäytännöksi. (Heinonen 1996a, 102.) Ihanteiden ja arjen ristiriidasta ponnistaa myös oma tutkimusaiheeni, tosin sillä erotuksella, että etsin ristiriitaa ennen kaikkea ympäristön vaihtumisesta.

Journalistin ohjeet (2014) liittävät hyvän journalistisen tavan sananvapauden periaatteeseen. Ohjeet voidaankin nähdä yhtenä normatiivisten ihanteiden konkretisoitumana, koska ne rakentavat ja pitävät yllä ammatillista ideaalia hyvästä journalistisesta tavasta. Ohjeiden mukaan hyvä journalistinen tapa perustuu jokaisen oikeuteen vastaanottaa tietoja ja mielipiteitä. Journalistin ohjeet asettavat toimittajan vastuulliseksi yleisölle, koska lukijoilla, katselijoilla ja kuulijoilla on oikeus tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Ohjeet määrittelevät journalistisen päätösvalan, jota journalisti ei saa luovuttaa toimituksen ulkopuolelle edes painostuksen tai houkuttelun

edessä. Heinonen on kysynyt tutkimuksessaan toimittajien mielipidettä Journalistin ohjeiden tärkeimmistä kohdista. Tuolloin 1990-luvun puolivälissä toteutetussa tutkimuksessa tärkeimmiksi kohdiksi nousivat pyrkimys totuudellisuuteen, painostuksen torjunta ja ihmisoikeuksien, rauhan ja demokratian edistäminen (Heinonen 1995, 119–120).

On huomioitava, että Heinosen tutkimus on kahden vuosikymmenen takaa. 2000-luvun vaihteen jälkeen toimittajien suhtautumista ammattietiiikkaan on kartoittanut samankaltaisella tutkimusasetelmalla Auli Harju Journalistiliiton pyynnöstä. Harjun kysely on vertailukelpoinen Heinosen tutkimukseen. Harjun tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia on se, että journalistien suhtautuminen ammattikunnan tulevaisuuteen vaikutti lisääntyneen ja luottamus toimittajien ammattitaidon kasvuun vähentyneen 2000-luvun alussa. (Harju 2002, 2–4.)

Harjun tutkimuksesta käy myös ilmi, että journalistien luottamus Journalistin ohjeisiin ja Julkisen sanan neuvostoon on kasvanut. Yllättävää Harjun huomion mukaan on se, että kolmasosa vastaajista piti tuomioistuinta sopivana tahona määrittämään hyvää journalistista. Harju pohtii, että luotto tuomioistuimeen saattaa pohjata siihen, että osa vastaajista näkee sen väistämättömänä kehityskulkuna. (Harju 2002, 13.) Heinosen ja Harjun tutkimusten pohjalta olisi kiinnostavaa toteuttaa samankaltainen kysely jälleen kerran. 2000-luvun alun toimittajien havainnot ovat varmasti hyvin erilaisia kuin 2010-luvun tekijöiden. Kymmenessä vuodessa suomalainen mediamaisema on muuttunut huomattavasti. Perinteiset lehtitalot ovat ajaneet läpi suuria uudistuksia, ansaintamenetelmät ovat käyneet epävarmemmiksi kuin ennen ja lukuisia journalisteja on irtisanottu. Lisäksi journalistin ohjeita on päivitetty useampaan kertaan. Ilman erillistä tutkimusta ei voida kuin arvailla, miten journalistien suhtautuminen ammattietiiikkaan näinä päivinä voi.

Heikki Luostarinen huomauttaa, että journalismin itsenäisyyttä ja tasapuolisuutta korostavan säännösten vaikutusta ei pidä vähätellä, koska se viimeistään tekee toimittajan tietoiseksi yhteiskunnallisesta vallankäytöstä (Luostarinen 1994, 34). Näin ollen ammattitaito mielletään usein sääntöjen hallinnaksi. Luostarinen kuvaa journalismin toimintasääntöjä liikennesäännöiksi, jotka mahdollistavat suuren julkisuusvirran. Sääntöihin sosiaalistutaan kyseenalaistamatta niitä. Journalistinen

ammattitaito on Luostarisen mukaan kuitenkin sääntöjen omaksumista monimutkaisempaa, sillä toimittajan tulee ymmärtää ja tulkita myös yhteiskunnallisia diskursseja. (emt., 35–36.) Kirjeenvaihtajan tapauksessa toimittajan on pystyttävä muokkaamaan tuo yhteiskunnallisten diskurssien lukutaito toisen yhteiskunnan taajuudelle. Suomessa omaksutut toimintamallit eivät välttämättä vie pitkälle Kiinassa. Yhtä lailla kuin latinalaisilla aakkosilla ei selviä kiinalaisten kirjoitusmerkkien keskellä.

4 JOURNALISTIT PUOLUSTAVAT VAPAUTTAAN

Todenmukaisuus, puolueettomuus ja tasapuolisuus, yksityisyys sekä yleinen etu ovat esimerkkejä journalismin eettisistä kysymyksistä. Journalistisen kulttuurin sisällä vallitsee käsitys oikeasta ja väärästä, mikä pitkälti pohjautuu kansalliseen lainsäädäntöön tietyin poikkeuksin. Journalistisessa työssä esiintyvät eettiset ongelmat voivat liittyä esimerkiksi tiedonhankintaan tai -välitykseen. Niitä ovat esimerkiksi epätavanomaiset tiedonhankintatavat, anonyymilähteet ja journalistien toimintavapaus. (Kuutti 2006, 74.) Tutkimuskysymykseni käsittelee Kiinan-kirjeenvaihtajien kohtaamia vapauden esteitä, joten nyt pysähdyn tarkastelemaan journalismietiikkaa ennen kaikkea journalistisen ja journalistin vapauden kannalta.

Vapauden käsitettä on hahmotellut esimerkiksi filosofi ja aatehistorioitsija Isaiah Berlin. Berlin erottaa kaksi vapauden käsitettä, negatiivisen ja positiivisen (Berlin 2001, 47). Negatiivinen vapaus on vapautta jostakin, kun taas positiivinen on vapautta johonkin (emt., 53). Ensimmäinen katsoo siis vapauden rajoitteita kohti, jälkimmäinen kääntyy vapauden käyttäjän puoleen. Berlin määrittelee vapauden puolustamisen olevan vapautteen puuttuvien seikkojen torjumista (emt., 53). Tämä ajatus sopii ajatukseen journalistin vapaudesta, sillä journalismissa vapaus tavataan nähdä usein esteiden torjumisena. Lisäksi on todettu useasti, että median vapautta ei voi erottaa vastuusta (Christians ym. 2009, 221).

4.1 JOURNALISTISESTA VAPAUDESTA JOURNALISTIN VAPAUTEEN

Journalistisen vapauden pariin johdattaa Pertti Hemánuksen (1983) tutkimus. 1980-luvun alussa toteutetussa tutkimuksessa korostuu vielä puoluepolitiikan ja lehden linjan merkitys toimittajien vapautta rajoittavana tekijänä. Hän määrittelee journalistisen vapauden muiden toimittajien kuin päätoimittajan vapaudeksi journalistiseen työhön omien päämääriensä mukaisesti ilman, että toimituksen tai joukkotiedotusinstituution sisäiset valtasuhteet sitä rajoittavat. Ulkopuoliset tekijät puolestaan rajoittavat journalistista vapautta vaikuttamalla toimituksen sisäisiin valtasuhteisiin. (Hemánus 1983, 154.)

Journalistiseen professionalismiin rakentuu ”halu ja kyky vastustaa omaa vapautta uhkaavia paineita” (emt., 158). Lopulta Hemánus päätyy kymmeneen päätelmään. Kuten siihen, että journalistinen vapaus ei ole dikotominen ilmiö, jota joko on tai ei ole. Tiedollisuus tekee vapaudesta ongelmallista, emme voi tahtoa sellaisia vapauksia, joista emme tiedä. Lisäksi tunne journalistisesta vapaudesta liittyy toimittajien kokemukseen työtyytyväisyydestä. Toimittajien vapautta uhkaavat tekijät ovat sisäisten ja ulkoisten tekijöiden yhdistelmiä, mutta sillä erotuksella, että ulkopuolinen painostus koskee enemmän päällikkötason toimittajia. Hän myös kysyy, että jos toimittajilla olisi käytössään vielä enemmän vapautta, miten he sitä käyttäisivät. (emt., 187–193.) Tutkimukseni kannalta mielenkiintoisin Hemánuksen huomioista on seuraava: ”Suuren osan journalistisista vapauden rajoituksista selittää tiedostettu itsesensuuri” (emt., 192). Eli toimittajat tietoisesti jättävät kirjoittamatta asioista tai tarjoamatta tiettyjä aiheita. Etsin tutkimuksessani, miten Kiinan kirjeenvaihtajien työssä näkyvät tällaiset journalistiset valinnat.

Hemánus nostaa esiin konfliktitilanteita toimituksissa. Hänen mukaansa konfliktit paljastavat selvimmin, missä kulkee journalistisen vapauden rajat. Teorian nojalla niitä ei pitäisi syntyä, koska Hemánuksen mukaan järjestelmä on rakennettu liberalismien perustalle. Konflikteja synnyttäviä aiheita ovat Hemánuksen havaintojen mukaan esimerkiksi se, miten esimies suhtautuu toimittajien ehdottamiin aiheisiin ja aineistovalintoihin tai juttujen editointi. (emt., 130–154.)

Journalistista vapautta tarkastelevan empiirisen tutkimuksen ongelmaksi Hemánus nimeää sen, etteivät tavalliset toimittajat tiedä välttämättä täysin, mitkä ulkopuoliset voimat asettavat rajoja journalistiselle työlle. Syynä siihen on muun muassa se, että päätoimittajaporras käy näitä kamppailuja koko toimituksen puolesta. (emt., 154.)

Hemánuksen tutkimus on aikansa luomus. Tuoreemman kuvauksen journalistiseen vapauteen tarjoaa Heikki Luostarisen ja Pentti Raittilan toimittama Journalistin vapaus -artikkelikokoelma, joka jo nimensäkin puolesta kunnioittaa Hemánuksen alkuteosta. Hemánus on säilyttänyt arvonsa. Kuten Kauko Pietilä artikkelissaan kirjoittaa, Hemánuksen huomio suomalaisten journalistien tyytyväisyydestä vapauteen pitää edelleen paikkansa. Pietilän mukaan tyytyväisyys vapauteen syntyy siitä, miten hyvin journalistin näkemys ammatin ihanteista ja toimitustyön

organisoinnista asettuu yhteen toimitusta hallitsevien henkilöiden käsitysten kanssa. (Pietilä 2014, 94–95.) Pietilän huomiota mukaillen minä puolestani kysyn tutkimuksessani, mitä käy journalistin tyytyväisyydelle vapautteen silloin, jos työympäristönä olevan yhteiskunnan asenteet asettuvat yksilön näkemystä vastaan.

Tutkielmani asettaa rinnakkain kaksi hyvin erilaista journalistisen vapauden maailmaa. Lähtökohdaksi muodostuu silloin oletus, että jokainen maa on erillinen lokeronsa, joita pystyy keskenään vertailemaan. Entä jos lokeroilla olisi yhtenäinen pohja? Miten määritellään globaalin journalismietiikan pohja? Onko siinä mitään järkeä? Christians (2010, 6–7) hakee universaalia pohjaa journalismietiikalle. Hänen mukaansa perustana pitäisi silloin olla ihmisyyden ytimeistä kumpuavat kunnioitus, totuus ja väkivallattomuus. Tällöin ylitetään myös ihmisten tarkastelu yksittäisinä rationaalisina olioina. Jos journalismietiikan pyrkii ymmärtämään maailmanlaajuisena ilmiönä, on juostava yhtä nopeasti kehityksen kanssa ja vastattava kysymykseen identiteettien uudelleenjärjestelystä. Ajatus maailmanlaajuisista periaatteista journalismietiikassa on houkutteleva, mutta eroja on vielä liikaa, jotta nykyisistä sovelluksista voisi vetää yhtenevän linjan.

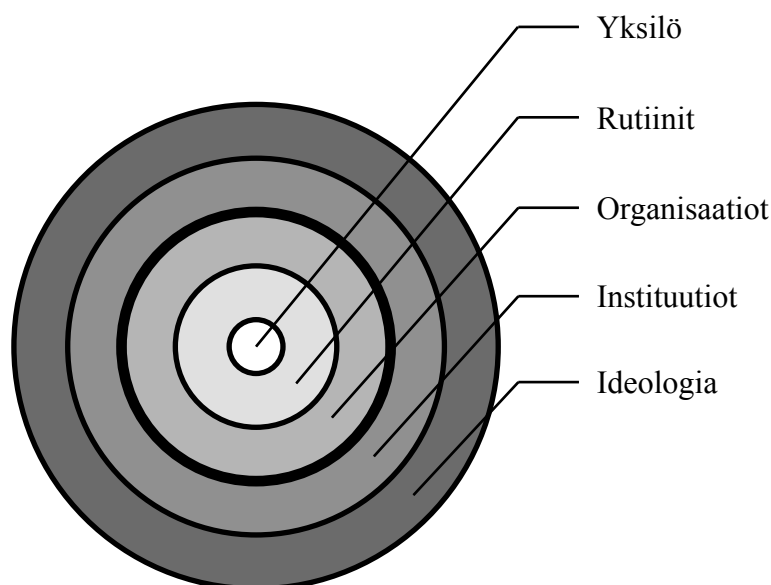
Nick Couldry (2010, 69) sanoo, että journalismietiikan pitäisi koskettaa kaikkia, myös yleisöjä, koska media koetaan entistä enemmän aktiivisesti pelkän passiivisen kuluttamisen sijaan. Couldryn ajatus on kiinnostava, mutta ampuu jälleen oman aiheeni ohi. Kuitenkin kannatan haastetta ajatella journalistista vapautta ammattikuntaa laajemmaltakin.

Toisaalta tuolloin ajatus kääntyy laajempaan sananvapauden määritelmiin. Heinonen toteaa, että ymmärtämällä toimittajien yleisiä käsityksiä ammatti-yhteiskunnallisesta roolista voi ymmärtää paremmin myös edustuksellisen sananvapauden prosessia (Heinonen 1996b, 227). Näkökulmana on: ”Perustava oletus on ollut, että medialisoituneessa yhteiskunnassa yksittäisen kansalaisen sananvapauden toteutuminen riippuu pitkälti siitä, miten journalismin harjoittajat suhtautuvat kansalaistensa pyrkimyksiin käyttää kommunikatiivista valtaansa” (ema., 239). Yksi haastateltavistani asetti sanansa hyvin, kun keskustelimme journalismin vapaudesta Kiinassa. Hän totesi, että häntä häiritsee vähemmän journalistisen vapauden

rajoittaminen kuin se, että kansalta evätään vapaa pääsy tiedon äärelle. Sanavapauteen sisältyvä oikeus kerätä tietoa kuuluu kaikille, ei pelkästään toimittajille.

4.2 JOURNALISMIIN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

Ymmärtääkseni journalistisen vapauden esteitä tarvitsen työkaluja journalismiin vaikuttavista tekijöistä. Johdatteluksi aiheeseen sopii usein käytetty Shoemakerin ja Reesen malli (2014) siitä, mitkä tekijät vaikuttavat mediaan. Shoemaker ja Reese hahmottelivat mallinsa ensimmäisen kerran 1990-luvulla, mutta he ovat päivittäneet sitä teoksensa tuoreimmassa painoksessa. Uudessa versiossa malliin on lisätty harmaansävyjä korostamaan eri tasojen saamia painotuksia sekä vedetty vahvempi raja organisaatioiden ja instituutioiden välille korostamaan mediaorganisaatioiden sisä- ja ulkopuolella tapahtuvien vaikutteiden eroa. (Shoemaker & Reese 2014, 8–9.)

Kuvio 1. Sisältöön vaikuttavat tekijät Shoemakerin ja Reesen mukaan (2014, 9).

Shoemakerin ja Reesen mallia on kritisoitu sen staattisuudesta ja yksisuuntaisuudesta. Tuomo Mörä esimerkiksi huomauttaa, että malli ei havainnollista sitä, että eri tasojen toimijat voivat olla vaikutuksissa toisiinsa kehien yli. Mörä arvostelee myös mallia yksilön aseman yksinkertaistamisesta. Mörän mukaan yksilö näyttäytyy mallissa ainoastaan rakenteellisten tekijöiden tuotteena. (Mörä 1999, 34–35.) Mörä rakentaa vastaukseksi liaanimallin, jossa korostuu ensisijaisuusjärjestyksen sijaan eri tekijöiden

limittäinen vuorovaikutus (emt., 225). Toisaalta on hyvä huomata, että mallinsa päivityksellä Shoemaker ja Reese ovat pyrkineet vastaamaan kritiikkiin. Eri tasojen yli tapahtuvaa vaikutusta malli ei ehkä nykyiselläänkään kuvaa niin hyvin, kuin se voisi, mutta mielestäni se palvelee tehtävässään hyvin. Kaiken selittävää mallia on mahdoton luoda, ja tämän tutkielman kannalta Shoemakerin ja Reesen malli on käyttökelpoisempi kuin Mörän luonnosteleva liaani.

Heikki Luostarinen (2014) summaa Shoemakerin ja Reesen hengessä kolme tekijää, jotka vaikuttavat puolestaan journalistin vapauteen. Luostarisen määrittelevät tekijät ovat 1) journalistin omat kyvyt, 2) toimitusyhteisön luomat rajat ja mahdollisuudet ja 3) yhteiskunnan muodostama toimintaympäristö. Journalistin kykyjä ovat muun muassa tiedonhankinta, itsesensuurin vastustus ja epämukavuuden sieto.

Toimitusyhteisön piiriin kuuluvat ammattikunnan keskinäinen tuki, journalistisen kulttuurin normit ja toimitusorganisaatiot. Toimitusyhteisö vaikuttaa Luostarisen mukaan suuresti esimerkiksi merkittävän tutkivan journalismin toteutumiseen.

Yhteiskunnan tasolla journalistin vapauteen vaikuttavat mainostajat, muut organisaatiot ja etenkin yleisö. Luostarinen sanoo, että muuttujiin vaikuttaa tarkastelun kulma. Jos kysymykseksi nousee vaikuttavien tekijöiden sijaan se, mihin vapautta on käytetty tai haluttu käyttää, vastaus kääntyy siihen, mitä kaikkea journalisti voi työssään tehdä. (Luostarinen 2014, 44–45.)

Shoemakerin ja Reesen sekä Luostarisen mallien pohjalta voin tutkimukseni tuloksia esitellessäni osoittaa, missä kulkevat suomalaisten Kiinan-kirjeenvaihtajien rajat (vrt. Uskali 2003, 423). Luostarisen mallia noudattaen tutkimusongelmani voisi jopa muokata pohdinnaksi siitä, mitä tapahtuu, kun ensimmäiset kaksi journalistin vapauteen vaikuttavaa tekijää säilyvät ennallaan, mutta kolmas muuttuu.

Journalismiin ja journalistin vapauteen vaikuttavien tekijöiden pohjalta käsittelen seuraavaksi esteitä, jotka estävät journalisteja tekemästä työtään vapaasti. Tarkastelen niitä kahdelta tasolta. Ensin yksilön kautta itsesensuurin ja rutiinien näkökulmasta, jolloin liikun Shoemakerin ja Reesen mallin kahdella sisimmällä kehällä. Sen jälkeen siirryn ulommille kehillle ja tarkastelen vapauden esteitä yksilön ulkopuolelta lähdeongelmien ja painostuksen kautta.

4.3 RUTIINIT JA ITSESENSUURI RAJOITTAVAT JOURNALISTIN TYÖTÄ

Jokainen journalistinen tuotos on yhdistelmä journalistin tekemiä valintoja. Yksittäinen journalisti ei kuitenkaan pysty kysymään yksittäistä juttuaan varten kaikkia mahdollisia kysymyksiä tai ottamaan huomioon kaikkia näkökulmia, joten valintojen tekemisen tueksi tarvitaan välttämättömiä mediarutiineja, huomauttaa Tuomo Mörä (1999, 140). Mörä jakaa mediarutiinit kolmeen ja erottaa toisistaan määrittelyrutiinit, keruurutiinit ja esitystaparutiinit (Mörä 1999, 86).

Määrittelyrutiinit ovat juttuaiheiden valikoimista ja uutisarvon arviointia. Osa Mörän määrittelemistä määrittelyrutiineista vastaa tavallisesti uutiskriteerin käsitteen avulla havainnollistetuista asioista. Mörän määrittelyrutiineihin kuuluvat esimerkiksi uutiskriteereistä tutut aiheen tärkeys, ajankohtaisuus ja kiinnostuvuus, mutta myös se, mistä uutisaihe journalistille tulee ja miten. Uutistoimistolta, tiedottajalta vai muista medioista. (emt., 88–100.)

Keruurutiineilla Mörä hakee muotoa uutisen raaka-aineen hankintamenetelmille. Niitä voivat olla esimerkiksi tiedotustilaisuudet, vuodot ja muut viestimet. Mörän havaintojen mukaan journalistien keruurutiinit jäävät usein suppeiksi. Syyksi Mörän haastateltavat ovat antaneet kiireen, resurssien ja viitseliäisyyden puutteen. Journalistit jäävät siis riippuvaiseksi tavanomaisista keruurutiineistaan. (emt., 108–123.)

Esitystaparutiinit liittyvät jutun rakenteeseen ja muotoon. Mörän mukaan journalistinen juttu on sosiaalinen konstruktio, joka heijastaa kuva todellisuudesta ja rakentaa journalistista todellisuutta. Mörä korostaa, että mediarutiinit ohjaavat valintoja, joilla journalistinen todellisuus rakennetaan. Esitystaparutiineihin Mörä laskee aiheen rajaamisen. Keruuvaiheen jälkeen journalisti valikoi aineistosta juttuun sopivat ainekset ja lopputulos vaikuttaa usein typistetyltä ja yksinkertaistetulta. Esitystaparutiiniksi Mörä laskee myös objektivoinnin, joka tarkoittaa median pyrkimystä korostaa ulkopuolisuuttaan, puolueettomuuttaan ja luotettavuuttaan. (emt., 127–135.)

Möra sanoo, että rutiineja ei pidä nähdä pelkkänä esteenä, sillä tehokkaat rutiinit mahdollistavat journalismin tuottamisen sellaisena kuin se on ja antavat journalisteille aikaa keskittyä sisältöön. Möran mukaan mediarutiinit eivät kuitenkaan ole neutraaleja, sillä niiden sanelemat ratkaisut olisivat erilaisia, jos rutiineja ei olisi. (emt., 140–141.) Rutiineista pääsee myös irti. Möran huomioiden mukaan rutiineista irtautuneet journalistit ovat sinnikkäitä ja halukkaita tekemään ylitöitä. Rutiinien yläpuolelle nousseilla toimittajilla on usein vakiintunut asema, joten heillä ei välttämättä ole päivittäistä tuotantovelvoitetta. (emt., 125.)

Möran tutkimuksen aineistona on EU-asioihin erikoistuneiden toimittajien haastattelut 1990-luvulta, jolloin Suomi liittyi EU:hun. Möran haastateltavista osa toimi tuolloin Brysselin-kirjeenvaihtajina. Näiltä osin Möran tutkimus on antaa yhden hyvän mallin kirjeenvaihtajatutkimuksesta, jollaista itsekin teen. Möran määrittelemät mediarutiinit eivät ole sellaisia journalistisen vapauden esteitä, joihin omassa tutkimuksessani takerrun. Totutut valinnat journalistin ohjailijana on hyvä pitää mielessä, mutta olen itse kiinnostunut esteistä, joita vastaan journalisti voi jollain konkreettisilla keinoilla kamppailla. Nämä esteet ovat useimmin ulkopuolisia, esimerkiksi työympäristön asettamia.

Rutiinien lisäksi yksilötasolla journalistisen vapauden esteeksi nousee myös itsesensuuri. Itsesensuuri sopii myös Möran mediarutiineihin. Luokittelisin sen osaksi esitystaparutiineja, sillä itsesensuuri on osa valintoja, joiden eteen journalisti joutuu juttua koostaessaan. Tutkimuksessaan Möra viistää itsesensuuria siihen pidemmälti pysähtymättä, mutta kysymys itsesensuurin harjoittamisesta kuului kuitenkin hänen kysymyspatteristoonsa (Möra 1999, 212).

Hemánus määrittelee itsesensuurin käsitteen journalistin itse asettamilla rajoilla journalistiselle työlle. Hänen mukaansa itsesensuuri on tietyissä tapauksissa ristiriidassa professionalismin idean kanssa, jos toimittaja kokee palvelevansa yleisöä huonommin kuin voisi. Syynä itsesensuuriin voi olla esimerkiksi toimituksen sisäisten tai ulkopuolisten vallankäyttäjien miellyttämisen halu. Vaikka itsesensuuri kantaa negatiivista konnotaatiota, se voi myös olla oikeutettua. Legitiimiksi itsesensuuriksi Hemánus määrittelee sen, että toimittaja sulkee pois työsuorituksistaan journalistiseen

kulttuuriin kuulumattomat asiat. Esimerkiksi Hemánus antaa, että toimittaja ei käytä journalismia henkilökohtaisen koston välineenä. (Hemánus 1983, 166–168.)

Journalistiseen kulttuuriin kuuluu tietty itsehillintä, mutta sen ylittävä itsesensuuri on paheksuttavaa. Yhtäältä itsesensuurin rajoja lähenee myös lähteiden suojelu. Tällä tarkoitan sitä, että journalisti sulkee mahdollisesti tarpeettomankin paljon seikkoja juttunsa ulkopuolelle, koska pelkää lähteidensä, kuten haastateltavien, turvallisuuden puolesta. Anonyymien lähteiden turvallisuus on toki turvattava, erityisesti Kiinassa, jossa paikalliset ihmiset voivat joutuvat vaikeuksiin puhuttuaan ulkomaalaiselle toimittajalle.

4.4 JOURNALISTI ON RIIPPUVAINEN LÄHTEISTÄÄN

Mörän esittelemistä keruurutiineista käy ilmi, kuinka riippuvaisia toimittajat ovat lähteistään. Suhde voi olla vaikea, jos journalistilla ei ole tarpeeksi lähteitä tai jos lähteet eivät suostu yhteistyöhön. Saatavilla olevat ja luotettavat lähteet ovat Kiinan-kirjeenvaihtajien elinehto. Ilman kunnollista lähdeverkkoa, juttuja on mahdoton tehdä.

Luostarisen Mielen kersantit keskittyy kuvaamaan journalismin ja sen lähteiden suhdetta. Luostarinen kuvailee julkisuuden hallinnan keinoja ja esittelee toimittajien vastastrategioita niihin. Luostarinen määrittelee lähteet yhteiskunnallisiksi toimijoiksi, jotka ovat valtasuhteessa journalismiin ja ”joilla on kykyä vaikuttaa journalismin sisältöön viestinnällisin keinoin”. Lähteiden ja journalismin välillä vallitsee useita kilpailutilanteita, ensinnäkin tiedotusvälineet kilpailevat lähteistä ja toisaalta lähteet kilpailevat julkisuustilasta. (Luostarinen 1994, 53, 64.) Luostarinen kirjoittaa, että journalismin riippuvuus virallisista lähteistä on todettu aiemmassa tutkimuksessa useasti. Näin ollen journalismi puhuu usein virallisten koneistojen äänellä, mikä taas johtuu esimerkiksi propagandasta, poliittisesta suostumuksesta, eliittien symbioosista, byrokratiasta tai uutistuotannon taloudesta. (emt. 1994, 44.) Lisäksi hän muistuttaa, että vaikutusyritykset ovat journalistiseen työhön liittyvä tosiasia, ja yleisen käsityksen mukaan niistä on turha tehdä suurta numeroa. Journalistin ammattitaitoon kuuluu vaikutusyritysten torjuminen. (emt. 1994, 93.)

Luostarinen jakaa journalismin lähteiden käyttämät vaikutusmenetelmät kolmeen luokkaan, painostaviin, rajoittaviin ja suostutteleviin (emt. 1994, 73). Luostarisen jaottelu asettuu yleiselle tasolle, mutta se antaa toimivat ääriviivat menetelmien tarkasteluun. Painostavia menetelmiä ovat Luostarisen mukaan fyysinen, taloudellinen, poliittinen ja ammatillinen painostus. Rajoittavilla menetelmillä Luostarinen tarkoittaa informaation saannin ja käytön rajoittamista. Suostuttelua puolestaan on lahjonta, vuodot ja henkilökohtaisten suhteiden hyväksikäyttö. (emt. 1994, 73–88.) Myös Uskali on väitöskirjassaan muotoillut mallia totalitaristisissa ympäristöissä tapahtuvasta toimittajien ohjailun tasoista (Uskali 2003, 415). Malli tarjoaa hyödyllisen vertailukohdan omalle analyysilleni, joten esittelen sen purkaessani tutkimukseni tuloksia.

Lähteistä riippuvaisella journalistilla on kuitenkin mahdollisuus vastastrategioihin. Luostarisen hahmottelemat vastastrategiat, eli vaikutusyrityksiä vaikeuttavat tekijät muistuttavat Journalistin ohjeiden viitoittamia strategioita. Luostarisen mukaan toimittaja pystyy vastustamaan vaikutusyrityksiä esimerkiksi tukeutumalla professionaalien identiteettiinsä, oikeudelliseen suojaansa tai taloudelliseen riippumattomuuteensa. Vaikutusyritysten torjumista parantaa myös journalismin korkea asema yhteiskunnassa ja journalistien korkea koulutus ja halu vastustaa suostuttelua. (Luostarinen 1994, 93.)

Luostarisen tutkimuksen empiirinen osuus keskittyy Persianlahden sotaan ja sotajournalismiin, joka menee ohi oman aiheeni ja en siksi sitä esittele tässä laajemmin. Tutkimuksensa lopussa Luostarinen esittää uudistuskeinoja, joilla journalismi pystyy vastustamaan vaikutusyrityksiä entistä paremmin. Vielä kahden vuosikymmenen jälkeenkin keinot ovat käyttökelpoisia. Keinoja ovat muun muassa se, että journalismin on pyrittävä säilyttämään toimintavapautensa ja monimuotoisuutensa niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Lisäksi lähdeorganisaatioita on estettävä kasvattamasta valtaansa liian suureksi. Luostarisen mukaan lähdeorganisaation ihannetila on se, kun journalistit tulkitsevat sen edustavan yhteistä etua ristiriidattomasti, näin sitä ei kritisoida ja lähdeorganisaatio onnistuu tekemään itsestään tabun. Tällä Luostarinen viittaa esimerkiksi armeijaan. Lisäksi mediaorganisaatioiden on kehityttävä ja vaalittava itsenäistä asemaansa. Toimittajien

on paneuduttava lähteiden taustojen selvitykseen ja etsittävä mahdollisia vastalähteitä.
(Luostarinen 1994, 250–256.)

Tähän mennessä olen esitellyt Kiinan toimittajille tarjoaman näyttämön sekä lähtökohdat, joista suomalaistoimittajat näyttämölle astuvat. Seuraavaksi käyn analyysin pariin. Annan kirjeenvaihtajien kertoa, millaista Kiinassa työskentely vapauteen tottuneelle suomalaistoimittajalle oikein on.

5 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esittelen keräämääni aineistoa ja menetelmiä, joiden avulla työstän analyysiani. Sopivia työkaluja, eli menetelmiä valitessani olen turvautunut metodikirjallisuuteen ja ottanut mallia aiemmista opinnäytteistä. Perustelen luvussa syyt menetelmävalinnalleni ja pohdin menetelmän vahvuuksia sekä heikkouksia oman tutkimuskohteeni kannalta.

5.1 AINEISTONA KIRJEENVAIHTAJIEN HAASTATTELUT

Tutkimukseni aineistona ovat teemahaastattelut, jotka olen kerännyt haastatteleamalla suomalaisia Kiinan-kirjeenvaihtajia, entisiä ja nykyisiä. Suomalaisten Kiinan-kirjeenvaihtajien joukko ei ole suuri. Tavoittelin yhtätoista mahdollista haastateltavaa, joista yhdeksän suostui haastatteluun. Haastateltavien joukon koko on Kiinan-kirjeenvaihtajien kokonaislukumäärän huomioon ottaen sopivat. Olen rajannut pois Kiinassa työskentelevät suomalaiset freelance-toimittajat, koska halusin yksinkertaistaa aineiston hankintavaihetta.

Haastateltavani ovat työskennelleet Helsingin Sanomien tai Ylen kirjeenvaihtajina Kiinassa. He olivat haastatteluhetkellä 39–55-vuotiaita. Kaikilla oli taustalla yliopistotutkinto tai sitä vastaavia opintoja. Haastateltavista seitsemän työskenteli edelleen toimittajina, kaksi oli vaihtanut ammattia kirjeenvaihtajapestiensä jälkeen. Haastateltavista kaikki puhuivat useampaa vierasta kieltä. Kukaan ei kuitenkaan puhunut kiinaa niin hyvin, että olisi maininnut sen toimivana työkielenä. Haastateltuja kirjeenvaihtajia yhdisti se, että heillä ei ollut takana pitkää kokemusta Kiinasta tai opintoja kiinan kielestä ennen lähtöä asemapaikkaansa.

Olen tehnyt suurimman osan haastatteluista Helsingissä. Tein lisäksi kaksi haastattelua Pekingissä, joka on suomalaiskirjeenvaihtajien asemapaikka Kiinassa. Vuoden 2014 alussa otin haastateltaviini yhteyttä sähköpostilla. Esittelin heille tutkimusaiheeni ja kysyin, sopiiko heille haastattelu kasvokkain. Suurin osa vastasi kyllä. Annoin heille vapauden valita itse sopivan tapaamispaikan, sillä halusin heidän tuntevan olonsa mukavaksi haastattelutilanteessa. Tämän seurauksena päädyin

tekemään haastatteluita haastateltavien työpaikoille, kahviloihin ja lounasravintoloihin. Kaikki haastattelut on tehty tammikuun ja maaliskuun välillä vuonna 2014.

Olen nauhoittanut haastatteluni ja tein itselleni muistiinpanoja heti haastattelujen jälkeen, jotta voin hyödyntää niitä tutkimusaineiston analyysia aloittaessani. Haastattelujen jälkeen litteroin materiaalin nauhalta puhtaaksi tekstiksi. Kerron aineiston käsittelystä enemmän hieman myöhemmin. Ensin haluan perustella menetelmävalintani.

5.2 TEEMAHAASTATTELU MENETELMÄNÄ

Teemahaastattelun valinta menetelmäkseni tuntui luontevalta. Toimittajana olen tottunut keräämään tietoa haastattelemalla ihmisiä, ja suunnilleen samalla perusteella lukemani metodioppaatkin ohjasivat haastattelun äärelle. Esimerkiksi Eskola ja Suoranta (2000, 85) toteavat, että haastattelu lienee Suomessa jopa yleisin tapa kerätä laadullista aineistoa ja sen etuna on yksinkertainen tavoite, joka on haastateltavan ajatusten selvittäminen kysymyksien avulla. Tutkimusongelmani ohjaa selvittämään, mitä suomalaiset kirjeenvaihtajat ajattelevat journalististen ihanteidensa toteutumisesta Kiinassa ja miksi, joten haastattelu soveltuu tähän tarkoitukseen mainiosti. Haastattelu on sopiva valinta minulle myös siksi, että olen kiinnostunut journalistisesta työstä, en työn tuotteesta eli valmiista jutuista.

Graduntekijänä minun on kuitenkin muistettava, että tutkimushaastattelu eroaa olennaisesti journalistisesta haastattelusta. Nimittäin journalistisessa haastattelussa sanonut lausumat saattavat olla jo sellaisenaan julkaisemisen arvoisia, mutta tutkimuksessa haastattelu on vasta arvoitus ja uusien kysymysten lähde, ei sellaisenaan parhaista paloista koottu juttu (Ruusuvuori ym. 2011, 9).

Tutkimushaastattelulajeista teemahaastattelu tuntui tutkimukselleni parhaimmalta, koska se on menetelmänä joustava, mutta etenee kuitenkin ennalta rakennettujen teemojen varassa. Teemahaastattelun luonteeseen kuuluu se, että haastateltava on käynyt läpi tietyn tilanteen, josta halutaan tietoa, mutta tutkija on myös selvittänyt

ilmiön oletettavasti tärkeitä osia sekä kokonaisuutta ja kehittänyt sopivan haastattelurungon. (ks. Hirsjärvi & Hurme 2009, 47–48.) Uskon, että teemahaastattelun avulla pystyn pitämään tutkimukseni empirian kiinni teoriassa.

Muita mahdollisia toteutusmenetelmiä olisivat voineet olla lomakehaastattelu tai kysely, strukturoimaton eli vapaa haastattelu tai havainnointi. Lomakehaastattelun tarkkaan strukturoitu rakenne ei sovi omaan tutkimukseeni, koska uskon pääseväni lähemmäs mielenkiintoisia aiheita ja saan aineistostani enemmän irti analyysivaiheessa. Aiheeseeni sopivan strukturoidun haastattelurungon rakentaminen olisi myös vaikeaa. Avoin eli strukturoimaton haastattelu on myös huono vaihtoehto minulle, koska se ei takaa teemahaastattelun tapaan sitä, että jokaisen haastateltavan kanssa käytäisiin läpi samat teemat. Avoin haastattelu etenee vapaan keskustelun tapaan. Teemahaastattelussakin on onneksi läsnä haastateltavan vapaamuotoista puhetta. Havainnointi ei taas sovi asetelmaani alkuunkaan, koska sen avulla tarkkaillaan nykyisyyttä. Suurin osa haastateltavistani ei enää toimi kirjeenvaihtajan roolissa, josta olen kiinnostunut. (ks. Hirsjärvi & Hurme 2009, 37–46 sekä Eskola & Suoranta 2000, 87.)

Teemahaastattelua varten hahmottelemani haastattelurunko on liitteenä (Liite 1). Aloitin haastattelurungon rakentamisen hyvissä ajoin hahmottelemalla kysymyksiä tutkimusongelmani ja aiemman teorian ympärille. Metodioppaista esimerkiksi Hirsjärvi ja Hurme (2009) opastavat teemahaastattelurungon tekemiseen. He korostavat, että teemahaastattelun suunnittelussa tärkeintä on haastatteluteemojen löytäminen. (emt., 66–67.) Lisäksi etsin inspiraatiota ulkomaantoimittajuutta viistäneiden ja teemahaastattelua käyttäneiden opinnäytteiden haastattelurungoista, kuten Mia Ylösen (2008) ja Jyrki Haran (2002) graduista. Päädyin vertailemaan oman runkoni rakennetta aiempien gradujen vastaaviin, sillä metodioppaista esimerkiksi Alasuutari (1999, 23) kehottaa etsimään apua omaan tutkimukseen ottamalla mallia muiden tutkimuksista, jo pelkän ajankin säästämiseksi.

Haastatteluja tehdessäni kysyin kaikilta haastateltaviltani samat rungossa olevat kysymykset, mutta vaihtelin välillä etenemisjärjestystä sen mukaan, miten keskustelu luontevasti soljui eteenpäin.

Haastattelujen pituus vaihtelee puolesta tunnista reiluun tuntiin. Litteroituna aineistoni pituus on 84 liuskaa kirjoitettuna fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1. Pidän haastattelujen pituutta sopivana, koska siinä ajassa ehdin käydä kysymysrunгон huolella läpi haastateltavien kanssa ja esittää myös tarpeelliset lisäkysymykset. Ymmärrän, että pidemmällä haastatteluilla olisi voinut päästä vielä syvemmälle aiheeseen ja kaivaa esiin tietoja, jotka haastateltaville eivät pälkähä ensimmäiseksi päähän. Muutaman kerran haastatteluja tehdessäni kävi niin, että haastateltava ensimmäiseksi vastasi vain, että ”ei tule nyt mitään oikein mieleen”, mutta myöhemmin toisen kysymyksen kohdalla he vastasivatkin saman aihepiirin kysymykseen laajastikin. Jos haastattelu-aika olisi ollut pidempi, haastateltavat olisivat todennäköisesti vastanneet kysymyksiin perusteellisemmin. Haastateltavat nimittäin rentoutuivat ja puhuivat vapautuneemmin loppua haastatteluajan loppua kohden. Toisaalta pidän perusteltuna sitä, että en venyttänyt haastattelu-aikoja, sillä en pyrkinyt syvähaastatteluihin. Minulle tärkeintä oli saada kerättyä haastattelut tehokkaasti. En olisi voinut odottaa kuukausia, että haastateltavien kalentereista olisi löytynyt sopiva aika tuntien mittaiselle tenttaukselle.

Mahdollisten haastateltavieni joukko on pieni, mutta tämä puute ei haitannut aineiston kokoamista, sillä haastateltavani ovat olleet innokkaita puhumaan asiastaan ja olen saanut kerättyä aineistoa riittävästi analyysia varten. Pienuutensa vuoksi tutkimukseni ei kuitenkaan ole yleistettävissä tai sen laajemmin vertailukelpoinen. Olin myös onnekas, koska tavoittelemistani yhdestätoista kirjeenvaihtajista yhdeksän suostui haastatteluun. Verrattuna kahteen aiempaan Kiinan-kirjeenvaihtajista tehtyyn pro gradu -haastatteluaineistoon, oma tutkielmani sijoittuu niiden keskelle. Koskinen haastatteli graduunsa viisi kirjeenvaihtajaa ja Väärämäen aineistossa oli kymmenen vastaajaa, joista kahdeksan hän oli haastatellut ja kaksi oli vastannut kysymyksiin sähköpostilla.

Hirsjärvi ja Hurme (2009, 135) mainitsevat, että teemahaastattelulla pienehköstäkin haastateltavien määrästä voidaan kerätä runsas aineisto. Heidän mukaansa aineistoa voi kertyä niin paljon, ettei kaikkea ole tarpeen analysoida. Samaa sanovat Ruusuvuori ja muut. Pientä haastateltavien joukkoa tutkittaessa on ylipäättään tärkeämpää miettiä kysymyksiä, joita aineistolta kysyy. Pieni aineisto voi vastata hyvin siihen, millaisia rooleja haastateltavat ovat esimerkiksi työssään saaneet ja

millaisia merkityksiä he itse niille antavat. Siitä ei kuitenkaan pidä vetää analyysissa tilastollisia johtopäätöksiä tai yleistyksiä. (Ruusuvuori ja muut 2011, 17.)

Uskali kritisoi pelkkien teemahaastattelujen varassa tehtyjä opinnäytteitä, ja korostaa Huovilaa mukaillen tutkimusaineiston keräämisen tärkeyttä myös muista lähteistä. (2003, 94–95). Kritiikki on perusteltu, mutta mielestäni opinnäytteiden mittakaavassa haastattelut riittävät tutkimusaineistoksi ongelmitta. Aineiston suppeus on vain muistettava johtopäätöksiä tehdessä. Erityisesti, kun on kyse puhe aroista aiheista, kuten itesesensuurista.

5.3 ARVOITUSTA RATKAISEMASSA

Minulla on kasassa useampi tunti kirjeenvaihtajien kertomuksia, mutta sellaisenaan ne eivät auta minua selvittämään tutkimusongelmaani. Arvoituksen ratkaisemiseksi tarvitsen analyysia. Analyysimenetelmäni on laadullinen sisällönanalyysi, joten pyrin aineiston kuvailun, luokittelun ja yhdistelyn kautta luomaan tulkintoja, joilla voin vastata tutkimuskysymyksiini.

Suhtaudun aineistooni varsin pragmaattisesti. Lähestyn sitä tiedonlähteenä, josta yritän sihdata esiin mahdollisimman hyvän ratkaisun tutkimusongelmaani. Menetelmäni otan valmiina sihtinä. Tarkoitukseni ei ole testata tai rakentaa uusia analyysimetodeja tarkastelemani ilmiön lähestymiseen, vaan poimia analyysin avulla tarvitsemani tieto talteen.

Haastatteluilla keräämäni aineisto on kirjeenvaihtajien puhetta. Suhtaudun haastateltavieni sanomisiin kahdella tavalla. Ensinnä katson heitä asiantuntijoina. Suomalaisina, Kiinassa työskennelleinä kirjeenvaihtajina he ovat todennäköisesti parhaita ihmisiä kertomaan, millaisen työympäristön Kiina rakentaa suomalaiselle kirjeenvaihtajalle. Tutkielmani jäisi kuitenkin valjuksi, jos tyytyisin ainoastaan luetteloimaan haastateltavieni vastaukset tuloksiksi. Sen vuoksi tarkastelen aineistoani myös analyyttisten teemojen läpi. Etsin kirjeenvaihtajien puheesta johtolankoja tutkimusongelmani ratkaisemiseksi ja jaan esiin nousevat puheenaiheet kolmeen

teemaan. Näin pääsen tarkastelemaan, miten suomalaiset kirjeenvaihtajat esittävät kohtaamansa ongelmat ja niihin löytämänsä ratkaisut.

Laadullisen tutkimuksen tekemiseen on monia mahdollisia menetelmiä. Hirsjärvi ja Hurme kiteyttävät laadullisen sisällönanalyysin prosessin kuvailuksi, luokitteluksi ja yhdistelyksi. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 135–145.) Alasuutari tiivistää analyysin kahteen vaiheeseen, havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen. Hänen mukaansa nämä vaiheet liittyvät lähes aina yhteen. Pelkistäminen on Alasuutarin mukaan aineiston tarkastelua valitusta näkökulmasta ja havaintojen yhdistämistä. Arvoituksen ratkaiseminen taas tulosten tulkitsemista, johon päästään esittämällä vastauksia aineistosta nouseviin miksi-kysymyksiin. (Alasuutari 1999, 39–41, 215–224.)

Tutkielmassani pyrin kohti tuloksia aineiston teemoittelulla, jota Eskola ja Suoranta (2000, 174) kuvaavat usein käytetyksi tavaksi lähestyä aineistoa. Teemoittelulla aineistosta voi nostaa esiin tutkimusongelman ratkaisussa käytännöllisesti auttavia paloja. Teemoittelua voi jatkaa pidemmälle aineiston tyypittelyksi, mikä on aineiston ryhmittelyä, samanlaisten vastausten nivomista yhteen. Eskolan ja Suorannan mukaan teemoittelun onnistumisessa oleellista on teorian ja empirian vuorovaikutus. (emt., 174–181.) Tämän ohjeen evästmänä pyrin antamaan teoriaosuudelleni ja haastatteluaineistolleni mahdollisuuden keskusteluun.

Teemoittelin aineistoni tutkimuskysymyksieni ja teemahaastattelun rungon avulla, mihin myös Eskola ja Suoranta opastavat. Esimerkiksi ensimmäisen tutkimuskysymyksen vastaus löytyy lähes suoraan haastattelurungon asettamien kysymysten perusteella. Kysyin yksinkertaisen suoraan haastateltaviltani, millaisena työympäristönä he näkevät Kiinan suomalaiselle kirjeenvaihtajalle. Aiheeseen liittyvät myös kysymykset lähdekäytännöistä Kiinassa, ulkopuolisten tekijöiden vaikutuksesta työhön sekä kuvaukset siitä, millainen on hyvä kirjeenvaihtaja Kiinassa. Esittelen vastauksen alaluvussa 6.1.

Aineistoa analysoidessani olen pyrkinyt yksinkertaisuuteen ja selkeyteen. Aloitin käymällä litteroimani tekstin läpi useampaan kertaan tietokoneella. Jokaisella lukukerralla merkitsin esikatseluohjelman korostustoiminnon avulla tutkimukseni

kannalta olennaiset kohdat esiin tekstistä eri värisillä ylivivauksilla. Värit kuvasivat tutkimuskysymyksiäni ja valitsemiani kysymyksiä haastattelurungosta. Poimin korostetut kohdat talteen myös taulukko-ohjelmalla tekemääni taulukkoon, johon olin luonut erillisen sivun jokaiselle etsimälleni aiheelle.

H3: Mulla oli aina huoli näistä mun avustajista ja haastateltavista. Mun suurin vaikeus ois ollu, että multa ois eväty toi pressikortti ja viisumi, että mul ei koskaan uhannut käydä sen huonommin. Kun sit taas vaarana oli, että haastateltavat, avustajat ja niiden omaiset jokainen joutu kärsimään siitä, että ne on tekemisissä länsimaalaisen toimittajan kanssa. Niin se oli jatkuvaa stressiä siitä, sellasta painetta siitä, että oonko mä aiheuttanut hankaluuksia jollekin.

G: Miten sä toimit tollasissa tilanteissa, ku sä pelkäsit et sun avustajalle tai jollekin vois käydä jotain?

H3: Pitää niiku minimoida ne riskit, että esimerkiksi mä joskus valehtelin avustajalle,

Kuva 1 Esimerkki aineiston koodaamisesta.

Kerättyäni vastaukset talteen kunkin aiheen alle aloitin vastausten pelkistämisen avainsanoiksi, eli tyypittelin vastauksia Eskolan ja Suorannan esimerkin mukaan laajempiin ryhmiin. Toisella kierroksella yhdistelin rinnakkaisia avainsanoja keskenään, jotta kokonaisuudesta tuli pelkistetympi ja paremmin hallittava. Edetessäni yhdistelin avainsanoja vielä lisää keskenään, jolloin pääsin kaivamaan syvempiä huomioita esiin niiden pohjalta. Yhdistelyn myötä huomasin, että aineistostani nousee esiin selkeät teemat.

Syvempään pohdintaan käyn toisen ja kolmannen tutkimuskysymyksen kohdalla, joiden tulokset esittelen uuden, erillisen teemoittelun kautta. Erottelemalla kolme teemaa esiin aineistostani selitän, millaisia journalistisen vapauden esteitä Kiinan-kirjeenvaihtajat ovat kohdanneet, ja kerron, miten he ovat kohtaamansa ongelmat ratkaisseet. Näihin kysymyksiin vastaan alaluvuissa 6.2, 6.3 ja 6.4.

Teemoittelu oli minulle käyttökelpoisin tapa sihdata aineistostani vastauksia esiin. Tuloksista kumpuavat kolme teemaa muodostavat analyysin rungon. Kuten edellä mainitsin, teemoittelun onnistumisessa oleellista on teorian ja empirian nivominen yhteen. Valitsemiani kolme teemaa kirkastuivatkin minulle vasta tutkimustyön loppuvaiheessa, kun olin perehtynyt kaikkeen lähdekirjallisuuteen ja käynyt aineiston läpi useampaan kertaan. Teemat muotoutuivat aineistoa herkästi kuuntelemalla.

Analyysini viimeisessä vaiheessa yhdistelin havaintojani aiempaan tutkimukseen ja sijoitin päätelmäni oikeisiin mittasuhteisiin aiemman tutkimuksen kannalta.

Pyrin pitämään analyysini läpinäkyvänä, sillä laadullisen tutkimuksen tulkinnan luotettavuudessa korostuu läpinäkyvyys ja johdonmukaisuus. Tutkimuksen aikana tehdyt valinnat on avattava lukijalle tarkkaan. (Ruusuvuori ym. 2011, 27.)

Teemoittelussa on annettava lukijalle mahdollisuus seurata tulkintaprosessia ja luoda omia päätelmiä. Tämän mahdollisuuden voi taata esimerkiksi liittämällä suoria sitaatteja haastatteluaineistosta tutkimustulosten esittelyn yhteyteen (Eskola & Suoranta 2003).

Tutkimuksessani siteeraan haastateltaviani niin, että lukija pääsee kärryille tekemistäni tulkinnoista ja pystyy seuraamaan perustelujani. Olen editoinut osaa siteerauksista muun muassa välimerkeillä ja kielen huolittelulla niin, että niiden luettavuus on parantunut verrattuna alkuperäiseen litterointiin. Merkitsen kahdella viivalla (--) kohdat, jolloin olen poistanut välistä siteerauksen kannalta epäolennaisia sanoja.

Olen luvannut haastateltavilleni anonymiteetin, joten liitä nimiä sitaatteihin, vaan merkitsen ne haastattelunumeroilla. Samasta syystä en liitä luetteloa haastateltavistani tutkielman loppuun. Toimitan sen kuitenkin tutkielman tarkastajille nähtäväksi.

.

6 TULOKSET

Edellä kuvailtujen työkalujen avulla käyn takaisin tutkimusaiheeni luo. Tutkielmani alkuosassa olen kuvaillut kiinalaisen median toimintatapoja ja länsimaista käsitystä vapaudesta journalismin peruseriaatteena. Nämä kaksi ovat ristiriidassa keskenään. Kiina ei jaa länsimaiden kanssa samaa käsitystä journalistien vapaudesta tehdä työtään, vaan Kiinassa puolue pitää median hallussaan. Aiemmissa luvuissa olen esitellyt nämä kaksi maailmaa erillisinä osioina, mutta nyt on aika yhdistää langanpäät ja esitellä tutkimukseni tulokset.

Se on kuin pelaisi jalkapalloa ja jääkiekkoa samassa kaukalossa, joten eihän se voi mennä ihan mutkattomasti. (H3)

Kirjeenvaihtajiksi lähtevien suomalaisten journalistien työtavat eivät istu aukotta kiinalaiseen työympäristöön, kuten yllä olevasta osuvasta vertauksesta käy ilmi. Aikaisempi tutkimus on todennut, että poikkeukselliset työolosuhteet panevat journalismin perinteiset professionaaliset käytännöt joustamaan (Uskali 2003, 40).

Tässä luvussa ensimmäisenä kuvailen, millaisena työympäristönä kirjeenvaihtajat näkevät Kiinan. Sen jälkeen esittelen *sääntöteeman*, *ulkomaalaisteeman* ja *suojeluteeman* avulla erillisissä alaluvuissa, millaisia journalistisen vapauden esteitä kirjeenvaihtajat ovat kohdanneet Kiinassa ja miten he ovat ratkaisseet niistä aiheutuneet ongelmat. Luvun lopuksi kertaan analyysin tärkeimmät havainnot.

6.1 VASTAKOHTIEN MAA RAKENTAA KULISSIT POIKKEUKSELLE

Kiina on suomalaiselle journalistille todellisen poikkeuksellinen työympäristö. Haastateltavien kuvaukset Kiinasta osoittavat, että maa on täynnä vastakohtia. Eri haastateltavien puheista nousi kuitenkin esiin vastakkaisia avainsanoja. Kiinaa kuvailtiin yhtäältä turvalliseksi, mutta toisaalta pelottavaksi, ja vaikeaksi sekä helpoksi.

Useimmat aloittivat kuvailun kertomalla siitä, kuinka mielenkiintoinen paikka Kiina on toimittajalle. He pitivät Kiinaa innostavana ja palkitsevana sekä kehuivat, kuinka ”äärimmäisyyksien maasta” eivät juttuaiheet lopu kesken.

Täällä tapahtuu kaikenlaista. Tää on iso maa, tää kehittyy nopeasti, tän merkitys maailmassa kasvaa koko ajan. Ja tuota, mun mielestä on mielenkiintoista olla paikan päällä seuraamassa, mihin suuntaan tää kehittyy. (H7)

Yksi haastateltava perusteli tyytyväisyyttään juttuaiheiden riittävyyteen sillä, että pitkien kauppasuhteiden ansiosta Kiinasta löytyy helposti näkökulmia, jotka kiinnostavat suomalaisia. Hänen mukaansa Kiina ei ole tuntematon suomalaisille, vaan hän uskoo, että suurella osalla lukijoista on joku kytkös Kiinaan ja näin kiinnostusta maan asioita kohtaan.

Juttuaiheiden monipuolisuutta ihaileva puhe kääntyi usein nopeasti siihen, kuinka vaikea ja työläs Kiinan-pesti on ulkomaalaiselle toimittajalle. Vaikeutta haastateltavat perustelivat sillä, että he eivät ymmärtäneet kieltä tarpeeksi, kulttuuri oli erilainen ja valtio vihamielinen toimittajia kohtaan.

Viranomaisten tehtävä on paljolti hankaloittaa toimittajien työskentelyä. Minä olin Kiinan-vuosien aikana seitsemän kertaa tavalla tai toisella poliisin huomassa. Tuota joo, että kiinnostava, mutta hankala paikka. (H2)

Se on siis kiinnostava ja jollain tapaa pelottava maa siinä, että miten se toimii ja miten sen valta voi olla niin valtava. (H8)

Kiinassa on selkeästi sisäistetty sellainen logiikka, että kansaa pitää suojella vääränlaiselta tiedolta, mikä tarkoittaa sitä, että ne suojelee itseään siltä, että kansa tietäisi ja kansa alkaisi avoimesti keskustelemaan asioista. Kiinassa kommunistinen puolue haluaa pitää vallan itsellään ja ne on sitä mieltä, että osa sitä vallan itsellään pitämiprojektia on sitä, että yritetään hillitä julkista keskustelua esimerkiksi jostain ongelmista. (H7)

Kiinan yhteiskuntajärjestelmällä oli suuri rooli haastateltavieni kertomuksissa. He kuvasivat järjestelmää autoritaariseksi ja läpinäkymättömäksi. Monet kiinnittivät

huomiota puutteelliseen lehdistönvapauteen ja siihen, että varsinkin viralliset lähteet olivat usein vaikeasti tavoitettavia ulkomaalaisille toimittajille. Haastateltavat kertoivat myös paljon tarinoita viranomaisten vastahakoisesta suhtautumisesta länsimaisiin toimittajiin. He myös pitivät Kiinan hallintoa epäluotettavana.

Yksi haastateltavista huomautti, että Kiinassa on oltava jatkuvasti varuillaan. Monet muut korostivat lähdekritiikin tärkeyttä ja sitä, että läheskään kaikkea paikan päällä nähtyä tai kuultua ei voinut sellaisenaan uskoa. Tuntumani haastattelujen pohjalta on, että mitä pidempään kirjeenvaihtajat olivat olleet Kiinassa, sitä enemmän he alkoivat epäillä lähteitään.

Pettymistä, yllättymistä, mutta se on hirveen palkitsevaa samalla, että koko ajan oppii uutta. Sit tietysti alkaa suhtautua kriittisemmin niihin kaikkiin lähteisiin, mitä aikaisemmin piti sellaisina Kiinan-tuntijälähteinä. (H3)

Vaikeuksien lisäksi haastateltavat muistuttivat, että Kiinassa on paljon hyviä puolia. Tulkitsen sen pyrkimykseksi osoittaa, että Kiina ei ole yksiselitteinen maa. Haastateltavani kiittivät Kiinaa muun muassa siitä, että tavallisia ihmisiä oli helppo jututtaa. Arkikuvauksista ei ollut jutuissa pulaa, vaikka virallinen näkökulma uupuisikin.

Kun ihmiset kertoo omasta elämästään, he ovat sillä tavalla luotettavia. Mutta on tietysti myös tilanteita, että ihmiset pelkää tiedotusvälineitä, mutta että joku ihminen, kun hän päättää antaa haastattelun, se usein on hirveän avointa. Ei ole mitään tabuja tuloihin tai henkilökohtaiseen elämään nähden. (H8)

Tavalliset ihmiset usein kertoo ihan mielellään omasta elämästään ja omista henkilökohtaisista kokemuksistaan. Ei tietenkään aina, mutta on mun mielestä suhteellisen helppoa löytää sellaisia ihmisiä jotka haluaa kertoa miten ne näkee asioita, silloin kun ne asiat ei ole niin poliittisesti arkaluontoisia. Että semmoisiakin on, että kun niiden kanssa puhuu niistä poliittisesti arkaluontoisista asioista, niin ne ottaa ihan selkeän riskin niissä. (H7)

Kiinan kerrottiin olevan turvallinen työympäristö ulkomaalaisille toimittajille. Moni sanoi, että ulkomaalaisen toimittajan ei tarvitse pahemmin pelätä väkivaltaa Kiinassa, toisin kuin joissain tapauksissa paikallisten toimittajien. Viranomaisten painostus saattoi haastateltavien mukaan olla aika ajoitin ahdistavaa, mutta paine oli ainoastaan hetkittäistä. Yksi haastateltava kertoi joutuneensa viranomaisten tönimäksi. Verratessaan Kiinaa muihin ulkomaankomennuksiinsa toinen haastateltava muistutti, että Kiinassa ”ei tarvitse miettiä, että tuleeko sitä ammutuksi tai räjäytetyksi tai siepatuksi”.

Vertailukohtia haastateltavillani riitti, koska heistä kaikilla oli kokemuksia toimittajan työstä muualla ulkomailla Kiinan-komennuksen lisäksi. Osa oli ollut raporttoimassa kriisialueilla, osa aikaisemmin kirjeenvaihtajana jossain toisaalla, kuten Brysselissä, Moskovassa tai Washingtonissa ja osa oli tehnyt lyhyempiä reportaasimatkoja esimerkiksi muualle Aasiaan.

Huomattavaa on, että yksi haastateltava näki Kiinan jopa helppona paikkana toimittajalle. Hän perusteli helppoutta sillä, että toimittajan on jollain tapaa helpompi tehdä työtään suuressa maassa kuin pienessä. Pienessä maassa ihmiset tuppaavat tuntemaan toisensa ja kaikki ovat toistensa tuttuja.

6.2 JATKUVA KAMPPAILU SÄÄNTÖVIIDAKOSSA

Kiinan poikkeuksellisuus journalistisena työympäristönä johtuu pitkälti sen hallinnosta, eli kommunistisen puolueen yksinvallassa. Edeltävässä alaluvussa totesin, että työympäristöään kuvaillessaan haastateltavani keskittyivät usein kertomaan kokemuksistaan kiinalaisen hallintojärjestelmän hammaspyörien välissä. On siis perusteltua, että aloitan esteiden ja niiden ratkaisujen esittelyn *sääntöteemasta*. Sääntöteemaan kuuluu kirjeenvaihtajien puhe, joka osoittaa journalistin vapauden esteiden syyksi Kiinan hallinnon, viranomaiset tai byrokratian. Sääntöteeman läpi katsottuna ratkaisukeino ongelmiin on sääntöjen rikkominen tai viranomaisten kanssa neuvottelemine.

K: No, yrittikö ulkopuoliset tekijät puuttua sun työhön jotenkin, kun sä teit sitä Kiinassa? (--)

Viranomaiset, paikallisviranomaiset, niin kuin poliisit ja joskus ihan tavalliset ihmisetkin. Niin on mua yritetty estää haastattelemasta, mua on yritetty estää kuvaamasta, mua on yritetty jälkikäteen niiku pakottaa poistamaan kuvamateriaalia ja haastatteluja. Että on hankaloitettu työntekoa, joo. -- Sit mua on ihan uhkailtu, että jos mä en näytä matskuja niin käy huonosti. Öö, mua on tönitty ja kameraa on lyöty. Ja tota, mua on ajettu useita tunteja, seurattu. Varmistettu, että mä poistun paikalta. Mun haastateltavia on peloteltu. Mun haastateltavia on pidätetty. (H2)

Yllä olevan esimerkin mukaiset kuvaukset toistuivat haastateltavieni puheissa. Kiinan hallinto pyrkii ohjailemaan ulkomaalaisten kirjeenvaihtajien työtä, jotta nämä eivät paljastaisi Kiinan kannalta arkoja asioita.

Hallinnon asettamissa esteissä on jotain tuttua. Uskali rakentaa väitöskirjassaan ohjailun portaatt kuvaamaan Moskovan-kirjeenvaihtajien saamaa palautetta Neuvostoliitosta. Ensimmäinen askelma on alkuohjauksen taso, toinen varoittavan palautteen taso, kolmas uhkauksen taso ja neljäs fyysisten rangaistusten taso. Ensimmäinen taso on siten hienovaraista vihjailua, toinen suorasanaisempaa palautteenantoa, kolmas voimakasta uhkailua, kuten kirjallisia varoituksia tai perheen uhkailua. Neljänteen, korkeimpaan tasoon Uskali laskee karkotukset, työlupien epäämiset, pidätykset, vangitsemiset, 'vakavaan rikokseen' lavastamiset ja fyysiset kidutukset. (Uskali 2003, 415.)

Uskali olettaa, että samat ohjailun tasot ovat käytössä muissakin totalitaristisissa oloissa kuin Neuvostoliitossa (Uskali 2003, 415). Haastattelujeni perusteella voin todeta, että oletus pitäne paikkansa Kiinan osalta. Suomalaiset Kiinan-kirjeenvaihtajat ovat kohdanneet vastustusta kaikilla tasoilla. Yksikään haastateltavistani ei ole joutunut varsinaisesti vangituksi, useat kertoivat tapauksista, jolloin viranomaiset pidättivät tai ottivat heidät kiinni. Nyky-Kiina uhkailee kirjeenvaihtajia samoilla keinoilla kuin entinen Neuvostoliitto.

Kiinan hanakkuus asettaa esteitä ulkomaalaisten kirjeenvaihtajien työlle näyttää vaihtelevan aalloittain. Koskisen 1990-luvun Kiinan-kirjeenvaihtajiin kohdistuneessa

tutkimuksessa haastateltavat totesivat, ettei Kiina ollut 1990-luvulla yhtä totalitaristinen maa, kuin se on aiemmin ollut (Koskinen 2008, 76). Tämä lienee totta, sillä ennen taloudellisen kehityksen vauhdittamaa avautumistaan Kiina on ollut erittäin sulkeutunut. Avoin ympäristö toimittajalle Kiina ei missään nimessä ole vielääkään.

Tavallaan se ulkomaalaisen median vapaus näyttää kehittyneen huonoon suuntaan nyt tässä ihan viime vuosina. Nyt ihan parin kolmen viime vuoden aikana. -- siinä oli ehkä semmoinen aika, joka johti olympialaisiin, joissa oli niin kuin joissain määriin myönteistä [kehitystä] tai sääntöjä esimerkiksi löysättiin. (H1)

Muiden haastateltavieni kuvaukset mukailivat yllä olevaa selostusta kirjeenvaihtajien vapauden kehityksestä. Heidän mukaansa 2000-luvulla Kiinan hallinto löysäsi otettaan ennen Pekingin olympialaisia vuonna 2008. Olympialaisten jälkeen tilanne jatkui melko vapaana muutaman vuoden, mutta 2010-luvulla valvonta on jälleen kiristynyt. Kuten johdantoluvussa mainitsin viime vuosilta on esimerkkejä siitä, kuinka Kiina vaikeuttaa kirjeenvaihtajien työtä epäämällä työlupia ja viisumeita.

Yksittäinen viranomainen, jonka kanssa haastatteleman kirjeenvaihtajat joutuivat eniten tekemisiin oli Kiinan ulkoasioista vastaava poliisi *waiban* (koko nimeltään *waishi bangongshi*, Foreign Affairs Office). Yksi ennen olympialaisia voimassa olleista säädöksistä oli esimerkiksi se, että jos ulkomaalainen kirjeenvaihtaja halusi lähteä juttukeikalle oman asemapaikkansa ulkopuolelle, tässä tapauksessa pois Pekingistä, kirjeenvaihtajan oli ilmoitettava matkasuunnitelmastaan *waibanille*, joka puolestaan lähetti poliisin esiliinaksi valvomaan kirjeenvaihtajan työtä herkeämättä. (vrt. Koskinen 2008, 45–48, Mykkänen 2004, 287)

Yksi haastateltavista kuvaili tilannetta, jossa viranomaiset lähtivät varjostamaan häntä juttukeikalla ja lopulta hän päätyi juoksemaan pikkukujia pitkin taksista toiseen eksyttääkseen varjostajat. Toinen kertoi tapauksesta, jossa poliisit olivat ottaneet hänet kiinni maaseudulla, kun hän oli ollut tekemässä seurantajuttua arkaluontoisesta aiheesta. Kirjeenvaihtaja oli ollut jututtamassa paikallisia ihmisiä, kun poliisit olivat keskeyttäneet työn ja vieneet hänet asemalle noin tunniksi.

Vaikka mä kuinka yritin niille selittää, että ei pidä paikkaansa, että on Kiinan hallituksen käsky, että me saadaan vapaasti täällä kulkea, niin sillä ei oo mitään merkitystä noilla alueilla, että se ei takaa yhtään mitään. (H3)

Kolmas haastateltava kertoi, että viranomaiset saattoivat keskeyttää haastatteluja keskellä kirkasta päivää Pekingin kaduilla aiheesta riippumatta.

Joku tyyliin paikallisen korttelikomitean puoluesihteerin tulee sanomaan, että sä et haastattele noita tyyppejä tai sanoo niille tyypeille, että te ette nyt puhu tolle. Yleensä se menee just niin päin. (H7)

Toisinaan viranomaisten keinot estää toimittajia kävivät tavallista pidättämistä tai estämistä luovemmiksi. Pari haastateltavaa nosti esiin tapauksen Tiananmenin verilöylyn 20-vuotismuistopäivältä, jolloin viranomaiset yrittivät pysäyttää kansainvälisten toimittajien työskentelyn Tiananmenin aukiolla. Paikalla oli siviilivaatteisiin pukeutuneita viranomaisia, joiden ainoa tehtävä oli työntää sateenvarjonsa kameroiden eteen, jotta media ei saisi paikalta hyvää kuvaa. Esimerkiksi BBC:n ja CNN:n uutisjutuissa näkyy, kuinka toimittajat puhuvat aukiolla kameralle samalla väistellen aukinaisia sateenvarjoja.

Kuva 2. Esimerkki estoyrityksistä. Tummapaitainen CNN:n toimittaja John Vause väistelee siviiliasuisten viranomaisten sateenvarjoja Tiananmenin vuosipäivänä 4.6.2009. (Kuvakaappaus Youtube-videosta.)

Kukaan haastateltavistani ei ollut välttynyt viranomaisten asettamilta esteiltä. Kolme heistä päätyi kutsumaan tätä kanssakäyntiä ”kissa ja hiiri”-leikiksi.

Se oli sit semmoista kissa-hiiri-leikkiä, että pääsi vähän liikkumaan siellä maakunnissa paremmin. Mutta kun ei koskaan tiennyt, minkä takia joku asia kaadettiin ja kannattaako yrittää uudestaan. (H5)

Kaikki on luvanvaraista. Reissaaminen ja haastattelut ja näin pois päin. Sit ku sun pitää koko ajan rikkoo niitä sääntöjä, että sä saisit mielekästä tavaraa, niin se on semmoista ikuista kissa-hiiri-leikkiä näiden viranomaisten kanssa. (H3)

Totta kai se, että siellä on vähän haasteita ja että on pikkaisen sellaista kissa ja hiiri -leikkiä, niin se tekee siitä aika sellaista kivaa. (H6)

Haastateltavat sanoivat, että varsinkin alkuun Kiinan viranomaisten mielenliikkeiden ymmärtäminen tuotti vaikeuksia. Yrityksen ja erehdyksen kautta oppiminen oli lähes ainoa keino pysyä kärryillä siitä, mikä on sallittua ja mikä ei.

Viranomaiset oli ihan älyttömän varpaillaan ja joutu, mut eihän ne ollut mitään selkeitä sääntöjä, että mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Että sitä joutu vaan kokeilemaan ja kattomaan, että okei tää meni läpi ja tää oli ilmeisesti ok. (H6)

Sen oppi silleen, että mitkä oli ne vaikeat aiheet. Ja sithän oli tietysti niitä aiheita, joista sai kirjoittaa ihan vapaasti. (H6)

Lähes kaikki haastateltavani kiersivät viranomaisongelmat jollain tapaa, yleensä rikkomalla sääntöjä. Esimerkiksi ennen olympialaisia Kiinassa olleet kirjeenvaihtajat jättivät ilmoittamatta viranomaisille juttukeikkojensa kohteita, vaikka viranomaiset sitä vaativat. Sääntöjen rikkojat perustelivat valintaansa muun muassa sillä, että toimittajan on pystyttävä oikomaan mutkia, jos asia sitä edellyttää. Ainoastaan yksi haastateltavista sanoi, että ei koskaan varsinaisesti rikkonut sääntöjä, vaan ratkaisi ongelmat ainoastaan neuvottelemalla.

Neuvotteluratkaisussa korostuu kirjeenvaihtajan suhdeverkoston tärkeys. Luoviminen sääntöjen välissä onnistui, jos kirjeenvaihtaja oli solminut henkilökohtaisen suhteen asioista päättävän viranomaisen kanssa. Yksi haastateltavista nimesi suhdeverkoston rakentamisen kirjeenvaihtajuuden työläimmäksi tehtäväksi.

Jokaisesta jutusta, jonka haluaa tehdä, niin pitää saada joku semmoinen henkilökohtainen kontakti siihen asiaan, joku virkamies, joka, tai taho, joka alkaa ajaa asiaa eteenpäin. Jos yleisesti otat yhteyttä, siellä edelleenkin faksin kautta asiat hoidettiin. Ensin sovittiin puhelimessa ja sitten laitettiin kirjallisena kaikki leimojen kera perästä ja odotettiin ja soitettiin perästä, että ootko sä saanut sen faksin ja ootko oikeesti lukenut sen. Ja vastaatko nyt huomenna vai ensi viikolla? Ja sit ruvetaan kysymään, koska se vastaus tulee. Niin pitää jollain konstilla ite, tai sitten sen assistentin kautta luoda semmoinen henkilökohtainen suhde johonkin ihmiseen, joka aina vastaa puhelimeen ja lupaa viedä sitä asiaa eteenpäin. (H5)

Kiinassa tällaiseen suhdeverkostoon viitataan usein käsitteellä *guanxi*, joka tarkoittaa sananmukaisesti suhteita. Guanxi sisältää ymmärryksen osapuolten välisestä luottamuksesta, jonka varassa asioita hoidetaan. Guanxi toimii odotusten pohjalta, eli kummankin osapuolen odotetaan toimivan yhteisen suhteen hyväksi (Barbalet 2014, 65). Jos yksi osapuoli pettää toisen luottamuksen, menettää tämä kasvonsa (*mianzi*). Mianzin käsitteellä viitataan yksinkertaistetusti henkilön maineeseen. Guanxi ja mianzi ovat keskeisiä käsitteitä erityisesti kiinalaiseen liike-elämään ja kaupantekoon keskittyneessä tutkimuksessa. Journalisteille niiden tärkeys lienee suurin tiedonhankinnassa.

Suhdeverkosto on aina tärkeä toimittajalle ja kirjeenvaihtajalle. Keruurutiineista kirjoittaessaan Tuomo Mörä mainitsee, että EU-journalistien ammattitaidon keskeisimpänä kriteerinä voi pitää lähdeverkoston luomista. EU:ssa verkoston tärkeys korostuu, koska sen kautta tulevien vuotojen avulla toimittaja pääsee kiinni tietoon, jota ei muuten saisi. Mörän mukaan toimivan lähdeverkoston luomiseen Brysselissä kuluu aikaa puolesta vuodesta yli kahteen vuoteen. Mörä sanoo, että suuri merkitys verkoston luomisessa on journalistin omilla sosiaalisilla kyvyillä, eikä niinkään sillä, kuinka suurta tiedotusvälinettä journalisti edusti. (Mörä 1999, 114–115.)

En keskustellut haastateltavieni kanssa paljoa lähdeverkoston rakentamisesta, kuten esimerkiksi, miten kauan heillä meni oman suhdeverkoston luomiseen.

Suhdeverkoston rakentamista työläänä pitänyt haastateltava sanoi, että vaikeus oli juuri siinä, että lähteisiin oli pidettävä jatkuvasti yhteyttä, jotta ei menettänyt kosketusta heihin.

6.3 EI ME, MUTTA NE MUUT

Haastateltavieni mukaan ulkomaalaistausta oli syynä moniin esteisiin. Sen vuoksi nimeän toisen löytämäni teeman *ulkomaalaisteemaksi*. Ulkomaalaisteeman kautta katson kirjeenvaihtajien kohtaamien ongelmien liittyvän siihen, ettei Kiinan kulttuuria tai kieltä ymmärretä tarpeeksi hyvin tai siihen, että ulkomaalaisena ei pääse sisään kaikista ovista. Tämän lisäksi ulkomaalaisteemaan sisältyy ratkaisumalli, joka sopii erityisesti sääntöteeman kautta jäsennettyihin esteisiin. Lasken ulkomaalaisteemaan myös haastateltavieni suomalaisuutta korostavan puheen.

Ulkomaalaisteemaan sisältyvänä ratkaisuna on siis vetoaminen omaan ulkomaalaistaustaan, joka sallii sääntörikkomukset. Haastateltavat rikkoivat edellisessä luvussa kuvattuja viranomaissääntöjä, koska heidän mukaansa kirjeenvaihtaja on aina viimeisessä tapauksessa vastuussa suomalaiselle yleisölleen. Sen vuoksi kirjeenvaihtajan on noudatettava suomalaista käsitystä siitä, mitä on hyvä journalismi ja miten sitä tehdään. Haastateltavat kokivat sääntöpoikkeamat oikeutettuna, jos sillä tavalla he pystyivät tarjoamaan mahdollisimman tarkan kuvan Kiinasta suomalaisille lukijoille.

Ajattelin, että ulkomaalaisena journalistina on vastuussa ennen kaikkea omille lukijoille, jotka on täällä länsimaissa. Että pitää toimia niiden omien arvojen ja periaatteiden mukaan. Ja sitten toisaalta se olisi minusta väärin myös Kiinaa, kiinalaisia ja kiinalaisia toimittajia kohtaan jos me ikään kuin ulkomaalaisina toimittajina hylättäisiin omat periaatteemme ja alettaisiin jotenkin myötäilemään tällaisia valtaapitäviä. (H1)

Ulkomaalaisteemaan luen myös haastateltavien puutteellisen kielitaidon ja tiedonhankinnan vuoksi kohtaamat ongelmat. Haastateltavat kertoivat, että Kiinassa

toimittajan työn käytännön asiat ylipäättään hoituvat hyvin eri tavalla kuin Suomessa. Tiedonhankintaa vaikeutti se, että tiedon luotettavuutta oli haastateltavien mukaan vaikea arvioida. Esimerkiksi Kiinan valtion julkaisemat tilastot ja raportit kertovat vain yhden hyvin rajatun totuuden. Tämän ongelmat haastateltavat olivat ratkaisseet yrittämällä etsiä vaihtoehtoisia lähteitä, esimerkiksi tutkijoista tai toisinajattelijoista.

Yksi haastateltavista harmitteli sitä, että Kiinassa korkeiden virkamiesten haastattelu ei juurikaan onnistu. Pienestä maasta tulevilla kirjeenvaihtajilla ei ole mahdollisuuksia päästä haastattelemaan esimerkiksi puolueen korkeita päättäjiä. Suomalaiskirjeenvaihtajat eivät esimerkiksi päässeet tapaamaan kiinalaisministereitä edes silloinkaan, kun Suomen pääministeri vieraili Pekingissä. Tuolloin Helsingin Sanomien ja Ylen kirjeenvaihtajat tekivät poikkeuksellisesti yhteistyötä ja tekivät yhteisen haastattelupyynnön kansliaan, mutta pyyntö hylättiin.

Ulkomaalaisteemaan kuuluva suomalaisuutta korostava puhe syntyi, kun haastateltavat vertailivat itseään muihin kansainvälisiin journalisteihin Kiinassa. He asettivat itsensä usein erityisasemaan suomalaisina kirjeenvaihtajina. He sanoivat, että monet journalistisen vapauden esteistä koskivat lähinnä suurempia, englanninkielisiä tiedotusvälineitä. He kokivat suomalaisuuden etuna, sillä heidän mukaansa kiinalaisviranomaiset eivät välittäneet pieneltä kielialueelta tulevasta toimittajasta yhtä paljoa kuin esimerkiksi Britannian yleisradioyhtiö BBC:n reporterista.

Linda Jakobson totesi saman jo lähes 20-vuotta sitten. ”Kansalaisuuteni on ollut tietysti suuri etu työskennellessäni toimittajana Kiinassa. Suomella ja Kiinalla on virallisten sanankäänteiden mukaisesti ’erinomaiset ystävyysuhteet’, eikä ulkoministeriön kirjeenvaihtajista vastaavalla tiedotusosastolla ole ollut syytä olla liiemmin kiinnostunut suomalaisen toimittajan työstä.” (Jakobson 1997, 29–30.)

Toisaalta yksi haastateltavani korosti, että taustalla ei pitäisi olla merkitystä siihen, miten kirjeenvaihtaja työhönsä suhtautuu. Hän perusteli kantansa lähteiden suojelemisella.

Ei voi piiloutua sen taakse, että on pienestä maasta ja pienestä maasta. Mä ajattelin aina niin, että mun pitää tehdä töitä kuin mä olisin New York Timesista. Että ne jutut

käännetään ja nyt varsinkin verkkoaikana, niin nehän on ihan samalla hetkellä siellä, kuvat ja muut. Niin sitä mä yritin pitää mielessä, että mun pitää toimia ihan yhtä avoimesti ja just suojata niitä kohteita, koska kyllä tuolla Kulosaaren-lähetystössä oltiin hyvin tarkkaavaisia. (H6)

Kaikesta huolimatta ulkomaalaistaustasta johtuvat tiedonhankinnan vaikeudet olivat haastateltavien mukaan ylitettävissä. Useimmat kokivat, että lähteitä oli riittävästi juttujen toteutukseen, vaikka kielitaito ontui ja viranomaiset olivat penseitä.

Käytännön ongelmien ratkaisussa kirjeenvaihtajat korostivat paikallisen avustajan tärkeyttä. Kaikki haastattelemani kirjeenvaihtajat olivat tukeutuneet Kiinan pestinsä aikana täyspäiväisen kiinalaisen avustajan apuun. Avustajien avulla he selvittivät kieliongelmat, rakensivat laajempaa suhdeverkkoa ja sopivat haastatteluja. Avustajat esimerkiksi kävivät läpi paikallisia lehtiä ja haravoivat sosiaalista mediaa kirjeenvaihtajan puolesta. Tuttuuden ansiosta haastateltavat pitivät avustajiaan luotettavina tulkkeina. Haastateltavat kehuivat avustajiaan vuolaasti.

Me tehtiin sen [avustajan] kanssa kuitenkin semmosia juttuja, ja se oli tosi rohkea tyyppi, eikä ikinä niiku vaikka ottais mittään, mitään ihmisoikeusasiaa niin ku oltu tekemässä sellasia tosi kriittisiä juttuja, niin se oli aina vaan valmis tulemaan ja sillee. Kyl ihmisestä näkee, jos se on jotenkin vahvasti eri mieltä tai jos se on sille todella epämieluisaa. Että se oli todella ammattitaitoinen tyyppi siinä. (H2)

Uskali luokittelee paikallisen avustajan tai fikserin käytön yhdeksi ulkomaan uutisoinnin tabuista, koska avustajan läsnäolo useimmiten pyyhitään pois jutuista. Lukija näkee näin tekijänä vain jutun toimittajan. Uskalin mukaan avustajien näkyvä läsnäolo paljastaisi toimittajan kulttuuriset rajat, kuten kielitaidon puutteen. (Uskali 2007, 62.)

Haastattelemani kirjeenvaihtajat kokivat avustajan käyttämisen hyvin luonnollisena asiana. He eivät kyseenalaistaneet oman ammattitaitonsa rajallisuutta sen takia, että he käyttivät avustajaa, mutta on huomioitava, että en kysynyt asiasta sen tarkemmin haastatteluissa.

Kirjeenvaihtajan lähettänyt suomalaismedia maksaa avustajalle tavan mukaan kuukausipalkan. Viime vuosina Kiinassa olleet haastateltavat kertoivat, että hyvät avustajat ovat periytyneet kirjeenvaihtajalta toiselle, joten tutut avustajat ovat olleet suomalaismedioiden palkkalistoilla jo useamman vuoden. Aiemmin Kiinassa olleet haastateltavat kertoivat, että hyvien avustajien löytämisessä oli ongelmia.

Mulla tosiaan oli kiinalainen avustaja, joka oli ihan täyspäiväinen ja palkattu, mutta tavallaan siihen liittyy semmoinen vastuu hänestä ja siitä, että ei saata häntä ongelmiin ja se on myös yksi arvoihin liittyvä asia. Kiinan viranomaiset pitää näitä avustajia silmällä ja yrittää niiden kautta urkkia tietoa, että mistä tämä toimittaja on tekemässä juttua ja ketä se aikoo haastatella. Avustajat joutuu olemaan yhteydessä poliisiin väistämättä ja jos ne ei olisi, niin ne saattaisi joutua isompiin ongelmiin. Ne on siinä välikädessä. (H1)

Kuten yllä olevasta pätkästä käy ilmi, haastateltavat kertoivat kantaneensa vastuuta avustajistaan samalla tavoin kuin he halusivat suojella lähteitään. Puhe suojelusta on viimeinen keskeinen asia, jonka aineistostani nostan esiin. Seuraavaksi esittelenkin suojeluteeman.

6.4 KIRJEENVAIHTAJA SUOJELIJANA

Kolmas aineistosta löytynyt teema on *suojeluteema*. Suojeluteemalla tarkoitan haastateltavien puhetta ja perusteluja lähteiden, avustajiensa sekä itsensä suojelusta. Suojeluteeman sisältämä ongelma on hieman sama kuin sääntöteemassa, eli Kiinan hallinto asettaa rajoja journalistin vapaudelle.

Suojeluteeman sisältämät rajat eivät kuitenkaan perustu säädöksiin tai lakeihin, rajat tulevat uhkauksista ja pelosta. Ajatuksena on, että kirjeenvaihtajien toimintaa ohjaa halu suojella muita. Suojeluhalu voi aiheuttaa journalismin vapauden kannalta ongelmiakin, jo esimerkiksi itsesensuuri luisuu liian kauas terveestä journalistisesta harkinnasta.

K: Miten sä toimit tuollaisissa tilanteissa, ku sä pelkäsit et sun avustajalle tai jollekin voisi käydä jotain?

Pitää minimoida ne riskit, että esimerkiksi mä joskus valehtelin avustajalle siitä, minne ollaan menossa, tavallaan suojellakseni heitä. Tiesin, että avustajat joutu käymään Kiinan viranomaisten juttusilla ja kertomassa, että mitä se nyt puuhaa se tyyppi, niin mä tiesin, että he myös kerto eteenpäin mun tekemisiä, niin mä en voinu aina kertoa, että mihin ollaan menossa. (H3)

Paikallisten fikserien kanssa oli mietitty tarkkaan se, että jos tulee jotain ongelmia, että miten toimitaan ja aina just se, että puhut itsesi ulos, että mä pääsen kyllä, koska mä oon ulkomaalainen, että jossain vaiheessa joku kyllä jeesaa mut täältä, mutta että aina avustajille se, että kun sen tietää, että he on niitä, joille ne isot ongelmat tulee, että sano vaikka, että se ei kertonut, että se sano, että me tehdään tällaista ja tällaista juttua, ja sitten se ei kertonut, että siihen liittyy tällainenkin juttu. Jotenkin sen avustajien suojelun mä koin aina kauheen tärkeeks. (H6)

Suojeluteeman sisältämät ratkaisut liittyvät usein asioiden salaamiseen. Avustajia suojellakseen haastateltavat jättivät kertomatta heille asioita. Arkoja aiheita käsitellessään haastateltavat paljastivat avustajilleen vasta viime tingassa, mikä oli juttukeikan kohde ja jutun todellinen aihe. Toisinaan haastateltavat jättivät myös avustajan kotiin, jos he kokivat, että juttukeikka olisi liian suuri riski avustajalle. Salailu suojasi myös kirjeenvaihtajaa, kuten yllä olevasta esimerkistä käy ilmi. Haastateltavat tiesivät, että ulkomaalaiselle kirjeenvaihtajalle työskennellessään avustajat joutuivat tekemisiin viranomaisten kanssa, joten salailu oli keino varmistaa myös oma työrauha.

Avustajien suojelun lisäksi kaikki haastateltavani kokivat lähteiden suojelun hyvin tärkeäksi. Juttuaiheista luopumiseen lähteiden suojelu ei kuitenkaan ulottunut. Haastateltavani kertoivat, että he kirjoittivat aroista aiheista, eivätkä sulkeneet niitä pois hallinnon koston pelossa.

On ollut varmaan semmoisia tilanteita, joissa mä olen siis kirjoittanut joidenkin ihmisten tilanteesta, niin en ole käyttänyt heidän koko nimeään tai kuvaillut heitä niin tarkasti, että heidät voisi tunnistaa tai jättänyt ottamatta valokuvan heistä tai tälle. Mutta emmä muista yhtään tilannetta, että mä olisin jättänyt jutun varsinaisesti tekemättä, jos se on ollut relevantti juttu, joka mun mielestä pitäisi tehdä. (H1)

Kirjeenvaihtajat suojelivat lähteitään muun muassa käyttämällä valmiissa jutuissa joko pelkkiä sukunimiä haastateltavistaan tai jättämällä oikeat nimet pois kokonaan. Kiinassa henkilöä ei voi tunnistaa pelkän sukunimen perusteella, koska sama sukunimi on niin monilla ihmisillä, eikä länsimaalainen kirjoitusasu paljasta sukunimen kiinalaista kirjoitusasua. Esimerkiksi sukunimi Fu voidaan kirjoittaa kiinaksi lukuisilla eri tavoilla, riippuen siitä, millä kirjoitusmerkillä nimi kirjoitetaan. Televisiotoimittajat suojelivat lähteitään esimerkiksi pikselöimällä haastateltavien naaman tai kuvaamalla heidät takaviistosta, niin ettei puhujaa tunnisteta.

Varsinaisen itsesensuurin haastateltavat joko kielsivät suoriltaan tai sitten sanoivat, etteivät muista joutuneensa koskaan pohtimaan jutun julkaisua sen arkaluontoisen sisällön takia. Haastateltavat kyllä muistivat, että useat juttuideoista jäivät toteutumatta, mutta syynä silloin olivat käytännön ongelmat, ei niinkään moraalinen valinta. Tämä kuitenkin kertoo vain siitä, miten haastateltavat puhuivat aiheesta. En voi vetää heidän sanomisiensa perusteella johtopäätöstä siitä, että näin olisi todella ollut. On myös muistettava ottaa huomioon se, että haastateltavillani saattoi olla eriäviä käsityksiä itsesensuurista. En pyytänyt heitä suoraan määrittelemään, mikä heidän mielestään on itsesensuuria, mutta monet pyörittivät käsitettä perustellessaan sanojaan.

Mä oon itse ajatellut sen niin, että jos mulle tulisi joku juttu vastaan, joka voisi suututtaa Kiinan hallituksen, niin emmä vois jättää sitä tekemättä. Että sitten mä vaan, jos ne heittää mut ulos täältä niin sit ne heittää. Emmä voi antaa sen vaikuttaa mun duuniin. -- mutta tota mä en ole joutunut miettimään sitä ihan silleen konkreettisesti. Että voinko mä tehdä tän jutun, mutta mä oon sitten funtsinut, että jos tulee sellainen tilanne, niin kyllä mä sen jutun teen. (H7)

Neuvostoaikaisia Moskovon-kirjeenvaihtajia tutkinut Uskali huomasi, että yleisin toimittajien keino torjua itsesensuurisyytökset on kääntää puhe rivien väliin kirjoittamiseen, eli ei suoranaisesti sensuroida sanomisiaan, mutta muotoilla asia niin, että ymmärtävä lukija ymmärtää yskän. Uskalin mukaan rivien väliin kirjoittaminen oli kirjeenvaihtajien useimmin käyttämä vastastrategia. Uskali erottelee neljä tapaa kirjoittaa rivien väleihin, joita ovat kiertoilmausten käyttö ja lähteiden häivytytys, sitaattimerkit, ”tästä ei ole mainittu”-menetelmä sekä mitään sanomaton otsikointi ja

sijoittelu. (Uskali 2003, 408–409, 423.) Kuten olen aiemmin todennut, nykypäivän Kiinan-kirjeenvaihtajat kohtaavat osin samanlaisia ongelmia kuin neuvostoaikaiset Moskovan-kirjeenvaihtajat, mutta tilanteita ei voi suoraan verrata.

6.5 TULOSTEN YHTEENVETO

Haastattelujeni perusteella voin todeta ensimmäiseksi, että Kiina on poikkeuksellinen ja haastava työympäristö suomalaiselle kirjeenvaihtajalle. Toisekseen kirjeenvaihtajat ovat kohdanneet monia journalistisen vapauden esteitä työskennellessään Kiinassa. Kolmanneksi kirjeenvaihtajat ovat löytäneet jokaiseen esteeseen ratkaisun.

Kirjeenvaihtajien puhe esteistä ja niiden ratkaisusta asettuu kolmeen puheenaiheeseen. *Sääntöteema* korostaa Kiinan hallinnon asettamia esteitä, joiden yli suomalainen journalisti pääsee sääntöjä rikkomalla tai viranomaisten kanssa neuvottelemalla. *Ulkomaalaisteeman* kautta vapauden esteet selitetään kirjeenvaihtajan ulkomaalaisesta taustasta johtuviksi, mutta toisaalta ne myös ratkaistaan muukalais- tai Suomi-korttia vilauttamalla. Haastateltavieni mukaan suomalaisesta taustasta on hyötyä Kiinassa, koska viranomaiset eivät välitä pienestä maasta ja pieneltä kielialueelta tulevasta toimittajasta kovinkaan paljoa. *Suojeluteemassa* esteet nousevat halusta suojella erityisesti lähteitä ja avustajia hallinnon uhkauksilta. Suojelu voi kuitenkin mennä journalistisen vapauden kannalta liian pitkälle itsesensuurin asti. Tämän välttääkseen kirjeenvaihtajien vastastrategiana on ollut muun muassa lähteiden suojeleminen nimettömyydellä.

Kaikki kolme teemaa liittyvät toisiinsa läheisesti ja ovat toisinaan päällekkäisiä selitysmalleja kirjeenvaihtajien toiminnalle. Yhden teeman kautta eriteltyyn ongelmaan voi ratkaisu toisesta teemasta, tämä suhde on esimerkiksi sääntö- ja ulkomaalaisteemalla.

Kaikkien esteiden selittäminen antaa kirjeenvaihtajista varsin ihanteellisen kuvan. Tämä kuva perustuu ainoastaan aineistoni sisältämiin väitteisiin. En voi tietää, kuinka totta haastateltavani minulle puhuivat. He saattoivat kaunistella todellisuutta, koska kyse oli aroista aiheista. Yhtenä haastattelun teemana oli hyvän kirjeenvaihtajan

malli, joten voi olla, että vapautta ihannoivien kysymysten yhteydessä haastateltavat eivät halunneet myöntää antaneensa periksi uhittelevalle kommunistipuolueelle.

Tekemäni havainnot ovat samoilla jäljillä aiempien graduntekijöiden, Koskisen ja Väärämäen huomioiden kanssa. Tämä tarkoittanee, että Kiinan-kirjeenvaihtajien puheissa on jonkun asteista yhdenmukaisuutta, sillä oletan, että olemme haastatelleet osin samoja kirjeenvaihtajia. Vertailussa Koskisen graduun on tosin ongelma aikarajauksen suhteen, sillä Koskisen tutkimus rajautuu ainoastaan 1990-lukuun.

7 TUTKIMUKSEN PÄÄTELMÄT

Olen pyrkinyt ymmärtämään tutkimuksessani Kiinan mediamaisemaa sekä suomalaisten journalistien arvopohjaa. Nyt lopuksi pohdin, millaisen ratkaisun olen löytänyt tutkimusongelmaani. Kuten johdannossa kerroin, tutkielmani tarkoitus on selvittää kirjeenvaihtajien kokemuksia journalistisesta vapaudesta maassa, joka näkyvästi rajoittaa lehdistönvapautta. Tähän vastatakseni minun on otettava vielä yksi askel eteenpäin ja tehdä päätelmiä analyysiosiossa esittämieni tulosten pohjalta.

Analyysin havainnoista on muistettava se, että ainakin näin tutkimustilanteet keskellä haastateltavani sanoivat selvittäneensä Kiinan asettamat esteet. Tämä positiivinen havainto ohjaa minua tekemään päätelmistäni myötäsukaisia. Tässä luvussa tarkastelen tutkimustani myös kriittisesti ja nostan esiin huomioita, jotka ovat tutkimuksen teon varrella mieleeni juolahtaneet. En osoita huomioitani kritiikiksi haastateltaviani kohtaan, vaan kirjoitan ne avauksina uutta keskustelua varten.

7.1 KIINAN-KIRJEENVAIHTAJAT PITÄVÄT KIINNI VAPAUESTAAN

Vastaus tutkimusongelmaani on, että suomalaiset kirjeenvaihtajat kokevat pystyvänsä pitämään kiinni journalistisesta vapaudesta jopa Kiinassa. Perustelu on se, että he työskentelevät suomalaiselle medialle ja kokevat olevansa vastuussa suomalaiselle yleisölle. Tämä johtaa siihen, että he tekevät journalismia Kiinassa suomalaisten periaatteiden mukaisesti.

Luostarinen (2014) listasi journalistin vapautta määritteleviksi tekijöiksi journalistin omat kyvyt, toimitusyhteisön luomat rajat ja mahdolliset sekä yhteiskunnan muodostaman toimintaympäristön. Mietin jo aiemmin, mitä käy kun kaksi ensimmäistä tekijää pysyy ennallaan ja kolmas muuttuu. Tämän tutkielman perusteella kahden ensimmäisen voima riittää takaamaan journalisteille vapauden. On huomioitava, että kirjeenvaihtaja toimii poikkeusoloissa. Sama malli tuskin toistuisi, jos suomalainen yhteiskunta muuttuisi sulkeutuneemmaksi ja rajoittaisi toimittajien työtä. Uskon, että silloin journalistien vapaus kaventuisi nopeasti. Kiinan-

kirjeenvaihtajilla on jalka kummallakin mantereella, avoimen Suomen tuki heijastuu työhön Kiinassa asti.

Kirjeenvaihtajat selvisivät tiukoista tilanteista soveltamalla tai rikkomalla Kiinan asettamia sääntöjä. Samaa ratkaisua käyttävät myös kiinalaiset tutkivat journalistit, kuten aiemmin mainitsemani Tongin (2011) tutkimuksista kävi ilmi. Sääntöjen soveltaminen mahdollistaa siis sekä kirjeenvaihtajien että paikallisten tutkivien toimittajien arkisen työn.

Kaikesta huolimatta yllätyin siitä, että haastateltavat sanoivat, että he eivät joustaneet omista journalistisista periaatteistaan juurikaan, vaikka Kiina asetti vaikeuksia tielle. Kysymyksenasettelun mukaisesti olin odottanut, että haastateltavat olisivat kertoneet joutuneensa joustamaan useammin kotimaasta opituista periaatteista. Tähän olivat viitanneet myös aiemmat tutkimukset.

Vuodet Kiinassa näyttävät kirkastaneen haastateltavieni käsityksiä journalistisista ihanteista ja journalistin vapaudesta. Muutama haastateltava sanoi suoraan, että heidän ajatuksensa journalistista ihanteista sekä sanan- ja lehdistönvapaudesta kirkastui Kiinan-pestin aikana, koska arjessa piti ratkaista jatkuvasti vapauden puutteen aiheuttamia pulmia.

Haastateltavani olivat monista asioista yksimielisiä, mutta huomasin, etteivät kaikki olleet pohtineet Kiina-pestiään niin paljoa ihanteiden tai arvojen kannalta. Jotkut taas olivat miettineet asiaa tältä kannalta paljonkin, ja heillä oli paljon sanottavaa asiasta. Heidän mielipiteisiinsä pohdinnan määrä ei juuri tuonut eroa. Huomasin, että ihanteita vähemmän pohtineet aloittivat useammin ihanteiden kuvailun listaamalla ihailemiaan toimittajia, kun taas ihanneajatuksia enemmän maistelleen luettelivat suoraan arvojaan.

7.2 TUTKIMUKSEN KRIITTINEN TARKASTELU

Hyviin tutkimustapoihin kuuluu oman tutkimuksen kriittinen tarkastelu, joten seuraavaksi pohdin tutkielmaani onnistumista.

Opinnäytettä tehdessäni törmäsin moniin tavallisiin ongelmiin, joita graduntekijä kohtaa. Tämän huomion tein keskustellessani kohtalontovereideni kanssa ja lukiessani aiempia opinnäytetöitä. Kipuilin muun muassa pohtiessani aineiston riittävyyttä, analyysin luotettavuutta ja ylipäätän tutkimusasetelmani järkevyyttä. On myönnettävä, että moni matkan varrella vastaan tullut ongelma ratkesi pelkästään sillä, että maltoin istua rauhassa alas tutkielmani ääreen ja pohtia asiaa.

Teoriaosuuden aineisto olisi voinut olla monipuolisempi. Tutkielmani alkuosassa kahlaan läpi useita aiheeseen liittyviä teemoja. Tiukemmalla rajauksella olisin saattanut saada enemmän irti, jos olisin keskittynyt vain yhteen tai kahteen teemaan. Koin kuitenkin tärkeäksi, että esittelen aihetta sekä ulkomaanjournalismin ja Kiinan mediaympäristön kannalta että journalismin normatiivisen luonteen ja vapauden kautta.

Olen käyttänyt vain suomen- ja englanninkielisiä lähteitä, koska oma kiinantaitoni ei riitä tieteellisen tekstin lukemiseen. Tässä toki menetän jotain Kiina-luvun syvyydestä, mutta tutkimukseni painopiste on journalistisen vapauden pohtimisessa, joten puute ei ole mielestäni merkittävä. Jatkotutkimusta ajatellen olisi perusteltua laajentaa Kiinaa taustoittavaa jaksoa ja perehtyä myös kiinankielisiin lähteisiin.

Haastatteluja tehdessäni huomasin, että ihanteista puhuminen on vaikeaa. En usko, että löysin parhaita kysymyksiä abstraktien ihanneajatusten metsästämiseen. Luulen, että pidemmillä haastatteluilla olisin saanut enemmän irti ihanteita käsittelevistä puheista. Tämä ei ole mielestäni merkittävä puute, koska analyysia tehdessäni huomasin, että tutkielmani punainen lanka kulkee journalistin vapaudessa ihanteiden sijaan.

Arvoitukseksi jää, miten hyvin suomalaiset kirjeenvaihtajat onnistuvat työssään ja miten hyvin suomalainen Kiina-journalismi voi. En kysynyt haastateltavilta, miten he

kokivat onnistuneensa tavoitteissaan tai kirjeenvaihtajana toimimisessa, enkä pyytänyt heitä tarkastelemaan omaa työtään kriittisesti, joten ehkä tästä syystä haastateltavien puhe kokemuksistaan ei ollut kovin kriittistä. Onnistumisen arvioiminen ei ole tämän tutkimuksen tehtävä.

Analyysimenetelmäni olen pitänyt yksinkertaisena. Aineistostani olisi saattanut kummuta vielä uusia tuloksia, jos olisin käyttänyt jotain toista menetelmää tai esimerkiksi jatkanut syvälukua ja seulonut haastatteluista esiin diskursseja. Yksinkertainen teemoittelu kuitenkin sopi mielestäni parhaiten työni mittaan. Sen avulla löysin aineistostani mielenkiintoisia yhtymäkohtia ja mikä tärkeintä, löysin vastaukset tutkimuskysymyksiini.

Lähtökohtani ja tutkimusongelmani ovat hyvin lähellä Koskisen ja Väärämäen gradujen lähtökohtia. Omani kuitenkin poikkeaa siinä, että teoriani pohjautuu journalismin normien ja vapauden pohdintaan ja käytän kirjeenvaihtajien haastatteluja pohdinnoissa ilmenneiden oletuksien testauspintana. Koskinen ja Väärämäki ovat rakentaneet gradujensa teoriapohjan ulkomaanjournalismin ja kirjeenvaihtajatutkimuksen varaan, ja vaikka Koskinenkin kysyy tutkimusongelmassaan, millaisia kirjeenvaihtajien vastastrategiat olivat, hänen tutkimuksensa pääpaino on käytännön työn kuvauksessa. Kuten alussa totesin, uskon, että näkökulmani tuo uutta tietoa Kiinan-kirjeenvaihtajista tehtyyn tutkimukseen.

Näkökulmaani pidän onnistuneena. Journalistin ihanteiden ja arjen suhteen pohtiminen on kiinnostanut minua jo pitkään. Tutkimuksen edetessä näkökulma selkiytyi journalistin vapauden tutkimiseen, mikä auttoi minua ymmärtämään aihettani paremmin. Kaikkiaan gradua tehdessäni olen kokenut monia oivalluksen hetkiä ja oppinut yhdistämään asioita sellaisilla tavoilla, joita en ensimmäisenä tullut ajatelleeksi. Matkan varrella olen toki tehnyt monia virheitä, ja vitkutellut huolella, mutta näin lopuksi on myönnettävä, että gradun kirjoittamisesta on ollut minulle paljon iloa. Pääsin keskustelemaan mielenkiintoisten journalistien kanssa ja ymmärrän nyt paremmin Kiinaa ja kirjeenvaihtajien työtä.

7.3 KIINASTA KANNATTAA KIRJOITTAA

Tutkielmani työnimenä oli ”Muurin takana”, koska alkuun ajattelin, että Kiina sulkee suomalaiset kirjeenvaihtajat muurinsa, jonka läpi heidän on murtauduttava työskennelläkseen journalististen ihanteidensa mukaisesti. Kuten tuloksista käy ilmi, näin ei käynyt, vaan kirjeenvaihtajat pystyivät pitämään kiinni vapaudestaan esimerkiksi kiertämällä Kiinan sääntöjä. Muuri Kiinassa kuitenkin on. Se rakentuu kirjeenvaihtajien eteen, sillä maan kulttuuria ja kieltä tuntemattomina toimittajina he joutuvat ponnistelemaan ymmärtääkseen Kiinasta edes jotain. Huolimatta siitä, että ulkomaalainen journalisti pystyy pitämään ihanteistaan kiinni Kiinassa, maa on vaikea työympäristö toimittajalle. Kiina rajoittaa journalistin vapautta ja tekemällä niin se hylkii länsimaaisia journalisteja, jotka saapuvat maahan pelaamaan omilla säännöillään.

Suomalaisen median kiinnostus Kiinaa kohtaan tuskin lopahtaa lähivuosina. Kiina näyttää jatkavan kasvuaan, mikä taas pitää suomalaiset yritykset ja julkisen kiinnostuksen idässä. Uskon, että kirjeenvaihtajat kuitenkin muuttuvat. Kiinan kiinnostavuuden kasvu on nimittäin lisännyt kiinantaitoisten suomalaisten lukumäärää. Tuntuu, että Kiinaan on lähdetään nykyään aiempia vuosia innokkaammin vaihtoon. Tiedän useamman itseni kaltaisen nuoren journalistin, jotka ovat käyneet Kiinassa kartuttamassa kielitaitoa ja kulttuurintuntemusta. Uskon, että jos suomalaismediat päättävät pitää kirjeenvaihtajapaikan Pekingissä tulevaisuudessa, jossain vaiheessa pestin saa toimittaja, joka puhuu maahan lähtiessään lähes sujuvaa kiinaa.

Samaa arvaili Pekingissä työskentelevä freelancetoimittaja Mari Manninen Journalisti-lehden (2/2015) kolumnissaan, mutta toisesta syystä. Kuten tutkielmastani käy ilmi, Kiinan hallinto uhkailee kirjeenvaihtajien kiinalaisia avustajia, koska länsimaalaisiin kirjeenvaihtajiin uhkailu ei tehoa. Manninen uskoo, että tulevaisuudessa kirjeenvaihtajien vastastrategiaksi nousee avustajien suojelun sijaan se, että kirjeenvaihtajat opettelevat puhumaan itse niin hyvää kiinaa, etteivät he enää tarvitse avustajia.

Kiinan läsnäolo suomalaisessa ulkomaanuutisvirrassa on tärkeää, koska Kiinan vaikutusvalta maailmassa kasvaa. Kun pian joka viides maailman ihmisistä on kiinalainen, suomalaisilla ei ole varaa sulkea silmiään Kiinan ymmärtämiseltä. Kiina on lähempänä Suomea kuin koskaan, suomalaisministerit lentävät Kiinaan vuoronperään pitämään kauppasuhteita kuumana ja Koneen kaltaiset suomalaisyritykset hakevat kasvunsa Kiinasta. Näin Kiina kietoutuu suomalaiseen vallankäyttöön ja yritysmaailmaan. Journalismin tehtävä vallan vahtikoirana on tehdä tällaiset yhteydet näkyviksi.

Edelliseen ajatukseen pohjautuen mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe voisi olla suomalaisen Kiina-journalismin tarkastelu. Olisi tärkeää tutkia, ketkä Kiinaa koskettavissa jutuissa pääsevät ääneen, mitkä yritykset ovat useimmin esillä ja suhtautuuko suomalainen media Kiina-aiheisiin kriittisesti. Kiinnostavaa olisi myös katsoa tarkemmin, millaisiin lähteisiin Kiina-uutisointi perustuu. Kaivavatko suomalaiset toimittajat huolella omia lähteitään vai luottavatko he kansainvälisten uutistoimistojen tai kiinalaismedian tietoihin? Kuten oma tutkimukseni osoitti, suomalaiset kirjeenvaihtajat usein epäilivät lähteidensä luotettavuutta. Kiinassa aivan kaikkeen ei voi uskoa.

Tämän tutkielman alkulehdillä on vanha sananlasku ”Taivas on korkealla, keisari kaukana”. Kiinassa sillä perinteisesti viitataan siihen, että keskushallinnon vallalla on sitä vähemmän väliä, mitä kauemmas pääkaupungista lähtee. Vaikka haastattelemani kirjeenvaihtajat ovat suurimmaksi osaksi työskennelleet pääkaupungissa Pekingissä, lausahdus sopii mielestäni hyvin myös heidän kohdalleen. Kiinan hallinnon rankaiseva koura pysyy heistä kaukana, vaikka viranomaiset asettavat ongelmia tielle.

En usko synkkiin uhkakuviin kirjeenvaihtajien aseman heikkenemisessä Kiinassa. Kuten tutkielmani on osoittanut, kirjeenvaihtajat palvelevat kotimaansa mediaa sen asettamilla ehdoilla. Asemamaa voi asettaa esteitä vapaudelle, mutta kirjeenvaihtajan ammattitaitoon kuuluu niiden ratkaiseminen.

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

- Alasuutari, Pertti (1999) *Laadullinen tutkimus*. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Arteva, Sinikka (1999) *Idän kirjeenvaihtaja*. Helsinki: Tammi.
- Barbalet, Jack (2014) The structure of guanxi: Resolving problems of network assurance. *Theory & Society*. 43(1): 51–69.
- Berlin, Isaiah (2001) *Vapaus, ihmisyy ja historia: valikoima esseitä*. Suomentanut Soukola, Timo. Toimittaneet Sihvola, Juha & Soukola, Timo. Helsinki: Gaudeamus.
- Burgh, Hugo de (2003) *The Chinese journalist: mediating information in the world's most populous country*. London: Routledgecurzon.
- Christians, Clifford G et al. (2009) *Normative theories of the media: journalism in democratic societies*. Urbana: University of Illinois Press.
- Christians, Clifford, G. (2010) The Ethics of Universal Being. Teoksessa Ward, Stephen J. A. & Wasserman, Herman (toim.) *Media ethics beyond borders. A Global Perspective*. New York: Routledge, 6–23.
- Christians, Clifford G & Nordenstreng, Kaarle (2004) Social Responsibility Worldwide. *Journals of Mass Media Ethics* 19(1): 3–28.
- Couldry, Nick (2010) Media Ethics: Towards a Framework for Media Producers and Media Consumers. Teoksessa Ward, Stephen J. A. & Wasserman, Herman (toim.) *Media ethics beyond borders. A Global Perspective*. New York: Routledge, 59–73.
- Foucault, Michel (1984) Truth and Power. (Haastattelu.) Teoksessa Rabinow, Paul (toim.) *Foucault Reader*. New York: Pantheon Books, 51–75.
- Frost, Chris (2000) *Media Ethics and Self-regulation*. London: Pearson Education Limited.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Hamilton, John Maxwell & Jenner, Eric (2003) The New Foreign Correspondence. *Foreign Affairs*. 82(5): 131–138.

- Hamilton, John Maxwell & Jenner, Eric (2004) Redefining Foreign Correspondence. *Journalism. Theory, Practice and Criticism*. 5(3): 301–321.
- Hara, Jyrki (2002) *Journalistit maailman tulkkeina. Ulkomaantoimittajien katse omaan professioonsa. Haastattelututkimus*. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Hassid, Jonathan (2011) Four Models of the Fourth Estate: A Typology of Contemporary Chinese Journalists. *China Quarterly* 208: 813–832.
- Hanitzsch, Thomas et al. (2012) Worlds of Journalism. Journalistic Cultures, Professional Autonomy and Perceived Influences across 18 Nations. Teoksessa Weaver, David H. & Willnat, Lars (toim.) *The Global Journalist in the 21st century*. New York: Routledge, 473–493.
- Heinonen, Ari (1995) *Vahtikoiran omatunto: journalismin itsesääntely ja toimittajat*. Tampere: Tampereen yliopiston julkaisuja: sarja A84/1995.
- Heinonen, Ari (1996a) Ihanteet ja arki – journalistien itsekritiikki. Teoksessa Luostarinen, Heikki, Kivikuru, Ullamaija & Ukkola, Merja (toim.) *Sopulisiippuri. Mediakritiikin näkökulmia*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 87–104.
- Heinonen, Ari (1996b) Journalistit sananvapauden portinvartijoina. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle (toim.) *Sananvapaus*. Juva: WSOY, 225–242.
- Hemánus, Pertti (1983) *Journalistinen vapaus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2009) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi Sirkka, Remes Pirkko & Sajavaara Paula (2007) *Tutki ja kirjoita*. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hu, Zhengrong (2007) The Chinese model and paradigm of media studies. *Global Media and Communication* 3(3): 335–339.
- Jakobson, Linda (1997) *Miljoona totuutta. Vuosikymmen Kiinassa*. Sulkava: Kirjayhtymä
- Kantola, Anu & Mörä, Tuomo (toim.) (1998) *Journalismia! Journalismia?* Porvoo: WSOY.
- Kastari, Pirkko-Liisa (2001) *Mao, missä sä oot? Kiinan kulttuurivallankumous Suomen 1960-luvun keskusteluissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Kaurinkoski, Jaakko & Kaarina (1978) *Kiinalaista arkipäivää*. Helsinki: Kirjayhtymä.

- Kivikuru, Ullamaija & Pietiläinen, Jukka (toim.) (1998) *Uutisia yli rajojen. Ulkomaanuutisten maisema Suomessa*. Tampere: Tammer-paino.
- Kivikuru, Ullamaija (1998) Epilogi. Koskaan et muuttua saa? Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Pietiläinen, Jukka (toim.) *Uutisia yli rajojen. Ulkomaanuutisten maisema Suomessa*. Tampere: Tammer-paino, 200–222.
- Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto (toim.) (1998) *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*. Helsinki: WSOY.
- Koskinen, Päivi (2008) *Tiananmenin varjossa: suomalaisten Kiinan-kirjeenvaihtajien työ 1990-luvulla*. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Kunelius, Risto (1998) Modernin myyntitykit. Journalistisen professionaalisuuden pulmat ja haasteet. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto (toim.) *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*. Helsinki: WSOY, 207–230.
- Kunelius, Risto (2004) *Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin*. 5.–6. painos. Porvoo: WSOY.
- Kuutti, Heikki (2006) *Uusi mediasanasto*. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Kuutti, Heikki (2002) *Tutkivan journalismin gurut*. Jyväskylä: Media Doc Oy.
- Lagerkvist, Johan (2010) *After the internet, before democracy. Competing norms in Chinese media and society*. Bern: Peter Lang.
- Luostarinen, Heikki (2014) Irti Venäjästä, kapitalismista ja pomoista. Teoksessa Luostarinen, Heikki & Raittila, Pentti (toim.) *Journalistin vapaus*. Tampere: Vastapaino, 15–45.
- Luostarinen, Heikki & Raittila, Pentti (toim.) (2014) *Journalistin vapaus*. Tampere: Vastapaino.
- Luostarinen, Heikki (1994) *Mielen kersantit. Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa*. Tampere: Hanki ja jää.
- McGregor, Richard (2010) *Puolue. Kiinan hallitsijoiden salainen maailma*. Suomentanut Kinnunen, Matti. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Mykkänen, Pekka (2004) *Kiina ryntää huipulle*. Helsinki: Nemo.
- Mörä, Tuomo (toim.) (2011) *Lähdesuoja. Normit, ideaalit ja käytännöt. Viestinnän tutkimusraportteja 3/2011*. Helsinki: Unigrafia.
- Mörä, Tuomo (1999) *Eu-journalismin anatomia. Mediasisältöjä muokanneet tekijät ennen kansanäänestystä 1994*. Viestinnän laitos. Sarja 1A/2/1999. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Niinivaara, Susanna (2004) *Näkymättömät rintamat – Helsingin Sanomien ulkomaantoimitus ja Irakin sota. Haastattelututkimus*. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Paltemaa, Lauri & Vuori, Juha A. (2012) *Kiinan kansantasavallan historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pietilä, Kauko (2014) Epilogi: Journalismissidoksen vapaus. Teoksessa Luostarinen, Heikki & Raittila, Pentti (toim.) *Journalistin vapaus*. Tampere: Vastapaino, 142–158.
- Pietiläinen, Jukka (1998a) Ulkomaanuutistutkimuksen vaiheita ja tuloksia. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Pietiläinen, Jukka (toim.) *Uutisia yli rajojen. Ulkomaanuutisten maisema Suomessa*. Tampere: Tammer-paino, 15–43.
- Pietiläinen, Jukka (1998b) Ulkomailta Suomeen: määrällinen analyysi. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Pietiläinen, Jukka (toim.) *Uutisia yli rajojen. Ulkomaanuutisten maisema Suomessa*. Tampere: Tammer-paino, 84–108.
- Ruoho, Iiris & Xu, Peixi (2014) Manner-Kiinan mediakenttä murroksessa: talouden ja politiikan liitto. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Pietiläinen, Jyrki (toim.) *Maailman media*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2014:15. Helsinki: Hansaprint, 178–191.
- Ruusuvuori Johanna, Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti (toim.) (2010) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori Johanna & Tiittula Liisa (toim.) (2005) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Shoemaker, Pamela J. & Reese, Stephen D. (2014) *Mediating the Message in the 21st Century. A Media Sociology Perspective*. 3. painos. New York: Routledge.
- Tong, Jingrong (2011) *Investigative journalism in China: journalism, power and society*. London: Continuum.
- Uskali, Turo (2007) *Ulkomaanuutisten uusi maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Uskali, Turo (2003) *Älä kirjoita itseäsi ulos. Suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957–1975*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Valtonen, Sanna (2004) Tiedon ja vallan kaivauksilla: Michel Foucault ja mediatutkimuksen mahdollisuudet. Teoksessa Mörä, Tuomo, Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna (toim.) *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus, 206–229.
- Väliverronen, Esa (toim.) (2009) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus.

- Väärämäki, Heidi (i.v.) *Olympiatulen poltteessa. Suomalaisten Kiinan-kirjeenvaihtajien työ ja sen muutos olympialaisiin valmistautuneessa Kiinassa*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielman julkaisematon käsikirjoitus. Tampereen yliopisto.
- Waisbord, Silvio (2013) *Reinventing Professionalism: Journalism and News in Global Perspective*. Cambridge: Polity.
- Weaver, David H. & Willnat, Lars (toim.) (2012) *The Global Journalist in the 21st century*. New York: Routledge.
- Willnat, Lars & Martin, Jason (2012) Foreign correspondents – An Endangered Species? Teoksessa Weaver, David H. & Willnat, Lars (toim.) *The Global Journalist in the 21st century*. New York: Routledge, 495–510.
- Ylönen, Mia (2008) ”Toiset olivat enkeleitä ja toiset paholaisia.” *Haastattelututkimus suomalaisten ulkomaantoimittajien objektiivisuuskäsityksestä ja myötätunnosta journalismissa*. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Zhang, Hongzhong & Su, Linsen (2012) Chinese Media and Journalists in Transition. Teoksessa Weaver, David H. & Willnat, Lars (toim.) *The Global Journalist in the 21st century*. New York: Routledge, 9–21.
- Zhao, Yuezhi (1998) *Media, market and democracy in China: between the party line and the bottom line*. Urbana: University of Illinois Press, cop.
- Zhao, Yuezhi (2004) When the tide goes out, the rocks are revealed. *New Internationalist*. No. 371, 20–21.
- Zhao, Yuezhi (2008) *Communication in China: Political Economy, Power, and conflict*. Lanham (Md.): Rowman & Littlefield, cop.
- Yu, Haiqing (2009) *Media and Cultural Transformation in China*. London: Routledge.

ELEKTRONISET LÄHTEET

- Beijing Foreign Correspondents’ Club (2015) Kotisivut.
<http://www.fccchina.org> [Tarkistettu 20.2.2015]
- CNNIC Kiinan internet-tietokeskus (2014) Raportti.
<http://www1.cnnic.cn/IDR/ReportDownloads/201411/P020141102574314897888.pdf>
 [Tarkistettu 20.2.2015]

- CNN (2009) Lähetyks Tiananmenilta 4.6.2009. Youtube-video.
<https://www.youtube.com/watch?v=HGhd2bPn4ZU> [Tarkistettu 20.2.2015]
- Epstein, Gady (2013) A Giant cage, Special Report, China and Internet. *The Economist*. 6.4.2013
http://media.economist.com/sites/default/files/sponsorships/TM19/20130406_China_and_the_internet.pdf [Tarkistettu 19.3.2015]
- Forsythe, Michael (2013) Twitter-tili.
<https://twitter.com/pekingmike> [Tarkistettu 20.2.2015]
- Harju, Auli (2002) Journalistisen työn sääntely ja ammattietiikka. Tutkimusraportti. Journalismien tutkimusyksikkö, Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto. Suomen Journalistiliitto.
<http://www.uta.fi/cmt/tutkimus/comet/julkaisut/journalistiliitto.pdf> [Tarkistettu 20.2.2015]
- Haughney, Christine & Wong, Edward (2013) Reporter on unpublished Bloomberg article is suspended. *New York Times*. 17.11.2013.
<http://www.nytimes.com/2013/11/18/world/asia/reporter-on-unpublished-bloomberg-article-is-suspended.html> [Tarkistettu 20.2.2015]
- Helsingin Sanomat (2015) Näköislehden sähköinen arkisto.
<http://www.hs.fi/paivanlehti/arkisto/> [Tarkistettu 20.2.2015]
- Hu, Qingyun (2015) NPC mulls first-ever press law. *Global Times*. 10.3.2015
<http://www.globaltimes.cn/content/911093.shtml> [Tarkistettu 17.3.2015]
- Human Rights Watch (2015) Kotisivut.
<http://www.hrw.org> [Tarkistettu 20.2.2015]
- Journalistiliitto (2014) Journalistin ohjeet
<http://www.journalistiliitto.fi/pelisaannot/journalistin-ohjeet/> [Tarkistettu 20.2.2015]
- Manninen, Mari (2015) Toimittaja, vaarallinen kaveri. *Journalisti*. 2/2015.
<http://www.journalisti.fi/artikkelit/2015/2/toimittaja-vaarallinen-kaveri/> [Tarkistettu 20.2.2015]
- Ng, Jason Q (2014) 64 Tiananmen-Related words China is blocking online today. *Wall Street Journal*. 4.6.2014
<http://blogs.wsj.com/chinarealtime/2014/06/04/64-tiananmen-related-words-china-is-blocking-today/> [Tarkistettu 20.2.2015]
- Reporters without Borders (2015) World press freedom index 2015.
<http://index.rsfo.org/#/> [Tarkistettu 20.2.2015]

A Response to Mister Xi Jinping. Editorial Pages (2014) *New York Times*.

12.11.2014.

http://www.nytimes.com/2014/11/13/opinion/a-response-to-president-xi-jinping.html?smid=tw-share&_r=0 [Tarkistettu 20.2.2015]

Wong, Edward (2013) Bloomberg news is said to curb articles that might anger China. *New York Times* 8.11.2013.

http://www.nytimes.com/2013/11/09/world/asia/bloomberg-news-is-said-to-curb-articles-that-might-anger-china.html?_r=0 [Tarkistettu 20.2.2015]

Yleisradio (2014) Yle uudistaa ulkomaantoimintaa ja lisää kirjeenvaihtajia. *Yleisradio* 3.2.2014.

<http://yle.fi/yleisradio/ajankohtaista/yle-uudistaa-ulkomaantoimintaa-ja-lisaa-kirjeenvaihtajia> [Tarkistettu 20.2.2015]

MUUT

Omat muistiinpanot pääministeri Alexander Stubbin tiedotustilaisuudesta Suomen Pariisin-suurlähetystössä 11.1.2015.

LIITE

Liite 1. Teemahaastattelun runko.

1. Tausta

- nimi, ikä
- koulutus, kielitaito
- media, jossa työskentelee
- työuran pituus
 - milloin aloitti toimittajana: työura ennen Kiinaa, missä työskenteli
 - milloin toimi kirjeenvaihtajana Kiinassa
 - mitä sen jälkeen

2. Kohti Kiinaa

- miksi halusi lähteä Kiinaan
- millaisia ennakko-oletuksia oli Kiinasta, olivatko ne oikeassa vai väärässä

3. Journalistina Kiinassa

- kuvaile lyhyesti tehtäviäsi Kiinassa
- mitä tavoitteita asetit itsellesi Kiinan-pestiä varten
- kuvaile, millainen paikka Kiina on tehdä toimittajan töitä
 - miten työympäristö eroaa Suomesta
- mitä lähteitä käytit tavallisesti Kiinassa
 - miten valitsit lähteesi tai haastateltavasi
 - oliko lähteitä riittävästi
 - miten takasit lähteiden monipuolisuuden
 - miten arvioit lähteidesi luotettavuuden
 - suojelitko lähteitäsi
- oletko jättänyt kirjoittamatta joistain aiheista Kiinassa

4. Ulkopuoliset tekijät

- mitkä ulkopuoliset tekijät vaikuttivat työhösi Kiinassa
 - ovatko Kiinan viranomaiset yrittäneet puuttua työhösi tai hankaloittaa työsi tekemistä
 - miten Kiinan harjoittama internet-sensuuri vaikutti/vaikuttaa työhösi

- olitko huolissasi siitä, että joku vakoilee työtäsi
- korruptio
- millaista keskustelua kävit kotitoimituksen kanssa pestisi aikana aihevalinnoista
 - millaista kritiikkiä tai millaisia kommentteja sait kotitoimituksesta
 - miten vapaasti sait toteuttaa omia ideoitasi
 - miksi Kiina kohtelee ulkomaalaisia kirjeenvaihtajia niin kuin se kohtelee
 - mikä muuttui
- kirjoititko Kiinasta eri tavalla ennen kirjeenvaihtajan pestiäsi/pestisi jälkeen
 - mitä tekisit toisin
 - mitä voisi tehdä tilanteen parantamiseksi
 - käytännön ongelmia
 - millaisia eettisiä ongelmia toimittaja kohtaa Kiinassa
 -

4. Toimittajan työ ja ihanteet

- kuvaile omia ihanteitasi toimittajana
- millainen on hyvä kirjeenvaihtaja Kiinassa
- miten aika Kiinassa erosi muista mahdollisista ulkomaankomennuksistasi
- muuttuivatko ajatuksesi journalistisista ihanteista sinä aikana, kun olit Kiinassa
 - mitä on hyvä journalismi?

5. Lopuksi

- mitä muuta sinulle tulee käsitellyistä aihepiireistä mieleen
 - nimettömyys (En nimeä haastateltaviani analyysiosuudessa tai käytä suoria sitaatteja nimien kanssa)
 - jatko (Paluu asiaan sähköpostilla)

